CHRISTIANI GOTTLIEB LVDWIG,
PHYSIOLOGIAE P. P. O. COLLEGII B. M. V.
COLLEG. ET SOC. REG. BORVSS.
SCIENT. SODALIS

INSTITVTIONES ATHOLOGIAE PRAELECTIONIBVS ACADEMICIS ACCOMMODATAE.

LIPSIAE
EX OFFICINA GLEDITSCHIANA
MDCCLIV.

COMMILITONIBVS AESTVMATISSIMIS S.

Vt fidem Vobis datam liberem, thefes, quae alteram artis falutaris partem fiue pathologiam tradunt, et quae hacte-nus manu fcriptae Vobis cum communi-catae fuerunt, impreffas nunc exhibeo, quo attentionem Veftram in fcholis priuatis di-rigant. Eam me in iis, quam olim in in-troductione in uniuerfam medicinam breui-ter adumbraui, ac in tradendis phyfiologiae inftitutionibus feruaui normam et docendi methodum in pathologia etiam fequutum effe intelligetis. Duxi nimirum primas li-neas earum rerum, quae ad cognofcendos et diiudicandos morbos faciunt, quo con-ueniente quodam ordine phaenomena in aegroto corpore confpicua in caufis et effe-ctibus morborum explicandis allegare eo-rumque uberiorem explicationem ad thera-piam ducentem in praelectionibus meis ad-dere queam. Equidem in pathologiae tra-ctatione nouam quandam adeffe intelligo dif-ficultatem in phyfiologia non adeo obfer-

uatam:

uatam: ſigna enim, quae ſani corporis indolem declarant, Vosmet ipſi attendentes ſaepius colligere, et ad rerum eo pertinentium cognitionem accuratam conferre potuiſtis; talia vero in aegrotis non niſi rarius a Vobis obſeruari, et in augmentum intelligentiae veſtrae conuerti poſſunt: dabo tamen operam ut in recenſione phaenomenorum, in aegroto corpore occurrentium, et a medicis obſeruandorum ea accurate proponam, quae quotidiana me docet experientia, ideoque et Vos ad eandem attentionem excitem. Nullus itaque dubito, fore, ut et rerum propoſitarum ordo, et Veſtra in aliis pathologorum ſcriptis conferendis diligentia Vos eo ducant, quo therapiam generalem et ſpecialem his fundamentis feliciter ſuperſtruere, et his adminiculis ſuffulti ſuo tempore in facienda medicina, attentam corporis aegroti conſiderationem, ſine qua aegrorum cura nunquam praeſtari poteſt, ſuſcipere poſſitis. Inſtitutiones therapiae generalis ſimili ratione elaboratas, Deo volente, proxime Vobiscum communicabo. Valete. Dabam Lipſiae menſe Ianuario 1754.

PATHO-

PATHOLOGIAE PROLEGOMENA.

§. 905.

Qua methodo pathologia ſiue ſcientia eorum, quae in homine aegroto eueniunt, tractari queat, in introductione in medicinam ſiue uniuerſam artem ſalutarem, a §. 86 ad 90. expoſuimus; nunc, cum ſumma illa capita ampliori ſermone illuſtrare aggredimur, quaeſtio omnino oritur, an non pathologiam ita cum phyſiologia comparare queamus, ut eandem capitum ſeriem aſſumamus, eumque nunc ordinem in aegroto corporis ſtatu explicando obſeruemus, quem in ſano paulo ante ſeruauimus? Omnibus tamen rite perpenſis, ab aliis receptam methodum, nobis quoque probatam eſſe debere, intelligimus.

§. 906.

In phyſiologica enim corporis conſideratione una eademque in omnibus eſt ſanitatis idea; conſen-

ſus autem omnium actionum, quae per hominem fieri poſſunt §. 74. naturam ſanitatis nobis ſiſtit. Haec in aetatibus §. 594. ſeqq. temperamentis, §. 624. ſeqq. aliisque hominum differentiis §. 625. paululum quidem variat, non vero eſſentialiter a ſe diſcrepat: in aegroto autem corporis ſtatu tantae differentiae hominum occurrunt, quae in uniuerſa oeconomia animali et in particularibus quoque corporis actionibus ſe exſerunt, ut tot fere morbos diuerſos ſiſtant, quot homines inueniuntur.

§. 907.

In homine quidem aegroto ipſa vis vitae quasdam hominis ſani actiones, plus minusque perfectas, ſuperſtites adhuc eſſe docet, attamen ad vim morbi quoque ſeu cauſas laedentes et actiones laeſas reſpiciendum eſt. Hinc in ſymptomatologia quidem eundem prorſus ordinem ſequimur, quem in phyſiologia generali et ſpeciali aſſumſimus, dum effectus laeſionum partialium in variis actionibus perpendimus: Sed haec in compendio vix proponi poterunt, niſi generalis omnium morborum eorumque cauſarum doctrina praemittatur.

§. 908.

Specialis itaque pathologia, quae certe noſtra ſymptomatologia eſt, facilius intelligitur, ſi antea morborum natura et differentiae generales ex principiis phyſicis ita declarantur, ut ad ſpecialiſſimam partium corporis fabricam non reſpiciamus, ſed mutationes corporis animalis morboſas, quatenus fieri poſſunt, in noſologia generatim explicemus, et ſimili ratione cauſas, quibus illae inducuntur, earumque effectus diſquiramus. Ita enim idea generalis

ralis in prima, ratio huius in ſecunda, et ſpeciale examen morboſarum affectionum in tertia parte pathologiae traditur.

§. 909.

Licet autem eo ipſo modo in doctrina de cauſis et effectibus morborum ipſa quoque ſigna exhibeantur, ſemioticam tamen morborum in quarta parte addimus, quo ea ſigna, quae ex generali idea morbi, ex cauſarum indole et tandem ex actionum varietate deducuntur, non tantum ſuo ordine proponi, ſed et medici iudicium de morbo praeſenti et futuro eius eventu accuratius determinari poſſint.

§. 910.

Pathologia igitur ſequentem in modum optime delineatur.

Pars I. NOSOLOGIAM ſeu generalem morborum conſiderationem ſiſtit; agit itaque

Cap. I. De morbo in genere eiusque diuiſione.

II. De differentiis morborum eſſentialibus: ſcilicet

Sect. 1. De morbis particularum ſolida et fluida componentium.

2. De morbis fluidorum.

3. De morbis ſolidorum.

4. De morbis partium compoſitarum, viſcera et organa conſtituentium.

III. De differentiis morborum accidentalibus.

§. 911.

Pars II. AETIOLOGIAM ſeu cauſas morborum explicat, atque ita agit

Cap. I. De causis morborum in genere.
II. De causis occasionalibus.
III. De causis praedisponentibus.
IV. De causa proxima.

§. 912.

Pars III. SYMPTOMATOLOGIAM siue effectus morborum fusius proponit et ideo agit

Cap. I. De symptomatibus in genere.
II. De circulo sanguinis laeso.
III. De secretione laesa.
IV. De nutritione laesa.
V. De affectionibus morbosis fluidi neruei et neruorum.
VI. De sensus et motus laesionibus.
VII. De vitiis digestionis.
VIII. De vitiis chylificationis.
IX. De respiratione laesa.
X. De excretione cutanea laesa.
XI. De excretione urinae laesa.
XII. De sensuum externorum vitiis.
XIII. De sensuum internorum et somni vitiis.
XIV. De morbosis organorum generationis affectionibus.

§. 913.

Pars IV. Semioticam pathologicam seu signa morborum exponit, agit igitur

Cap. I. De signis morborum in genere.
II. De signis morborum anamnesticis.
III. De signis morborum diagnosticis; explicat igitur
Sect. 1. signa rigiditatis.
2. signa laxitatis.

Sect. 3.

PARS I.
NOSOLOGIA
SIVE
CONSIDERATIO MORBI GENERALIS.

§. 914.

In hac tractatione nec nuda morborum nomina indicare, neque definitiones eorundem, vulgo receptas, recensere animus est; nos potius a sanitatis ad morbi ideam progrediemur, et primarias, easque ex ipsa corporis natura petitas, notiones coordinabimus, quo essentiales morborum differentiae a symptomatibus et aliis accidentalibus affectionibus distinguantur.

CAPVT I.
DE MORBO IN GENERE EIVSQVE DIVISIONE.

§. 915.

Sanitatem vix ullo in homine esse perfectam, nec actiones a corpore perficiendas, semper aequali in omnibus partibus consensu vel conuenienti constantia, peragi, experientia quotidiana docet. Porro patet, non omnia corpora aequali robore actiones perficere, sed inde variam in variis assumi debere sanitatem. Si igitur sanitatem perfectissimam, quam in physiologia delineauimus, cum imbecillitate plurium hominum, qui sani videntur, comparamus, ipsa iam idea morbi inde oritur.

§. 916.

§. 916.

Vix vero morbus praeſens eſſe dicitur, ſi homines, pluribus actionibus neceſſariis ſubeundis haud impares, inueniuntur. Eos enim, a quibus actiones cum cita defatigatione ſuſcipiuntur, debiles tantum appellamus. Tunc vero aegrotare ut plurimum dicuntur homines, quando in actionibus uniuerſalibus vel particularibus corporis inſignis quaedam obſeruatur laeſio; v. c. languor ex motu ſanguinis per minora vaſa impedito, hinc per maiora accelerato, quem in febre obſeruamus; dolor in parte neruoſa tenſa, ut dolor dentium; tumor in faucibus, deglutitionem laedens.

§. 917.

Eſt itaque morbus praeternaturalis quaedam diſpoſitio corporis, actiones eius laedens, cuius praeſentiam medicus cognoſcit et diiudicat, ſi, actione laeſa ſenſibus percepta, ex phyſiologicis doctrinis repetit, quaenam cauſae in corpore ſano ad hanc actionem perficiendam concurrant, et ex corpore aegroto accuratius conſiderato intelligit, cur haec actio fieri nequeat: v. c. difficultas deglutiendi eſt actio laeſa, quae aliquando a ſero et muco in faucibus tumorem producente et deſcenſum boli facilem impediente, oritur.

§. 918.

Complexus omnium eorum, quae in aegroto corpore praeter naturam eueniunt et obſeruantur, ab aliis multis morbus dicitur. Hinc non tantum morbus ipſe, ſed et cauſae et accidentia eius, confuſe ſimul perſpecta, ab imperitis et forte non nullis medicis aſſumuntur et nomine quodam recepto, ſae-

pius vago et obſcuro inſigniuntur; ex qua confuſa corporis morbo affecti, conſideratione, nulla huius vera diiudicatio elicitur.

§. 919.

Medicus itaque rationalis ea omnia, quae in aegroto eueniunt, vel nunc praeſentia ſint, vel futura expectentur, perpendens, primariam corporis, vel in ſolidis vel in fluidis vel in utrisque haerentem, alienam a naturali ſtatu factam, mutationem, hoc eſt, morbum perſpicit, et a cauſis, quae eum effecerunt, et a ſymptomatibus, quae cum eo ſunt, vel eum ſequuntur, accuratius diſtinguit, atque ita ordine genuino ſibi repraeſentat, quae imperitus confuſe contemplatur.

§. 920.

Cum igitur pathologia fundamenta, ex quibus morbi diiudicantur et cognoſcuntur, exhibere debeat, illa in uſum diſcentium commodius tractari nequit, quam ſi de morbi differentiis, ſiue de mutationibus omnibus, in aegroto corpore poſſibilibus, deinde de cauſis et ſymptomatibus, morboſam hanc diſpoſitionem efficientibus et concomitantibus, et tandem de ſignis, ex quibus talis corporis ſtatus cognoſcitur, ſuccincte agitur.

§. 921.

Geneſis morborum primo cauſas, poſtmodum mutationem, in corpore inde productam, ſiue morbum, tandem eius effectus ſiue ſymptomata ſiſtit, ſed cum medicus, in morbis ipſis diiudicandis, partim per cauſarum, partim per ſymptomatum conſiderationem, ad primariam praeternaturalem diſpoſitionem cognoſcendam accedat, ordinis noſtri leges

ad

ad illum morborum ortum definiri nequeunt; ſed praeſtabit in inſtitutionibus medicis, ante, quam ad alia progrediamur, morbum ipſum accurate conſiderare et diſtinguere.

§. 922.

Differentiae morborum igitur, a nobis nunc diſquirendae, exigunt, ut illas ex natura ſiue compoſitione corporis eruamus, et omnes modos poſſibiles, quibus vel totum corpus, vel eius partes praeter naturam, afficiuntur, oſtendamus; id, quod praecipue in capite ſequenti de differentiis morborum eſſentialibus praeſtabimus. Cum vero a medicis variae etiam morborum differentiae accidentales, morborum theoriam egregie illuſtrantes, in hanc recipiantur, de iis paulo poſt acturi ſumus.

CAPVT II.

DE DIFFERENTIIS MORBORVM ESSENTIALIBVS.

§. 923.

Ex ſolidis et fluidis partibus corpus componi, et per reciprocam earundem actionem ſanitatem perfici, uniuerſa phyſiologia docuit, in praeternaturali itaque harum partium diſpoſitione corporis morbos poſitos eſſe, liquido conſtat. Et licet vix omnes morbos per corporis leges mechanicas tantum explicare queamus, cum et animae operationes ſaepius laedantur, et intima neruorum natura atque motus, ab iis dependentes, nobis non pateant, medicus

dicus tamen hos morbos eatenus diiudicare valet, quatenus ex corporeis qualitatibus dependent; qualis eſt v. c. mania et melancholia ex ſanguine atrabiliario ſpiſſo orta.

§. 924.

Subſiſtamus itaque in corporeis conditionibus, praeter naturam mutatis, quas vel in particulis, ſolida et fluida componentibus, in ſe conſideratis, vel in fluidis ſiue humoribus, collectiue ſumtis, vel in ſolidis, ſcilicet fibris et canalibus minimis obſeruamus. Quo vero ex his primis principiis ad compoſitos magis morbos progrediamur, partium deinde compoſitarum ſiue viſcerum et organorum corporis morbos expenſuri ſumus, qui vel fabricam partis laeſae mutatam, ut motus fluidi in ſolidis peruerſos aut prorſus impeditos, accuratius definiunt.

SECTIO I.

DE MORBIS PARTICVLARVM SOLIDA ET FLVIDA COMPONENTIVM.

§. 925.

In diſquirenda corporum natura ad elementa regredi, et ex his mixta, ex varia eorum proportione formata diiudicare, difficillima, immo impoſſibilis res eſt. Licet enim per attentam particularum aggregatarum conſiderationem, quasdam mixtorum affectiones, hariolari potius, quam definire queamus, obſcurae tamen ſunt ideae, quae vix aliquam claritatem adipiſcuntur: hinc varia, quae hac in re

circa

circa pathologicam minimorum mixtorum explicationem tentata ſunt, indicare facilius quam, ad certam cognitionem deducere poterimus.

§. 926.

Baſin corporum noſtrorum efficit terrea particula, quae cum aquoſa intimius coniuncta ſalinam conſtituit et ita ad oleoſam ſoluendam ſibique uniendam apta redditur. Quae particulae omnes vera in proportione et in variis corporis partibus, et in variis corporibus ſuo modo mixtae, particularum niſus regulares, indeque aequabiles motus et veram ſanitatis ideam in qualibet particula mixti ſiſtunt. Hinc ſola proportio mixtionis in particulis aggregatis laeſa, morbum, niſus irregulares efficiendo, inducit, qui tamen vario modo ſe exſerit.

§. 927.

Cum vero peruerſa haec mixtionis ratio in ſe conſiderari nequeat, eruamus effectus inde prouenientes, denſitatis et raritatis, elaſticitatis atque molis auctae et imminutae, niſus maioris et minoris inde dependentis; et ratiocinando magis quam experiundo morboſas diſpoſitiones a minimis corporis partibus incipientes, rite deducamus.

§. 928.

Minima itaque aggregati particula iuſto denſior dicitur, ſi moleculae componentes, in arctius ſpatium contractae, materiam propriam nimis copioſam obtinent, interlabentem vero excludunt. Talis particula, in fluidis mota, impetu ſuo in vicinas vehementius agit easque reſoluit, in ſolidis autem, cum vicinis connexa, non aequabiliter cohaeret. Rarior

rior vero non adeo arcte compacta particula, materiam interlabentem copiosius admittens, facilius in mixtione sua resoluitur, et solidis apposita non arcte satis adhaeret.

§. 929.

Ex his elasticitas declaratur, illa scilicet vis particularum, qua compressae in pristinum statum redire nituntur, per quam ideo nisus particularum in se inuicem definiuntur; absolute enim durae particulae, quae ulterius comprimi non possunt, vix in uniuerso dantur, neque in nostro corpore etiam in morboso statu inueniuntur. Duritiei tamen diuersi gradus dantur, quibus elasticitas augetur et non nunquam in morbum vertitur; uti et contrarium statum mollitiei siue elasticitatis imminutae in particulis, solida et fluida componentibus, inueniri posse concedimus.

§. 930.

Moles particularum seu earundem volumen augeri minuique potest, ita, ut, licet mixtio aequabilis sit et elementa in iusta proportione cohaereant, magnitudo tamen ea non sit, quae ad aequales aggregati particulas constituendas conuenit. Simili ratione et figura particularum variare potest, ad quam tamen sensus nos non deducunt, cum sphaerica in omnibus corporis nostri humoribus admissa, nec semper certo definiri, nec recessus ab ea in aliam quamlibet morbosam euidenter indicari queat.

§. 931.

Licet igitur certum sit, in his primis, corpus componentibus, particulis mutationes morbosas omnino deprehendi, claram eae tamen morborum cogni-

cognitionem nobis non ſuppeditant. Relinquamus aliis elementarium, mixtarum, et aggregatarum particularum diſquiſitionem ex affectionibus corporum uniuerſalibus determinandam; nos ad compoſitas progrediemur, quae noſtris ſenſibus magis patent, vel proxime ex certis experientiis genuino ratiocinio deduci poſſunt, et morboſas conditiones, in ſolidis et fluidis ſeparatim conſideratas, examinabimus.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

SECTIO II.

DE MORBIS FLVIDORVM.

§. 932.

Collectionem particularum aggregatarum, quae ita inter ſe cohaerent, ut pondus, piſo circiter aequale, ſeparationem earum efficiat, fluidum conſtituere in genere aſſumimus, §. 137. et aquam potiſſimum, copioſius admixtam, hanc diſpoſitionem in fluidis corporis noſtri perficere cognoſcimus §. 138. ſimulque declaramus, fluida, quae ſolidas partes in corpore noſtro ſemper exſuperant §. 241. in diuerſis temperamentis diuerſam indolem ſeruare §. 635. quae tamen diuerſitas, dum modo ſolidis proportionata ſit, ſanitatem non laedit, §. 626. hinc laeſam tantum eorum proportionem et ad ſolida relationem morbos humorum inducere certum eſt.

§. 933.

Conſideratur vero haec proportio laeſa in quantitate et qualitate: priorem in humoribus collectiue ſumtis, reſpectu ad ſolida continentia aſſumimus; alteram in ſingulis particulis aggregati, ratione mo-

lecula-

lecularum mixti variantium disquirere deberemus, sed quia ex dictis in sectione praecedenti hanc cognitionem obscuram deprehendimus, eam tantum in humoribus, collectiue sumtis, consideramus, ita, ut ex quibusdam affectionibus eorum, per experientiam obseruatis, deprauata mixtio non quidem accurate demonstretur, sed cum aliqua probabilitate admittatur.

§. 934.

Sistit vero quantitas laesa vel copiam, vel inopiam humorum, scilicet plethoram et κενεαγγείαν, qualitas vero laesa depravationem humorum siue cacochymiam exhibet, quae in varias species iterum distinguitur. De quibus quidem omnibus nunc sigillatim agendum erit.

§. 935.

Sanguis est humor corporis uniuersalis; hinc plethora ut plurimum appellatur sanguinis boni abundantia; nos vero in plethora definienda generalem ideam abundantiae humorum assumimus et inde differentias varias eruimus. Nulla vero abundantiae humorum idea datur, nisi laesionem actionum, licet leuem saepius simul involuat, cum per hanc solam morbosa abundantia cognoscatur.

§. 936

Si rubicunda pars sanguinis, quam cruorem diximus §. 177. cum sero quidem aequabiliter unita est, sed moles haec sanguinis maior deprehenditur, quam quae a solidis contineri, et in motu ulteriori perficiendo superari possit, dicitur plethora vera, quae ideo, quoniam in genesi sua cum humorum depravatione non coniuncta est, unica et sola plethorae

thorae ſpecies dici meretur, etſi et haec intercedente temporis ſpatio corruptionem humorum inducit.

§. 937.

Illi autem verae, tres ſpurias quaſi, plethorae ſpecies addere poſſumus. Prima eſt obeſa, ubi ſucci nutritii, ex bono ſanguine ſecreti, cum ſolidis non prorſus apponi queant, in caua et cellulas reponuntur easque diſtendunt. Secunda plethorae ſpecies a debilitate dici poterit, qua quidem copia humorum, in primis viis rite elaboratorum, per bonam chylificationem ad ſanguinem deducitur, quae tamen, ob imbecillitatem neruoſi ſyſtematis et defectum appoſitionis in minimis ſolidis, coerceri non poteſt, ſed, licet maſſa humorum in ſe abundet, effectus verae plethorae producit. Tertia demum ſpecies eſt cacochymica, ubi humores corrupti abundant, quo in caſu tamen magis ad qualitatem, quam ad copiam reſpiciendum eſt.

Diſtinguunt alii plethoram in eam, quae ad vires eſt, et in aliam, quae ad vaſa deprehenditur, aptior vero noſtra videtur diſtinctio, quoniam vaſa ipſa vires, fluida mouentes, ſiſtunt.

§. 938

Κενεαγγεία eſt inopia fluidorum, quae in bona humorum indole non niſi poſt factam violentam evacuationem inducitur. v. c. maxima ſanguinis profuſione ex vulnere. Poſt graues etiam morbos, feliciter tamen ſuperatos, ſaepius humorum inopia deprehenditur, quae tamen poſt criſin peractam qualitatem reſidui humoris, raro in peius mutatam, oſtendit. Si vero humorum inopia ex nutritionis

defectu

defectu lente inducitur, tunc humorum deprauatio ſimul attendenda eſt.

§. 939.

Cacochymia eſt deprauatio fluidorum, ubi vel ſanguis ipſe, vel reliqui inde deducti humores, in mixtione ſua et aggregatione particularum et globulorum coniunctorum a naturali ſtatu recedunt. Licet enim ſolida, his nutrita, male afficiantur et cacochymiam ideo ſuſcipiant, in origine mali tamen ad fluida potiſſimum reſpicimus. Generalis vero haec idea deprauationis humorum nos ad tres differentias morboſas ducit, nimirum ad tenuitatem, ſpiſſitudinem et acrimoniam humorum.

§. 640.

Tenuitas nimia fluidorum adeſſe dicitur, ſi ſeroſa pars ſanguinis et reliquorum humorum nimium augetur. Rariſſime quidem ita aſſumi poteſt, ut aquoſa pars, reliquis particulis, humores conſtituentibus, aequabiliter et intime admixta ſit, ſed ſaepius ita ſe habere videtur, ut ſerum, non prorſus admixtum, aggregatas fluidorum partes nimium diſſoluat, et earum interſtitiis ſeſe interponat. Poſſet itaque cacochymia ſeroſa ſiue aquoſa appellari.

§. 941.

Spiſſitudo nimia fluidorum praeſens cognoſcitur, ſi particulae inertes et immobiles, hoc eſt, terreſtres in ſanguine cum humorum tenuiorum defectu nimium augentur. Cum vero terreſtres particulae nunquam ſolae ſint, ſed a reliquis admixtis varietas introducatur, mixtionis proportio in ulteriore ſpiſſitudinis diſquiſitione attendenda eſt. Ne vero in ea re diſquirenda nimis ſubtiles ſimus, di-

ſtinctio-

ſtinctionem tantum in cacochymiam pituitoſam et atrabilariam attentius diſquiramus.

§. 942.

Pituitoſa cacochymia particulas terreſtres, cum aquoſis peculiari modo coniunctas, ſiſtit, ita, ut oleoſae et ſalinae parcius tantum intercedant. Videmus quidem hanc humorum ſpiſſitudinem in naturali ſtatu, ſi ex glandulis folliculoſis mucoſus humor, aliquam ibi moram paſſus, excernitur, ſed ipſam ſanguinis maſſam et reliquos humores, inde deductos, ſimilem mutationem ſuſcipere et inde uberiorem prouentum glutinoſi in reliquis humoribus oriri poſſe, experientia docet.

§. 943.

Atrabilaria cacochymia quoque particularum terreſtrium abundantiam indicat, quae vero oleoſis et ſalinis partibus ita coniunctae ſunt, ut aquoſas vix in mixtionem recipiant, inde quidem ſanguis rubicundus potiſſimum atrabilarius et ſpiſſus dicitur, ſed et reliqui inde deducti humores minus rite elaborantur, atque ita ſimili forte labe inquinantur. Atram bilem veterum vix accuratius explicari poſſe, ex phaenomenis patet.

§. 944.

Acrimoniae idea ex figura particularum deſumenda eſt, quam, cum nec in mixtis, nec in aggregatis humorum particulis accurate definire queamus, nunquam, ut decet, perſpicimus, aliquam tamen definitionem acrimoniae exhibemus, ſi ex natura particularum, quae ex chemico examine patent, ad diuerſam earum mixtionem, in corpore aegroto deprehenden-

 henden-

hendendam, concludimus. Cum itaque terrestribus, aquosis et oleosis particulis, in se consideratis, acrimoniam adscribere nequeamus, salinis illam omnino tribuimus, et inde differentias acrimoniae praecipuas constituimus.

§. 945.

Acrimonia salina, si copiam salium consideres, quae chemia evoluit, insignem differentiarum numerum nobis subministrat, sed cum earundem definitio difficilior omnino foret, reliquis omissis, in maxime cognitis, scilicet acidis muriaticis et alcalinis subsistemus, et illis oleosam rancidam, quae ex oleosis exustis oritur, addemus.

Acrimoniae mechanicae idea huc non reducatur, licet enim interdum vitrum contusum et alia acrimoniae vehementissimae effectus in primis viis producant, particulae tamen a venenis et aliis corporibus externis illatae, nec in humoribus ipsis genitae, a figurae acutae et laedentis ratione magis quam a mixtione declarari possunt.

§. 946.

Ex insigni vegetabilium, quibus vescimur, numero plurima in acidum vergunt; hinc saepius acidum non tantum in canali alimentorum haeret, sed ad secundas quoque vias deducitur. In canali alimentorum, ex quo ipsa vegetabilia saepius semidigesta excernuntur, acidum facile dignoscitur, in sanguine vero vix adeo manifestum, in lymphae potius viis variis signis, in primis coagulo se prodit. Cacochymia igitur acida reliquias particularum vegetabilium salinarum, in corpore non satis subactas, nobis sistit.

§. 947.

§. 947.

Plurimi homines condimentum ſalis communis cum cibis. §. 761. et non nulli ſal copioſe aſſumunt, licet vero illud non tantum in primis, ſed et in ſecundis viis partim ſubigatur, partim ſeparetur, tamen, vel ob copiam ſalinarum particularum, vel ob defectum fluidi ſoluentis, vel ob inertiam ſolidorum non ſatis immutari poteſt, hinc remanentes in humoribus particulae cacochymiam muriaticam efficiunt.

§. 948.

Alcalina fixa ſalia non facile in tanta copia aſſumuntur, ut acrimonia inde oriri poſſit, ſed victus animalis §. 746. et non nullae plantae alcalinae volatiles. §. 764. 765. hanc acrimoniam introducere videntur, ea vero tunc demum augetur, ſi circulatio humorum violentior particulas ſanguinis et ſeri ita reſoluit, ut ad alcaleſcentiam diſponantur. Et facilius forte ſal ammoniacale produci poterat, cum ſal commune, alcalinis volatilibus partibus iungendum, in corpore adſit, ut itaque hanc cacochymiam alcalino volatilem vel ammoniacalem dicere queamus.

§. 949.

Haec certe ultima acrimoniae ſalinae ſpecies magis, quam alia, cum oleoſis ſubtilibus redditis particulis iuncta, peculiarem et nouam quaſi oleoſae et rancidae acrimoniae ſpeciem producere valet, quae in bile acri facta potiſſimum ſe ſiſtit, et in primis aeque ac ſecundis viis obſeruatur; quam cacochymiam, oleoſam rancidam ſiue bilioſam appellamus.

§. 950.

Non quidem negandum eſt, dari adhuc maiorem differentiam acrimoniarum, quae tamen ideo forte omitti poterunt, quoniam cum dictis inſignem conuenientiam habent. Nos etiam, cum ex compoſitionis natura eo non pertingere poſſimus, ut ad intima penetremus, ex cauſis tantum indolem earundem examinauimus. Tandem monemus, acres particulas in globulis humorum ſaepius latere, et tunc demum cognoſci, ubi exſuperant, et latera vaſorum, per quae ducuntur, irritant; hinc in ſero et lympha magis, quam in ſanguine rubicundo effectus ſuos edunt.

Acrimoniae, ex his compoſitae, vel ſpiſſitudine humorum accedente genitae, hic recenſeri nequeunt; licet enim raro una tantum cacochymiae ſpecies adſit, in ea tamen, quae a nobis pertractatur, pathologiae parte diſtinctim omnino conſiderari merentur.

SECTIO III.

DE MORBIS SOLIDORVM.

§. 951.

Fluidorum partes ſolidis apponuntur; hinc digeſtionis, chylificationis reliquarumque actionum vitia, in nutritione ultima a fluidis ad ſolida transferuntur; ſed cum in ipſo appoſitionis et aſſimilationis modo ſolida propriam quaſi naturam induant, et tali cohaeſionis gradu gaudere debeant, quem pondus particularum aggregati, piſo circiter aequale, ſuperare nequeat, ex hac ſaltim indole ſolida in morbis quoque diiudicanda ſunt.

§. 952.

§. 952.

Niſus aequalis particularum in ſe inuicem ſolidorum ſanitatem conſtituit. Hinc particulae ſolidorum in morbis, vel nimis in ſe inuicem nituntur, et ſolida ſtricta ſiue rigida dicuntur, vel parum in ſe inuicem nituntur, et laxa ſolida appellantur. Hanc quidem differentiam ad temperamentorum diuerſa genera declaranda aſſumſimus, § 633. hic vero eandem, quoniam actiones laedit, tanquam morboſam conſideramus, eique continui laeſionem ſiue ſeparationem particularum cohaerentium addimus.

§. 953.

Rigida fibra nobis dicitur, in qua particulae terreſtres ita abundant, ut intermedium gluten denſitate ſua ad ipſam quaſi terreſtrium particularum indolem accedat. Tales fibrae minus mobiles et flexiles ſunt, et impetui fluidorum, cui quodam modo cedere deberent, nimis reſiſtunt; hinc motum fluidorum ſenſim lentiorem reddunt, et tandem ſufflaminant. Rigida igitur tunc demum dici meretur fibra, quando proportionatae fluidorum actioni nec cedere ſatis, nec apte reagere valet.

§. 954.

Contrarius ſtatus dicitur laxitas, in qua particulae, fibram componentes, ita inter ſe cohaerent, ut rerreſtres, baſin quaſi fibrae, conſtituentes, eandem ferme raritatem habeant, quam interpoſito glutini adſcribimus; hinc fibrae laxae a fluidis impulſis ita diſtenduntur, ut vix reſiſtere queant, ſed contrario, ac de fibra rigida §. 953. diximus, modo, fluidorum lentorem et immobilitatem inducant.

Tanta laxitas corporis, qua cohaeſio particularum eius tam parua fit, ut fluidi indolem acquirere poſſit, non

assumitur unquam, quoniam in omni et infantili quoque corpore, tot fibrae densae iam formatae et reliquis interpositae sunt, quae tali resolutioni resistant.

§. 955.

His ipsis declaratur idea stricti et laxi, quatenus a solo nisu particularum, solida componentium in se inuicem, hoc est, ab elasticitate pendent. Hinc et robur fibrarum compositarum auctum et laxitas similis intelliguntur; gradus vero, qui morbum demum inducunt, vix definiri possunt, in primis, cum in fibra animali, quae composita assumitur, non elasticitas tantum, ex his caussis pendens, sed vitalis quoque vis accedat, quae, licet ab aliquo fluido, nerueo scilicet, dependeat, in solidis tamen singulari modo conspicua est.

§. 956.

Influxus fluidi neruei fibram quamlibet animalem ad motum disponit, et licet mutatio haec tantum in musculosis fibris euidens sit, attamen et aliae corporis fibrae, quae musculosa fabrica vix instructae esse videntur, v. c. minima vasa cutanea et membranae tendineae, fluidi eius ingressum et motum, inde pendentem quodam modo experiuntur. Hic vero vitalis motus, in morboso statu auctus, spasmum; imminutus debilitatem fibrarum producit.

§. 957.

Spasmus est violenta fibrae constrictio, a fluido nerueo vehementius irruente dependens, ubi quidem in fibra animali, ex simplicioribus fibris rigidis composita, durities et inertia inducitur, in fibra vero laxa contractio violenta, ab illo fluido vehementius impulso, quidem praestatur, sed cum tremore, et

mox

mox ſubſequente virium defectu, et fibrae ipſius flacciditate. Fibris vero quibusdam, per ſpaſmum conſtrictis, aliae vicinae tenduntur; inde in omni ſpaſmo tenſio.

§. 958.

Debilitas ſynonymum ab aliis eſſe iudicatur laxitatis, nos vero vocabulo hoc utimur ad motus vitalis languorem declarandum, qui ab influxu lentiore vel parciore fluidi neruei oritur. Debilitas itaque locum habet in fibra rigida et laxa, et vario modo ſe exſerit, ubi virium vitae celerem proſtrationem obſeruamus. Licet vero phaenomena haec certa obſeruatione confirmentur, difficilius tamen explicantur, quia fluidi neruei natura in phyſiologicis accurate declarari nequit, et nos, quousque ipſa indoles fluidi vel motus tantum mutationem inducat, definire haud poſſumus.

§. 959.

Si fibrae cuiuslibet, vel ſimplicis vel compoſitae, inter ſe cohaerentes particulae vel ob nimiam tenſionem, vel ob acre interpoſitum diſſoluens, ex nexu ſuo turbantur, oritur laeſio continui, quam unitatem ſolutam ſiue vulnus appellare ſolemus, quod in partibus compoſitis melius cognoſcimus et ulterius diſtinguimus.

§. 960.

Ex fibris, iuxta ſe inuicem in planitie poſitis, membrana, ex membrana conuoluta canalis componitur, ac utraque pars vel ex fibris ſimpliciſſimis vel iam compoſitis formatur; ſolida itaque praeter morbos fibrae, in ſe ſpectatae, ex eo, quod cauitatem formant, alia adhuc cauitatis auctae et imminutae vi-

tia ſuſcipere valent, de quibus in generali hac ſolidorum morboſorum tractatione adhuc agendum eſt.

§. 961.

Cauitas vero canalis triplici ratione augeri poteſt, ſcilicet, 1) in ἀναςομώσει, ſi orificia canalium, in ſuperficie corporis externa maioris cauitatis hiantia, nimium ampliantur et nimium inde humorum eorumque, qui coerceri debebant, copiam dimittunt. 2) in διαπηδήσει, ſi fibrae, latera canalis componentes, a ſe inuicem ſecedunt, ita, ut fluida contenta canalem diſtendere et tandem per interſtitia facta in caua cellularia transſudare poſſint. 3) in διαιρέσει, quae vera ruptura canalis et plenaria ſeceſſio fibrarum componentium eſt, et ex antecedentibus binis iam cognoſcitur.

§. 962.

Cauitates canalium vel imminuntur, vel prorſus tolluntur 1) ab obſtructione, ſi humor traiiciendus quocunque modo ſpiſſior et immeabilis redditur, et tranſitum humoris ſequentis impedit, quae ἔμφραξις dicitur: 2) a compreſſione, ſi tumor enatus latera canalis ita comprimit, ut fluida transmittere nequeant. Dicitur vero ςενοχωρία in eo caſu, ubi tumor in ipſis canalis parietibus haeret, et θλίψις, ubi tumor canali vicinus deprehenditur: 3) a collapſu, ſi fluida, quae canalem diſtendunt, in vicina caua ſubito et cum impetu effunduntur, et latera canalis collabuntur, quod συνίζησιν appellant. Spaſmus fibrarum, canalem componentium, cauitatem per aliquod tempus imminuit, nunquam tollit.

§. 963.

§. 963.

In triplici hoc caſu canalis prorſus deſinit eſſe canalis, et, vel fibris eius omnibus inter ſe, vel cum ſtagnante humore coalitis, vera oritur συμφυσις, ſiue laterum coalitus et in denſiorem et compoſitam magis fibram concretio. Quamuis etiam ſimilis vaſorum mutatio, ſucceſſu temporis, ab humorum motu, per ſenectutis naturam, lentiore facto in omnibus hominibus, et ſanis quoque eueniat, et ideo vix morboſa dici poſſit, ex hac tamen canalium concretione nimis aucta, ſenilia corpora tandem ad morbos et mortem naturalem inde pendentem diſponuntur.

SECTIO IV.

DE MORBIS PARTIVM COMPOSITARVM, VISCERA ET ORGANA CONSTITVENTIVM.

§. 964.

Ad compoſitas magis humani corporis partes accedimus. Omnes eius machinas particulares, quae ex eo, quod fluida per vaſa easdem componentia mouent, vel alia ratione actionem quandam perficiunt, viſcera et organa dicuntur, generatim conſideramus, et quo modo morbi in iis oriri poſſint declaramus. Attendimus autem, primo ad fabricam laeſam, deinde ad motum fluidorum per ſolida morboſum, eorumque copiam vel auctam vel imminutam, indolemque deprauatam, tandem ad fluida, in ſolidis ſubſiſtentia et cum his corrupta.

§. 965.

In fabrica viſcerum et organorum laeſa ad ſolida praecipue reſpicimus, licet et fluida in his moueantur. Solidarum itaque partium coordinatio in ſe conſiderata, figuram, numerum, magnitudinem, proportionem, ſitum et nexum earum indicat, quae ſuo modo cuncta a ſtatu naturali recedere poſſunt.

§. 966.

Figura eſt limes extenſi; in ea igitur laeſa ad lineas, viſcera et partes circumſcribentes, et virium inde ortum attendimus, e. g. ſuperficiem oſſium, inter ſe iunctorum, mutatam in gibboſis, ubi corpora vertebrarum ab una parte magis compreſſa ſunt, ab altera iuſto ampliora exiſtunt.

§. 967.

Numerus partium componentium interdum augetur, interdum minuitur, id, quod in monſtroſis corporibus cum euidenti ſaepius actionis laeſione fit; interdum vero dum modo fabrica non mutetur, actio vix laeditur, v. c. teſticulus ſimplex vel triplex, dentes interdum deficientes vel duplices, interdum autem ad varietatem ſtructurae corporum pertinet, ut arteria vel vena duplicata vel deficiens.

§. 968.

Magnitudo in diuerſis hominibus varia eſt, hinc ſine proportione ſimul conſiderata, tanquam morboſa aſſumi nequit. Ventriculus nimium expanſus, inteſtina, per partes contracta, proportionatam magnitudinem laedunt. In hydrocephalo et vario hydrope magnitudo partium, a fluido extra vaſa miſſo, contra naturam augetur; ab omni obſtructio-

ne

ne tumor et inde magnitudo aucta, in defectu succorum exinanitio vasorum, magnitudo imminuta siue marcor.

§. 969.

Situs morbose mutatus assumitur, si vera coordinatio partium non obseruatur. Intestina interdum morbose collocantur in herniis, viscera omnia, raro tamen, inverso ordine collocata inueniuntur, vel unum alterumque per tumores praeternaturales ex sede sua dimotum fuit, id, quod in vasis, neruis, musculis et tendinibus saepe simili quoque ratione contigit.

§. 970.

Nectunt partes ligamenta et contextus cellulosus intercurrens; si igitur haec vel nimium extenduntur, vel nimium corrugantur, actio inde pendens vel prorsus non, vel difficulter perficitur. Frenulum linguae, longius productum, coalitio partium morbosa, in abdominalibus visceribus obseruata, immobilitas membrorum, a tendinibus cum cute, post contextus cellulosi destructionem coalitis, et alia exempla hoc satis illustrant; ipsa laesionis continui et vulneris consideratio varia nexus laesi specimina exhibebit.

§. 971.

Vulnus in partibus solidis consideratur et est unionis solutio, cuius differentia varie definitur: in duris enim ossibus fractum vel fissura, in mollioribus partibus vulnus, stricte sic dictum, appellatur, attamen pro discrimine causae eiusque applicationis varia nomina obtinet, puncturae, fissurae, dilacerationis, contusionis, erosionis et rupturae, quae vel ratione

exter-

externae et internae caufae, vel ratione inftrumenti laedentis varie diftinguuntur.

§. 972.

Haec cuncta quidem veros morbos fiftunt, quoniam hominis fani fabricam, per anatomen et phyfiologiam cognitam, inuertunt, interdum tamen fine euidenti actionum laefione obferuantur, cum motus in partibus, etiam non rite difpofitis, actiones quidem paulo mutatas fiftat, attamen laefionem actionum uniuerfalium non inferat, interdum vero varia vitae incommoda inde oriuntur, quae non nunquam ex confuetudine fenfim inducta quodam modo corriguntur.

§. 973.

Si in partibus compofitis ad humores contentos fimul refpicimus, tunc eos vel celerius vel lentius moueri poffe obferuamus. Motum celeriorem in circulo humorum uniuerfali febrem in generali fignificatu fumtam, dicimus, motum vero lentiorem lentorem humorum appellamus, qui ad fucceffiue natam et fenfim paulatimque auctam obftructionem ducit, cuius quidem mutationis morbofae naturam in caufis et effectibus plenius examinabimus.

§. 974.

Porro quoque in partibus compofitis ad humores, morbofe auctos vel imminutos, ad corruptionem eorundem et tandem ad errorem loci refpicimus. Priora maximam partem ex iis repetenda funt, quae de humorum vitiis paulo ante declarauimus §. feqq. ultima vero conditio potiffimum hic confideranda eft, ubi obftructionem et extravafationem humorum in primis attendimus.

§. 975.

§. 975.

Humor ſpiſſior, in anguſta vaſa ductus, obſtructionem, vel leuiorem eius gradum, quem infarctum dicere ſolemus, declarat. Cruor ſeu ſanguis rubicundus, in vaſa teneriora, ſerum et lympham alias vehentia, inductus, eadem obſtruit, et ob violentiorem ſanguinis, a tergo ſequentis impulſum, et ob ſpaſmum fibrarum, canalem obſtructum conſtituentium, utrumque a vi vitae excitatum inflammationis ideam efficit, quam in parte affecta durities, calor, et dolor concomitantur.

§. 976.

Sanguis, ita in vaſis haerens, ſi bonam mixtionem obtinet, nec acrimonia inſigni peccat, in pus mutatur et abſceſſum ſiſtit; ſi vero acris deprehenditur et in contextibus cellularibus talem lympham deponit, in putredinem abit et motu vitali, aliquantiſper ſublato, gangraenam efficit, tandem, ſi ſolidiores et compoſitas partes, ut muſculos et viſcera, ſimul deſtruit, et corruptionis labem iis inducit, ſphaceli ideam ſiſtit.

§. 977.

Et ſerum et lympha interdum ſtagnant, idque ſi in glandulis aut ſimilis texturae partibus eueniat, tum illa ab initio lenteſcunt, poſt modum teneros eorum tubulos prorſus occludunt et cum iis, quaſi in unam maſſam concreſcendo, durum formant tumorem, quem ſcirrhum appellamus, qui diu ſaepius in corporibus occultus haeret, interdum vero, ab aliqua cauſa externa internave irritatus, cancrum producit, qui deſtructionem partis cum plenaria et ſingulari prorſus humorum corruptione efficit.

§. 978.

§. 978.

Si quocunque modo corrupti humores in vulnere haerent, partes ſolidae vicinae laeduntur, irritantur, criſpantur vulnerisque ſuperficies impura fit atque ſordida. Tales laeſiones in partibus ſolidis mollioribus ulcera dicimus, quae vel oculis patent, vel in anguſtos ſinus excurrunt, quo in caſu ulcera ſinuoſa, ſique ſuperficies calloſa facta fuerit, fiſtulae dicuntur, in oſſibus vero laminarum corruptionem et ſeparationem ſiue cariem inducunt.

§. 979.

In extrauaſatis humoribus ad ipſum humorem contentum, et interdum ad cauum, in quod illi excurrunt, reſpicimus. Sanguinis ex ruptis vaſis effuſio in caua cellularia ſugillatio appellatur. Serum aut lympha in ſimilia loca effuſa oedematis, in caua maiora delata hydropis, in genere conſiderati, ideam exprimunt. Fluidum aereum, in cellulas effuſum producit emphyſema.

CAPVT III.

DE DIFFERENTIIS MORBORVM ACCIDENTALIBVS.

§. 980.

Ex iis, quae in capite antecedenti expoſuimus, vera morborum, in partibus corporis variis haerentium, indoles et natura cognoſcitur et diiudicatur. Dum vero hi morbi, ex ſuis cauſis oriundi, varios producunt effectus, medici varias conditiones accidentales in iis obſeruant, ex quibus certas quas-

quasdam illorum classes constituere solent; quae itaque, licet morbi naturam non declarent, sed tantum vocabula, ad quasdam differentias morborum explicandas, a medicis assumta, comprehendant, prorsus negligendae non sunt.

§. 981.

Diuidunt vero medici morbos compositos ratione causae in idiopathicos, et porro in acquisitos, contagiosos, haereditarios, connatos et habituales; ratione subiecti in uniuersales et particulares; ratione temporis, praeter acutos et chronicos, in continentes, remittentes et intermittentes, prout nimirum diuersa stadia ipsius morborum decursus emetiuntur, et ratione effectus tandem praecipue considerant mutationem eorum in sanitatem aut alios morbos aut mortem. Quae omnia per exempla adducta nunc paululum declaranda sunt.

§. 982.

Idiopathicus dicitur morbus, si causa eiusdem in parte affecta ipsa haereat; sympathicus vero, si causa, in vicina vel alia remotiore parte haerens, morbum per consensum producat. Cephalalgia v. c. idiopathica est, si acris humor et cerebrum et membranas eius vehementer irritat; si vero eadem ex saburra, in primis viis haerente, oritur symptomatica siue sympathica dicitur.

§. 983.

Huc forte reduci possunt morbi protopathici, qui primum generantur, et deuteropathici, qui ex alio praecedenti ortum suum trahunt; sic v. c. colicus dolor ex ipsa saburra acrium humorum, in pri-

mis

mis viis praesentium, oritur, interdum tamen a renibus male affectis in colica nephritica per consensum excitatur, ita, ut a renibus, spastice vexatis, intestina quoque spasmo afficiantur.

§. 984.

Acquisiti dicuntur morbi, qui per varias causas occasionales deprauationem fluidorum et solidorum in homine sano producunt, e. g. haemoptoe, febres catarrhales: Huc quoque referri possunt contagiosi, quorum causa in aëre vel contactu impuri corporis posita est. Hereditarii vero sunt, qui a labe humorum potissimum a parentibus ad infantes deducti oriuntur, ut affectus arthritici et phthisis. Connati vel cum his conueniunt, ut in infante lue venerea affecto, vel malam conformationem in solidis, iam in utero factam, et deprauationem fluidorum ibidem inductam, declarant, e. g. leporinum labium et icterus. Habituales tandem dicuntur morbi, quorum una causa semper haeret in corpore, quae alia accedente morbum quendam saepius producit, ut purpura scorbutica.

§. 985.

Cum omnes homines morbis sint obnoxii, assumendae ratione subiecti differentiae vix definiri poterunt; praeter aetatis enim et sexus diuersi morbos varia vitae genera causas alunt, ex quibus magis, quam ex aliis, differentia morborum declaratur, e. g. morbi grauidarum, puerperarum, vel etiam tot diuersi morbi in opificibus variis oriundi, figulorum, pellionum.

§. 986.

§. 986.

Ratione ſubiecti praecipue attendenda eſt ea diſtinctio, qua morbi in particulares et uniuerſales diuiduntur. Illi apto vocabulo ſporadici dicuntur, quoniam hinc inde inter incolas regionum diſſeminati ſunt; hi vero, qui copioſius obſeruantur, et in populo quodam graſſantur, endemii et epidemici dicuntur et ita diſtinguuntur, ut endemios morbos tales dicamus, qui certis quibusdam regionibus et populis proprii ſunt, ut plica polonica; epidemicos vero, qui uno eodemque tempore plures in populo aggrediuntur, ut variae febres malignae ipſaque peſtis.

§. 987.

Morbi, ratione temporis conſiderati, ratione anni temporum in vernales, aeſtiuos, auctumnales et hibernos diſtinguuntur, quae tamen diſtinctio uniuerſalis non eſt, ſed ex diuerſis orbis terrarum climatibus et ſitu regionum aliisque circumſtantiis diiudicari debet. Magis vero ad durationem vel morbi ipſius vel partialium eius exacerbationum ſiue paroxyſmorum reſpicimus, et ſingularem morborum progreſſum per definita ſtadia emetimur.

§. 988.

Ratione durationis, in genere conſideratae, morbi appellantur 1) acutiſſimi, qui vel in ipſo ingreſſu morbi necant, vel intra quartum diem terminantur, ut apoplexia, haemorrhagiae enormes et peſtis; 2) peracuti, qui ad ſeptimum ſaepius diem durant, ut febres variae malignae; 3) acuti, qui nono, decimo quarto vel viceſimo primo die demum ſoluuntur, ut febres variae; 4) chronici tandem dicuntur, qui

definitum durationis tempus non habent, ſed per annos ſaepius homines excruciant, ut ſcabies, febres intermittentes.

§. 989.

Ratione paroxyſmorum ſiue exacerbationum febres potiſſimum, nec non alios morbos diſtinguimus 1) in continentes, qui ab initio uſque ad finem vel aequali impetu ſaeuiunt, vel ſenſim aucti progrediuntur, et ſine notabili interuallo remiſſionis cuiusdam ſenſim quoque imminuti finiuntur; 2) in remittentes, qui vulgo continui dicuntur, ubi vis morbi quodam modo a violentia ſua remittit, ſed per interualla iterum exacerbatur; 3) in intermittentes, qui per interualla homines aggrediuntur, paulo poſt prorſus intermittunt et denuo iterum inuadunt aegrum.

§. 990.

Singularem morbi decurſum per definita ſtadia ita deſcribimus, ut initium eius eſſe dicamus, ubi per phaenomena etiamſi leuiora ſe manifeſtat morbus; progreſſum vero appellemus, ſi vel nouae cauſae accedunt, vel iam praeſentes agere pergunt, aut violentiores fiunt, ideoque ſymptomata augent; ſtatum vero ibi ponamus, ubi vis morbi ad ſummum gradum producta futurae mutationis indicia praebet; decrementum tandem, ubi ſymptomata multa ceſſant, alia vero imminuuntur, atque finem dicimus, ubi corpus ſanitatis reſtitutae reddit indicia.

§. 991.

Ratione effectus tandem morbi diiudicantur, quatenus vel ſanitate, vel morte finiuntur. Dicuntur

tur itaque 1) ſalubres, qui motibus praeternaturalibus, in corpore ad tempus excitatis, his ipſis materiam peccantem, ſeu id, quod iam morboſae indolis eſt atque in corpore praeexiſtit, mutant et eliminant, ita quidem, ut benigni appellentur, qui in his motibus vires vitae non adeo proſternunt, maligni vero, qui ſubito vires deiiciunt, maximamque ſaepius debilitatem efficiunt; 2) ſanabiles appellantur, qui ſine acceſſu peioris mali per vires vitae, regimen conueniens et medicamenta apta debellantur; inſanabiles vero, qui nec naturae, nec medicamentorum viribus cedunt; letales tandem dicuntur, qui vel ſubitaneam, vel certam etiam, licet quodam modo protractam, mortem inferunt.

PARS

PARS II.

AETIOLOGIA
SIVE
DOCTRINA DE CAVSIS MORBORVM.

§. 992.

Vt omnes corporum mutationes a caussis suis definiuntur, sic quoque morbi rationem suae praesentiae ex caussis quibusdam repetunt, ex quibus variae agere incipiunt, ante quam morbi ipsi in sensus cadunt. Vna ex his caussis raro sola percipitur, earum vero concursus et varia applicatio demum morbum praesentem faciunt. Recensebimus itaque primo distinctiones causarum, a medicis practicis assumtas, et paulo post eum ordinem sequemur, ad quem scrutinium causarum optime suscipi posse existimamus.

CAPVT I.

DE CAVSIS MORBORVM IN GENERE.

§. 993.

Id, quod mutationum, in corpore sano occurrentium, rationem in se continet, causa sanitatis dicitur; hinc in aegroto quoque corpore rationes mu-

mutationum morbosarum, hoc est, causas disquirere conuenit. Qua in re ipsae, quae sanitatem efficiunt, causae accurate attendendae, et in iis mutatis rationes morborum quaerendae sunt.

§. 994.

Semper vero causa morbi est res quaedam physica, cum corpus nostrum non nisi per aliquam rem corpoream mutari possit: quod si enim quis morbos, ab imaginatione oriundos in contrariae sententiae probationem adducere vellet, illorum tamen ratio a vehementi sensatione petenda, et ita exactione quadam corporea declaranda foret, cum ea aut in solida, aut in fluida, aut in utraque vi sua agat.

§. 995.

Quando itaque ad causarum origines respicimus, alias externas, alias internas appellamus. Corpora enim, extra nos posita, corpori nostro vario modo posse applicari certum est, ita, ut, debito sub moderamine applicata, illud conseruent vel ad minimum idem non laedant, eidem vero in minus conuenienti applicatione noceant. Cum autem tales corporis nostri mutationes inde producantur, quae a regulis sanitatis recedunt, tum internae oriuntur causae.

§. 996.

Eae causae dicuntur remotae, quae, sigillatim consideratae, morbum non constituunt, nisi aliae accedant, occasionales quoque dicendae, sed corpus saltem ad suscipiendum morbum disponunt et absque euidenti mutatione et in illud agere et in eo persistere possunt. Quando vero effectus earum

causarum euidentius se produnt, tunc rationem siue causam morbi proximam producunt.

§. 997.

Primas itaque causas dicere possumus occasionales, quae ex neglectu regularum diaeteticarum potissimum oriuntur, ita, ut vel peregrinae partes ingerantur, aut minus apte applicentur, vel motus corporis interni, non ita, uti dicet, perficiantur. Alteras praedisponentes appellamus, quae in partibus, corpus componentibus, sensim subsistunt et illud ipsum a sanitatis statu magis magisque recedere faciunt. Sic victus glutinosus humorum spissitudinem producit: Ille est causa occasionalis, haec praedisponens.

Distinctio harum causarum in procatarcticas et proegumenas vix attendenda est, cum utrumque vocabulum ideam remotae causae tantum exhibeat.

§. 998.

Occasionalibus morborum causis semper obnoxii sumus, ita, ut aliquam quidem vel in sanis hominibus dispositionem ad morbum producere queant; si vero vires vitae, quae principes sanitatis causae sunt, in corpore adhuc vigent atque fortes sunt, dispositio ad morbos inducta saepius sensim sensimque per alias et contrarias causas corrigitur, ita, ut sanitas diu conseruari queat, licet causae quaedam morborum praesentes et actiuae sint. Sic victus glutinosus non statim producit spissitudinem, quoniam alia alimenta simul assumta, sale et aromatibus condita, et potulenta spirituosa glutinosum quodam modo soluunt et immutant.

§. 999.

Quando vero cauſa praediſponens magis iam fixa haeret, neque ab actionibus vitae facile ſuperari poteſt, tunc occaſionales, quae olim praediſponentem cauſam inducebant, hanc iam exiſtentem ita excitant, ut proxima morbi cauſa, ſiue ea ſolidorum et fluidorum mutatio, ex qua actiones laeſae immediate dependent, producat. Humorum ſpiſſitudo v. c. a viſcido victu, immodice ingurgitato, ita augetur, ut lentor humorum circulationem ſanguinis turbet, et febrem intermittentem inferat, quo in caſu ille lentor et cauſa proxima febrilis morbi.

§. 1000.

Ex hac cauſarum recenſione geneſis morborum optime explicari poſſe, nec opus eſſe videtur cauſas ſigillatim enarrare, cum occaſionales in diaetetica, ut parte quarta phyſiologiae, praediſponentes vero et in temperamentorum explicatione, parte tertia capite tertio phyſiologiae, et in morborum generali et eſſentiali differentia, parte prima capite ſecundo pathologiae, cauſae vero proximae, quippe quae idem fere ens cum ipſis morbis conſtituunt, in hac ipſa morborum generali diſquiſitione cognoſci et erui poſſint; ſed multae ſunt et praegnantes rationes, quae hoc ſpecialius cauſarum ſcrutinium reddunt neceſſarium.

§. 1001.

Cauſae et effectus in mutationibus corporum ita ſe excipiunt, ut effectus primi nouas ſemper cauſas conſtituant; hinc non incongruum erit, ſeriem cauſarum et effectuum, ſe inuicem excipientium, illuſtrare et ita modum geneſeos morborum compo-

ſitorum explicandae demonſtrare; cum in natura morborum declaranda nihil adeo neceſſarium inueniatur, quam haec cauſarum inueſtigatio. Hinc, licet multa alibi iam dicta in hac tractatione denuo occurrant, alio tamen ordine proponuntur et varia ſcitu digna hinc inde inſeruntur.

CAPVT II.

DE CAVSIS OCCASIONALIBVS.

§. 1002.

Eorum quidem haud eſt inepta methodus, qui cauſas has ad normam ſex rerum, non naturalium dictarum percurrere ſolent; quoniam vero nos effectus earum generales, praecipue ſanitati conuenientes paſſim tamen et nociuos, in diaetetica ſiue quarta phyſiologiae parte iam indicauimus, taediosa repetitione moleſti eſſe nolumus, quin potius omnes has cauſas occaſionales contrahere et ideas quasdam generales laeſionum, inde oriundarum, ex iis eruere ſtudebimus, quo cauſarum et effectuum nexus eo melius perſpiciatur.

§. 1003.

Omnes res, quae corpori applicantur, et in illud ingeruntur, nec non mutationes corporis, in variis eius actionibus obſeruatae, in his cauſis occaſionalibus conſiderari merentur. Priores verò proponi commodius vix poterunt, quam ſi calorem et frigus declaremus et ratione alimentorum et potulentorum, in genere conſideratorum, quantitatem eorum in nimia repletione et inedia, qualitatem autem, quoad

ad aquoſam, viſcidam, oleoſam, rancidam, acidam, muriaticam, aromaticam, ſpirituoſamque indolem attendamus; poſt ea heterogenea ſingularia, in aere, alimentis, medicamentis et venenis occurrentia, indicemus, tandem et actionem mechanicam corporum ſubiungamus.

§. 1004.

Ratione mutationum, in corpore ipſo occurrentium, et ab actionibus ipſius variis dependentium, et motum auctum et quietem nimiam, ſomnum et vigilias ſuo modo excedentes, et ſe et excretiones humorum retinendorum et cohibitam euacuationem in humoribus excrementitiis, tandem animi affectuum vim expoſituri ſumus. Quod ſi vero in tanta varietate rerum, non omnes morborum cauſas ſigillatim exponere queamus, normam tamen exhibemus, ad quam et aliae, a nobis omiſſae, indagari, et ampliore tractatione explicari poſſunt.

§. 1005.

Calor nimius, qui vel a ſolis radiis in atmoſphaera, vel in conclauibus artificiali igne, vel a ſtragulorum et veſtimentorum copia atque conditione excitatur, corpora imbecilla reddit. Cum enim perſpiratio et ſudor nimis intendantur, ſubtiliſſima humida non tantum in ſuperficie corporis, ſed ex ipſo ſanguiue et reliquis humoribus, immo ex ipſo fluido nerueo elicita diſſipantur; ſolida vero laxantur, elongantur, et ob ſiccitatem ad motum inepta euadunt. Imminuitur itaque mobilitas fluidorum, per corporis vaſa ducendorum, hinc vigor corporis perit. Haec incommoda, quiete in aere temperato et potu ſufficiente, breui tolluntur.

§. 1006.

Si vero corpus diutius et iterato hos primos caloris effectus experitur, mixtio ſanguinis et humorum inſigniter deprauatur; particulae enim terreſtres, oleoſis et ſalinis intimius iunguntur et in maſſas ferme irreſolubiles abeunt, cum, aquoſis et reliquis volatilibus ex mixtione diſſipatis, accedens per potulenta fluidum in ipſam mixtionem non commode tranſire valeat. Solida enim, quae eam ſuo modo debent iuuare, exſucca, quaſi rigida et immobilia quoque redduntur, cum ex ſanguine nimis condenſato nec vaſa minima nutritias particulas recipere, nec nerui, fluido ad vigorem corporis inſtaurandum apto, repleri poſſint.

§. 1007.

Concitati vero per continuatum calorem motus ſanguinem, eo modo in ſua mixtione laeſum, circumducunt, et ſolida minima irritant, id, quod eo magis euenit, cum fluidum tenue deficiat, quod acres et morboſe mixtas particulas per ſe et excretiones ſubducere queat; hinc aluus ſicca, urina parca, valde ſaturata, perſpiratio tandem ſuppreſſa, augent malum. Acre itaque irritans ſpaſmos excitat, et in minimis vaſis obſtructio oritur, quibus tandem febres, continuae, acutae et inflammatoriae, excitantur.

§. 1008.

Nec frigoris effectus illis iam deſcriptis adeo diſſimiles ſunt; nam ſubtiliſſima quoque diſſipantur, et ſanguis et reliqui inde deducti humores ſpiſſi redduntur; fibrae vero ſolidae, quae ſimul ſtringuntur, in condenſando ſanguine cooperantur. Pulmona-

monalis autem perſpiratio prae illa, quae in ſuperficie corporis fit, intenditur; hinc ſpiſſitudo ſanguinis et humorum ibi augetur et infarctus pituitoſi, in pulmonibus et cauitate narium potiſſimum, inducuntur. Quae incommoda cuncta in aere temperato facile diſſipantur in primis, ſi potus moderate calidus aſſumatur.

§. 1009.

Si vero frigus ulterius intenditur, humores ſpiſſi et condenſati tandem reſiſtentiam cordi faciunt et febriles motus excitantur, qui tamen mitiores ſunt et per interualla inuadunt, ſi acrimonia in ſanguine non abundat; quae vero, in humoribus iam praeſens, ſi his ipſis motibus euoluitur et febres acutas et inflammatorias gignit, quae potiſſimum in viſceribus internis ſaeuiunt; in frigore enim ſummo circulatio, per extrema impedita, gangraenam et ſphacelum, corruptionis humorum ſtagnantium effectus, producit.

§. 1010.

Ex dictis quoque intelligitur, vel certe ſimili ratione explicari poteſt, quid ſubitaneae mutationes ex frigore in calorem et ex calore in frigus praeſtent? quid humidum calori et frigori iunctum efficiat? quales mutationes aer grauis et leuis, praecipue in reſpirationis et perſpirationis negotio, producant? quales effectus morboſi in diuerſis climatibus et in una eademque regione diuerſis anni temporibus oriantur?

§. 1011.

Vnicum tantum exemplum de calido et humido adduxiſſe ſufficiat. Relaxatio ſolidorum inde oritur,

tur, et perſpiratio, ab initio ſuppreſſa, quo facto humores, calore agitati, vehementius circumducuntur, et saepius in principio morbi ſudores et aliae excretiones colliquatiuae ſubito oriuntur, vires exhauriunt, fluida diſſipantur, ſpiſſa augentur, vel perſpiratione per nimiam circulationem ulterius cohibita, relicti in corpore humores, calore agitati, vix diſſipandi, motum inteſtinum augent, utroque in caſu vero in propriam corruptionem et reſolutionem putredinoſam abeunt. Ex hix cauſae febrium putridarum facile colligantur.

§. 1012.

Alimenta et potulenta ad conſeruationem corporis neceſſaria eſſe, quilibet intelligit; eorum itaque quantitatem et qualitatem, ut cauſam morborum, conſideremus. Nimia alimentorum copia ventriculum replet et diſtendit, hinc rarior ventriculi ruptura, quoniam vero et diſtenſione facta liquores digerentes non ſufficienter affluunt, nec vis ventriculi motu periſtaltico imminuto, molem ingeſtorum ſubigere valet, cruda in eodem colliguntur. Reſpiratio aucta, ventriculum concutiens, ideoque ingeſta mouens et duodeni actio cum humoribus affluentibus vitia digeſtionis, ventriculo inducta, ſaepius corrigunt, ita, ut bonus tamen chylus praeparari et ad ſanguinem duci queat.

§. 1013.

Cruda, in ventriculo collecta, corruptionis, quae ſingulorum alimentorum indoli propria eſt, ſcilicet acidae, viſcidae et rancidae veſtigia relinquunt et augent, nouum alimentum inde corrumpunt; hinc actio canalis alimentorum et liquorum affluentium copia

copia bonae concoctioni praestandae non sufficit; hinc sensim crudus et acrimoniis scatens chylus ad sanguinem deuehitur. Sed hanc etiam corruptionem sanguinis motus per pulmones, et circulatio libera in reliquo corpore saepius corrigunt, ita ut minima solida particulis noxiis, per excretiones varias, expulsis, optimum adhuc nutrimentum suscipiant.

§. 1014.

Licet vero repletionis minimae vitia saepius corrigantur, et homines intemperatius viuentes morbis interdum diu resistant, tamen, si per continuatas has causas et ventriculi et intestinorum robur destruitur, et humores, digestioni inseruientes, saliua, bilis etc. a conuenienti bonitate recedunt, nec bonus chylus resorbetur, nec sanguis rite mixtus exinde elaboratur. Vt itaque olim diuersae indolis alimenta per validam digestionem in bonum succum nutritium mutabantur, ita nunc quodlibet eorum propriam acrimoniam seruat et inde cacochymiam humoribus conciliat, ex qua nutritio in minimis laeditur, vires languent et diuersi generis morbi oriuntur.

§. 1015.

Ab inopia alimentorum et potulentorum, vel plenaria inedia, refectionis celeris, a resorptione chyli in primis viis praestanda, defectus oritur; hinc vigor totius corporis perit, cum lassitudinis et vehemens famis et sitis sensus inter ea hominem excruciat. Si cibi defectus potu, haud adeo nutriente, resarcitur, aliquale leuamen adfertur, si autem celeris repletio post longam inediam, ventriculum contractum urget atque subito distendit, nausea et vomitus

vomitus oriuntur. Blanda nutritio inediam breuem ſine remanente noxa corrigit. Aegroti inediam diutius quam ſani, et macilenti eandem facilius quam obeſi ferunt.

§. 1016.

Si vero inedia diu toleratur, liquores in primis viis affluentes acres fiunt, ideoque eas vellicant et rodunt; hinc appetitus primo inſignis, poſt ea nauſeą et vomitus, ita, ut contractis ſaepius ventriculo et duodeno, acres et bilioſi humores per os reiiciantur. Defectus vero chyli noui in ſanguine, humores, per ſe et excretiones expulſos, non reſtituit, hinc fluidis et ſolidis blandum nutriens ſubtrahitur, et vires vitae inſigniter debilitantur. Quoniam vero inter ea ſubtiliſſimae corporis partes prorſus diſſipantur, acres vero augentur, non tantum febres acutae cum ſumma extenuatione corporis excitantur, ſed fluidum nerueum, tandem minus apte elaboratum, deliria, ſpaſmos et alios inordinatos motus producit, donec fame enecati miſere pereant aegri.

§. 1017.

In indole aſſumtorum examinanda primo ſe ſiſtit nimia potus aquoſi calidi et frigidi ingurgitatio. Vti enim ſufficiens potus, praecipue aquoſus, diluendis humoribus noſtris egregie inſeruit, ſic nimia copia eiusdem ventriculum relaxat, quod per calidam tamen aquam magis, quam per frigidam efficitur. Digeſtionis negotium, nec non elaboratio chyli et ſanguinis, ob nimium ingeſtum aquoſum, non, ut decet, perficitur, et mixtiones bonae humorum turbantur. Renes a nimia mole aquae ſecernendae debilitantur, hinc varia renum vitia. Liquores,

quores, ex ſanguine ad ſecretiones laudabiles et nutritionem progredientes, non rite miſcentur et perficiuntur nimisque fiunt tenues, hinc imbecilla, macilenta, immo tabida euadunt corpora.

§. 1018.

Viſcidum, in cibis farinaceis non fermentatis, §. 725. 729. leguminibus §. 730. oleribus §. 736. nec non in quibusdam animalibus §. 744. 748. eorumque variis partibus §. 754. viſcido ſucco ſcatentibus, prae reliquis praeſens cognoſcitur. Hoc in ventriculo digeſtioni reſiſtit, et vix reſoluitur; hinc parietibus eius adhaeret, fibras relaxat, ſecretionem fluidi gaſtrici impedit, flatus generat et appetitum deſtruit. Quouſque bilis efficacia obſeruatur, reliquum inteſtinorum canalem vix laedit, ſed in tranſitu per duodenum corrigitur, tandem vero et inteſtina glutinoſo et pituitoſo humore obducit. Licet vero euacuatio per vomitoria et purgantia viſcidum collectum ſaepius expellat, debilitas tamen primarum viarum, ex his cauſis inducta, glutinoſo, ulterius ex ipſis bonae notae cibis generando, exhibet occaſionem.

§. 1019.

Viſcidum, in primis viis collectum, chylum et ſanguinem lente inquinat, in glandulis meſenterii ſaepius haeret, et ita vaſa lactea obſtruendo atrophiae genus producit. Hoc in infantibus ſaepius obſeruatur, in adultis vero viſcidum illud has viarum anguſtias ſaepius tranſit, et in ſanguine a circulatione viuidiore ſemel iterumque reſoluitur, et vel per varia corporis colatoria organa euacuatur, vel in robuſtioribus interdum nutrimento ſatis laudabili accedit.

§. 1020.

§. 1020.

Diu tamen in ſanguine detentum viſcidum nihilo minus tandem ad lympham penetrat, et in vaſis minimis infarctus et obſtructiones pituitoſas efficit, quae tamen, ſi nulla euidens humorum acrimonia accedit, ſaepius, accedente per interualla febrili motu, reſoluuntur, ita, ut regimen aptum et conueniens medicina fibrarum robur iterum reſtaurare valeat. Inde vero partim, quod fibrae in ſe ſpectatae a viſcido adhaerente debilitantur, partim ex defectu optimae nutritionis, tanta ſaepius ſolidarum corporis partium debilitatio fit, ut motus febriles excitari nequeant, ſed lenti et chronici morbi oriantur.

§. 1021.

Viſcidum hoc, in primis et ſecundis viis collectum, acrimonia ſua non deſtituitur; eo enim ſub tegmine acidum vegetabile in ſanguinem et in tenuiores corporis humores intrat, et corpus ſuo modo afficit; hinc v. c. viſcerum infarctus, tumores, pallor et hypochondriaca diſpoſitio. Si vero et viſcidum, in primis animale ipſum ingeritur, acrimonia, in corpore nata, cum illo ſe iungit, et debilitas ſolidorum, a nutritionis bonae defectu ſimul oritur, optima et nutritioni conueniens lympha ſub forma ponderoſae et pellucidae pituitae ad primas vias, ſecretione quaſi morboſa facta, defertur, vomitu, ſputatione et deiectionibus materiae albumini ouorum ſimillimae, ſe prodit, quo facto corpus, in ſolidis magis magisque debilitatum macie et tabe conſumitur.

Vti vero prius viſcidum, ex victu oriundum, glutinoſum adſcititium dici meretur, ſic hoc ultimum vere glutinoſum ſpontaneum ſiſtit, quod ad cauſas praediſponentes morborum referri et a praecedenti accurate diſtingui meretur.

§. 1022.

§. 1022.

Oleoſum, in oleis preſſis vegetabilium, butyro ex lacte confecto et pinguibus animalium partibus conſpicuum, ſi nondum corruptum et acre redditum fuit, primas vias lubricat et paulo poſt, ſi nimia eius copia fuerit ingeſta, debilitat. Magnam vim liquorum digerentium, in primis viis affluentium, oleoſum hoc exigit, quam tamen ſenſim ſenſimque infringit; ſi itaque viribus coctricibus non reſoluitur et ſubigitur, partim propter mucaginoſum coniunctum in viſcidum iners tranſit, et glutinoſum parit, partim propter tenue oleoſum et inflammabile in rancidum et nidoroſum mutatur.

§. 1023.

Huc accedit iurulentum in cibis, ex optimis animalium partibus eductum, quod ſuo modo optime nutrit, nimium tamen aſſumtum, in debili ventriculo eosdem effectus, ut oleoſum edit, tandemque ſimilem corruptionem inducit. Efficit hoc iurulentum inſigne humorum laudabilium augmentum et plethoram primo, poſt ea obeſitatem in corporibus gignit. Haec pinguedo animalis, copioſius in cellulas depoſita, ſi reſorbetur, molem et ſpiſſitudinem humorum mouendorum auget, ſanguinis praeparationem difficilem reddit, et tandem ad cacochymiam viſcidam et rancidam ducit.

§. 1024.

Rancidum itaque et nidoroſum, ex oleoſis particulis ſalinis et terreis, calore attenuatis, quaſi exuſtis, et diluente aquoſo in mixtione orbatis, oritur. Hoc, vel in alimentis iam praeſens, vel in corpore natum, ſitim et raucedinem producit, in ventriculo

persistens cibos bonae notae, in primis ex animali victu corrumpit, ardorem ventriculi, ructus amaros et nidorosos, nauseas et vomitus excitat, bilem ipsam acrem reddit, intestina stimulat, tormina et borborygmos efficit, non raro autem deiectionibus biliosis et acidorum usu ad tempus corrigitur.

§. 1025.

Sed hoc quoque rancidum tandem et saepius sub inuolucro viscidi in secundas vias ducitur, et cum admixtionem aquosi magis impediat, quam admittat, acrimoniam rancidam efficit, quae saepius, ad habitum cutaneum ducta, exanthemata variae indolis sistit. Haec vero acrimonia in sanguine crebrius circumducto augetur, atram bilem generat, et minima solida irritat, secretiones blandas impedit, tenue diluens dissipat, sitim immanem et febres acutas exanthematicas, nec non alios inflammatorios morbos inducit.

§. 1026.

Vegetabilia plurima acido scatent, illudque saepius, si per varias praeparationes ad victum apta redduntur, retinent. Licet vero quotidie vegetabilibus vescamur, inde tamen nulla noxa in corpus redundat, cum digestio valida et circulatio humorum acidum hoc, cum nutritiis succis introductum, semper mutent, ita, ut in sano homine nulla vel pauca eius vestigia deprehendantur. Quod si etiam in ventriculo aliquo modo appareat, bilis tamen vis in mutando acido summa deprehenditur, ita, ut in duodeno iam subigatur. §. 401.

§. 1027.

Debilitas primarum viarum et inertia humorum digerentium, quod acidum non semper subigatur, in

causa

causa sunt. Si igitur non subactum colligitur, in infantili potissimum corpore coagula chyli et stases in glandulis mesaraicis §. 1019 efficit. Si vero aliqua eius copia tandem sub tegmine viscidi in secundas vias vehitur, tunc actione valida circulatoria subigitur; sed et hac in iis, qui vitae sedentariae dediti sunt, deficiente, coagula lymphae, viscerum infarctus et lentae obstructiones oriuntur, quibus secretiones impediuntur, et praecipue humores, in primis viis secernendi, magis magisque inertes fiunt: hinc tabes a defectu succi nutritii optimi, hinc a ruptis vasis lymphaticis oedema et hydrops.

§. 1028.

Sal commune nobis, tam vario victu utentibus, digestionem faciliorem reddit, §. 761. et resolutionem viscidi praestat; actione tamen valida, et primarum viarum, et circulatoria, et secretoria sanguinis et humorum mutatur et expellitur: his vero imbecillis redditis, accumulatur et solida stimulat, fluidaque dissipat. Hinc primo siccitas oris et faucium oritur, post ea vero collectae et auctae salinae particulae rodunt et ad scorbutum muriaticum disponunt. Forte etiam ex hoc sale, magis subtili reddito et oleis iuncto, acrimonia intenditur et inde tandem, si alcali volatile accedat, ammoniacalis acrimonia ortum trahit.

§. 1029.

Olea subtilissima plantarum salino terreas earundem particulas mobiliores et magis actiuas reddunt. Talia aromatibus inhaerent, quae eodem modo, ut acria reliqua, primas vias stimulant et exsiccant, hinc sitim producunt, et, cum pinguibus coniuncta, ran-

cidam acrimoniam fouent; ad ſecundas vero vias delata, aeſtum praeternaturalem, ſtimulum ſolidi, diſſipationem fluidi efficiunt, hinc lympham acrem et rodentem reddunt, hinc peſſimos morbos acutos et chronicos producere valent.

§. 1030.

Et ſpirituoſi liquores, fermentatione producti, ſimiles ferme effectus habent, licet altius quoque penetrare videantur: his enim ſitis non extinguitur, ſed continuum liquidi aſſumendi deſiderium excitatur. In primis vero illa fluida ſpirituoſa, quae deſtillatione exaltata et ſubtilia reddita ſunt, ſiccitatem et coagulum in fluidis, nimiumque ſtimulum in ſolidis primarum viarum efficiunt; hinc calloſo quaſi ventriculo reddito et fluidis diſſipatis appetitum deſtruunt et digeſtionis officinam laedunt.

§. 1031.

Minime vero hic ſubſiſtit liquorum, fermentatione praeparatorum et ſpirituoſorum effectus, nam ebullitioni ſanguinis praecipue occaſionem praebent, lympham inſpiſſant et ad coagulum diſponunt, eamque nutritioni ineptam reddunt; hinc macies oritur et ab inertia motus ſtaſis lymphae, obſtructiones glandularum, ruptura vaſorum, effuſio humorum ſeroſorum et hydrops. Sed et ſubtilis illa ſpirituoſa acrimonia neruos ipſos afficit, temulentiam et ſtuporem inducit, rigiditatem, contracturas, podagram, rheumatiſmos et diriſſimos ſaepius neruorum morbos excitat.

§. 1032.

Haec et plurima alia, quae in varietate alimentorum et potulentorum noſtro corpori applicantur, in cau-

in caufis morborum prae reliquis attendenda, ex diaeteticis doctrinis repetenda, et ex crebra obferuatione annotanda funt; quoniam haec, quae genuino ufu noftrum corpus conferuant, illudque nutriunt et reficiunt, peruerfo ufu tantas vitae moleftias inducunt. Sed et aliae heterogeneae particulae, quae aëri inhaerent et medicamentis et venenis admifcentur, infidias fanitati ftruunt.

§. 1033.

Aer enim, praeter fupra recenfitas humidi, calidi, ficci et frigidi affectiones, particulas putridas, ex corporibus putredine refolutis, fufcipit, et ita contagiofo halitu humores noftros inquinat, mixtionem eorum cito atque prorfus foluit et tandem folida deftruit. Porro is quoque arfenicales, mercuriales, acidas, minerales, praecipue fulphureas, aliasque plures particulas recipit, quae non tantum pulmones male afficiunt, et refpirationis et fanguificationis actiones laedunt, fed mixtiones quoque humorum noftrorum ingrediuntur atque peruertunt, folida mirum in modum mutant, et ita ftupendos faepius et praeternaturales effectus oftendunt, quae ex natura particularum, qua tenus in chemicis declaratur, vix explicari, fed ex folis potius phaenomenis cognofci et in difquifitione caufarum laedentium attendi merentur.

§. 1034.

Aegrotis medicina fanitatem reddit, quoniam vero medicamentorum particulae, folidis et fluidis applicatae, eadem mutant, fani, qui medicamentis utuntur, omnino laeduntur, cum corpori mutationes vere morbofas inducant. Nimis longum foret,

 fi hic

ſi hic omnes morborum cauſas, a medicamentis introductis, recenſere vellem; purgantia et ſudorifera, praeter neceſſitatem adhibita, praeternaturales medicamentorum in ſanis corporibus exhibitorum effectus, quotidianis exemplis comprobare poterunt, quae ex effectibus, in materia medica et therapia generali explicatis, inter cauſas morborum referri merentur.

§. 1035.

Vti omnia medicamenta, praepoſtere exhibita, corpus male afficiunt, ſic venena, ſtricte ſic dicta, in cauſis morborum recenſeri merentur. De his tamen longius hic diſſerere minus aptum videtur, cum dubia plurium venenorum natura et indoles ex tractatione de viribus medicamentorum peti debeat, quam ob rem et praecipua in materia medica ſimul exponuntur, nos vero omnem hanc doctrinam in therapiam generalem remiſimus. Quantum ea igitur in hac noſtra, de cauſis morborum occaſionalium, tractatione attendenda ſunt, ex qualitatibus peruerſis alimentorum et potulentorum eorumque effectibus quodam modo indicari poterunt.

§. 1036.

Tandem quoque de actione mechanica corporum, in noſtrum corpus irruentium, dicendum eſt. Agunt haec pro ratione figurae et impetus, contundendo, ſcindendo, frangendo, uno verbo laeſiones continui pro differentia partium corporis efficiendo. Hinc effuſiones humorum, ſtaſes, inflammationes, ſi humores boni ſunt, ſuppurationes, ſi deprauati deprehenduntur, corruptiones gangraenoſas et ſphaceloſas inducunt.

§. 1037.

§. 1037.

Cum ad gesta in corpore nostro respicimus, ad motus voluntarios, per membra artificiose constructa perficiendos, primo loco attendimus. Nimium auctus hic motus digestionis negotium, blandioribus tantum motibus adiuuandum, turbat, cruda ex ventriculo expellit, hinc chylum crudum ad vasa lactea et in sanguinem urget §. 831. porro circulationem sanguinis et humorum intendit, subtilissima per varias secretiones, in primis perspirationem auctam et sudores dissipat, reliqua vero inspissat, et ita obstructionibus ansam praebet. Inter ea fibrae solidae, motum exercentes, in primis musculares crebra contractione iusto densiores fiunt, et ut cellulae interpositae humore tenui distendente orbantur, sic ipsae fibrae, nutritione deficiente vel eius modi particulis non applicatis, rigidae fiunt et immobiles.

§. 1038.

Hae quidem mutationes lente inducuntur, celeriores tamen sunt effectus isti destruentes, si motus violentiores sine remissione diu continuantur. Primo enim impetu sanguis interdum erumpit, et haemorrhagiae sequuntur. Id vero si non euenerit, inflammatoria resolutio humorum producitur, qua lympha coagulatur et inde diathesis phlogistica oritur; motu vero intestino auctiori reddito, salia et olea nimis volatilia et acria facta non tantum mixtionem sanguinis disturbant, et resolutionem eiusdem putredinosam inducunt, quibus motibus auctis solida etiam resoluuntur, destruuntur, et in putredinem abeunt, ex qua omnino gangraenosa et sphacelosa corporis destructio declaratur.

Resolutio sanguinis, a motu progressiuo et calore aucto inducta, coagulatoria omnino dici meretur, et cum inflammatione coniuncta est, cum alia, quae a vehementiori intestino motu et acrium particularum genesi pendet, et conuenientem sanguinis spissitudinem tollit, putredinosa dici mereatur, quae sanguinem, in placentam non cogendum, sistit.

§. 1039.

Quies corpori diutius concessa digestionis negotium impedit, dum humorum digerentium affluxum lentiorem et motum peristalticum debiliorem reddit, id quod praecipue in vita sedentaria et compresso abdomine euenit, hinc non tantum parcior accessus humorum nutrientium, sed et cacochymia et defectus nutritionis in minimis cito inducuntur. Non adeo tamen frequenter talis obseruatur mutatio, cum vigor in puerili et iuuenili aetate ad adolescentiam usque magis ad motum, quam ad quietem excitet. Qui igitur bona viscera digestionis habent, et largioribus succis replentur, obesi fiunt, et ad quietem tandem magis magisque disponuntur.

§. 1040.

In his motus voluntarii difficilius perficiuntur, et motum circulatorium sanguinis et humorum parum adiuuant, hinc eorundem inspissatio, maior in cellulis lateralibus collectio et aucta in dies obesitas inducitur. Fibra vero, motu non exercitata, laxa fit et ad motum inepta, nec ipsa bene nutritur; hinc sensim inducitur humorum pituitosorum collectio, siue cacochymia pituitosa, quae vel per se, vel variis acrimoniis simul accedentibus, sensim in minora vasa propellitur et variis morbis chronicis, in primis viscerum obstructionibus, occasionem praebet.

§. 1041.

Somnus in effectibus morbosis cum quiete conuenire videtur, si tamen profundior et diuturnior est, non tantum humores inspissat, eosque ad repletionem magis, quam nutritionem aptos reddit, sed secretionem et actionem fluidi neruei ita laedit, ut solidorum robur vitale multum infringatur et torpor et stupor in omnibus actionibus sensuum quoque deprehendatur; hinc ineptitudo ad omnes animi corporisque labores, hinc grauitas corporis, imbecillitas et continua in somnum procliuitas, quae, nisi motibus voluntariis susceptis dissipatur, cachexiam, lentas febres et ipsam tandem mortem inducit.

§. 1042.

Vigilia vero, diutius protracta, sine respectu ad motum et quietem eorumque mutationes, humores acriores reddit, et vigorem ad actiones quaslibet suscipiendas supprimit, quoniam vera humorum mixtio et inde pendens nutritio in vigiliis locum non habet. Qui validum humorum circulum simul experiuntur, citius ad acrimonias et febres acutas, inde oriundas, disponuntur; languido vero humorum circulo praediti, sensim ad morbos chronicos cum phantasia laesa ducuntur. Peculiaris enim in his fit cerebri et neruorum dispositio, per ea, quae de fluido nerueo hactenus nobis cognita sunt, vix satis explicanda.

§. 1043.

Varii humores in corpore secernuntur, qui vel nullo modo vel moderatius excernendi sunt: alii vero, in corpore secreti, non retinendi, sed ex eodem potius eliminandi sunt. Egimus quidem de

his ſatis ample in lectionibus diaeteticis, et ita noxas varias, ab inde oriundas, explicauimus; pauca tamen de humoribus excernendis et retinendis hic quoque proponenda eſſe arbitramur, quo in ſerutinio cauſarum occaſionalium effectus, inde prodeuntes, eo melius perſpiciantur et diiudicentur.

§. 1044.

Humores alimentorum, digeſtioni dicati, ſaliua, liquor gaſtricus, pancreaticus, et inteſtinalis, nec non bilis, ſi uſu ſaliuantium et purgantium medicamentorum nimia eorum copia expellitur, alimentorum concoctionem et aſſimilationem ſufficienter praeſtare nequeunt. Cum itaque plurima, quae aſſumuntur, pro ſua indole corrumpuntur, cruditates in primis viis colliguntur, quibus noua alimenta adducta, licet bonae notae ſint, deprauantur. Cum etiam optimae alimentorum partes, cum humoribus digerentibus mixtae, in chylo ad ſanguinem transuehantur, haec prima nutritio §. 245. tunc temporis locum non habet, inde continuatae actiones nutritionis male ſuccedunt, et ita ſiccitas et macies oritur, vigorque corporis ſenſim ſenſimque perit.

§. 1045.

Nimia excretio muci in cauitatibus narium, faucium, aſperae arteriae, nec non pulmonum et canalis alimentorum, per medicamenta valida reſoluentia, abſtergentia et euacuantia, in omnibus his cauis excitat ſiccitatem, immeabilitatem humorum, et ſtimulum ab acri, hinc neruorum irritatio et diſſipatio ſubtiliſſimi fluidi euenit, macies inducitur et acrimoniae variae generantur. Saepius tamen euacuatio talis in uno loco, e. g. in pulmonibus adaucta, viſcida

ſcida et mucoſa cuncta ad hunc locum ducit, partesque ſolidas relaxando functiones corporis, ſumme neceſſarias, debiliores reddit.

§. 1046.

Diſſipatio ſubtiliſſimi fluidi per perſpirationem, et excretio nimia ſpermatis virilis vel lactis ex mammis, optimos humores ex corpore expellit, hinc fluidiſſima in ſyſtemate lymphatico deficiunt, et nutritio inde laeſa tabem et atrophiam affert, nata vero et aucta humorum acrimonia motus febriles, machinam deſtruentes, excitat, uti vero hoc ipſo, aut nimis intento literarum ſtudio, fluidi neruei ſecretio turbatur, ſic et ſubtiliſſimi huius fluidi defectus vigorem corporis, in motibus vitalibus et ſenſibus externis et internis laedit; ſic e. g. vigorem oculorum a nimia venere debilitari cognoſcimus.

§. 1047.

Sanguinis excretio nimia vel praeternaturalis in variis haemorrhagiis, vel artificialis, v. c. in venae ſectione hic quoque attendenda eſt. Haec quidem in corporibus robuſtis et plethoricis longius ſaepe ſine detrimento inſigni toleratur, tandem tamen, quod ſolida debilia et laxa reddit, plethoram a debilitate facit, et ita naturalem ſanguinis mixtionem turbat, cum cruor parti ſeroſae non aequabiliter iungatur, hinc ſecretionis et nutritionis negotium laedit, et ſimili ratione vigorem in motibus elaſticis et vitalibus deſtruit.

§. 1048.

Non minus tamen diſpoſitiones morboſae inducuntur, ſi excernenda retinentur. Sic enim excretio cutanea cohibita, quam diu humores boni et laudabiles

dabiles sunt, obesitatem producit, si vero humores iam deprauati inueniuntur, tunc hac excretione imminuta cacochymia augetur. Vrinae excretio cohibita particulas alienas, mixtionem sanguinis bonam laedentes, ex massa humorum euacuandas, relinquit, et in ipsis urinae viis calculi et mala inde orta proficiscuntur.

§. 1049.

Humores mucosi, §. 1045 in variis partibus relicti, pituitam augent, solida relaxant et infarctus et tumores glandularum gignunt. In primis potissimum viis latera canalis alimentorum viscido, vel huc per alimenta adducto, vel in glandulis folliculosis nato, obducuntur, secretiones humorum digerentium et resorptio chyli impediuntur, hinc lentor excretionis aluinae oritur, faeces accumulantur, intestina nimis distenduntur, et spasmi et flatus excitantur. Ex his praeter ea tum respectu viscidi collecti, tum ratione debilitatis intestinorum innumera oriuntur incommoda.

§. 1050.

Animi affectus tandem considerandi sunt, qui et in sanguineum et lymphaticum, nec non in neruosum systema varias mutationes inferunt, prout vel ad languores, vel ad motus vehementer disponunt. In priori enim casu fluida inspissant, immobilia reddunt, nutritionem laedunt, et ad tristitiam et imminutos motus vitales disponunt; in altero vero casu fluida iusto vehementius circumagunt, quae interdum in haemorrhagiis erumpunt, vel resoluuntur, attenuantur et acrimonias producunt. In utroque autem casu systema neruosum spasmis vehementioribus exercetur.

CAP.

CAPVT III.

DE CAVSIS PRAEDISPONENTIBVS.

§. 1051.

Enumeratio causarum occasionalium, hactenus proposita, in variis exemplis genesin morborum declarauit. Obseruantur in his illarum applicatio, mutatio in corpore inde nata, et tandem effectus, ad causam proximam ducentes. Licet autem varia, ad hoc caput pertinentia, in antecedentibus insperfa inueniantur, nihilo minus tamen denuo similem viam ingrediamur; verum non a primis causis, sed a dispositione morbosa, in corpore iam nata, genesin morborum siue ulteriorem deprauationem solidorum et fluidorum recensebimus, quo semper magis magisque ad causam proximam accedamus.

§. 1052.

Has hominum, ad morbos proxime suscipiendos, dispositiones commode ad plethoram, cacochymiam, temperamenta, calculos et vermes, nec non ad obscuram imaginationis efficaciam reducere poterimus. Licet enim sola temperamenta hic forte commemorari possint, et variae plethorae et cacochymiae species iam inter morbos relatae fuerint, Part. I. Cap. II. sect. II. dantur tamen gradus inter eas, ut hoc examen in graduali morborum differentia eo magis attendendum sit.

§. 1053.

Plethora vero §. 936. in corpore vegeto et sano, ex abundantia nutrimenti et facili digestione orta,

corpus grauat, vaſa diſtendit, quae ideo maiorem ſanguinis molem languidius circumducunt, eiusdemque particularum mixtionem et elaborationem ulteriorem in ſanguificatione, ſecretione, et nutritione praeſtandam, non rite iuuant. Validi motus, in plethoricis excitati, primo ingratum caloris ſenſum, poſt ea aut eruptiones ſanguinis aut ſtaſes et diatheſes inflammatorias inducunt, cum ſolidorum robur adhuc reſiſtat, ſi vero vita quieta et ſomnus largus fibras relaxat, corpora ad obeſitatem diſponuntur.

§. 1054.

Plethora obeſa §. 937. itaque ex ſeceſſu particularum nutrientium, optime elaboratarum, in cellulas laterales oritur, hinc primo quidem pinguedo et ſucci lymphatici cum aliquo voluptatis ſenſu augentur. Cum vero ſolida diſtenta et relaxata ſuoque modo preſſa, fluida nec ſatis moueant, nec ſufficienter miſceant, ex una parte viſcidi et lenteſcentes fiunt humores, ex altera acrimoniae variae naſcuntur. Porro quoque valido motu febrili agitati, humores in vaſis maioribus circulationem validam, in minoribus ſtaſes efficiunt, hinc fluida cum ſolidis breui in corruptionem ruunt. Si vero cacochymia lente ſimul euoluitur, flaccidus corporis habitus, nutritionis defectus in ſolidis, variique morbi chronici producuntur.

§. 1055.

In plethora a debilitate §. 937, quae haud raro in iis, qui imbecillitate ſyſtematis neruoſi laborant, ex valida ſatis digeſtione, nutrimentum praeparante, inducitur, violenti motus interdum ingratum

tum caloris ſenſum et ſanguinis eruptiones producunt; cum vero ſemper in hoc caſu debilia ſolida non aequabiliter fluida circumagant, interdum ſtaſes in viſceribus oriuntur, magis vero nutritii ſucci elaboratio et appoſitio laeditur, fluidique neruoſi ſecretio languidior imbecillitatem fouet eandemque ita auget, ut tandem febres lentae generentur.

§. 1056.

Cacochymia ſeroſa §. 940 ineptitudinem ſanguinis et lymphae, ad nutritionem praeſtandam, ſiſtit, et ſimul ſolida relaxat; quam ob rem in continuatis actionibus ſanguificatio ſiue genuina humorum mixtio accurate abſolui nequit, ſed ſeroſi humores per colatoria nimis cito tranſeunt, reliquis inde craſſioribus et minus mobilibus factis, hinc defectus nutritionis pendet. Saepius vero tenues hi et ſeroſi humores, in oleum animale non cogendi, in cellulas effunduntur, rupturas vaſorum lymphaticorum efficiunt, et ſerum in cauitates magnas effundunt. Potiſſimum vero effuſi humores verſus inferiora deſcendunt, oedemata pedum producunt, abdominis et thoracis cauitates replent, hinc aſthma, hydrops aliaque chronica mala inducuntur.

§. 1057.

Similes ſaepius effectus producit cacochymia pituitoſa §. 942, ſed praeter ea in primis viis aucta digeſtionem impedit, ventriculum et inteſtina relaxat, in ſanguine haerens et ad viſcera varia ducta infarctus obſtructionesque generat, lympham ad nutritionem ineptam et motus ſolidorum languidos reddit: hinc febres intermittentes ſaepius pertinaces et anomalas, hydropem aliosque morbos chronicos oriri cognoſcimus.

§. 1058.

Cacochymia atrabilaria §. 943 non tantum defectum blandi et gelatinosi humoris et serosi diluentis indicat, sed et aquosum diluens, in mixtionem denuo deferendum, excludit. In sanguine itaque nata immeabilitatem eius, lentorem summamque saepe acrimoniam inducit, hinc secretiones difficiles humoresque secretos acres reddit. Simili quoque modo in mixtione deprauatos humores ad systema lymphaticum propellit et nutritionem laedit, hinc macies efficitur et obstructio viscerum potissimum abdominalium. Tandem vero singularis quaedam mala dispositio, quocunque tandem modo illa eueniat, ad neruos producitur, et morborum cum phantasia laesa causa est, quorum explicatio, a priori vix cognoscenda, in effectibus tamen satis clare patet.

§. 1059.

Cacochymia acida §. 946. in primis viis nata, et ulterius per sanguinem ad lympham deducta ex §. 1027 et muriatica §. 947 ex §. 1028 huc referri et ex suis effectibus diiudicari possunt. In principio quidem, quando particulae morbosae sensim colliguntur, morbosi effectus vix obseruantur, post ea vero, si auctae in sanguine et reliquis humoribus existunt, actiones insigniter laedunt et solida ipsa destruunt.

§. 1060.

Cacochymia alcalina volatilis et ammoniacalis §. 948 ex iis, quae §. 1038. de motu diximus, repeti possunt; haec enim acrimonia vix in sanguinem introduci, sed ibidem potius euolui videtur, et tam valide agit, ut resolutionem fluidorum et destructio-

ſtructionem ſolidorum pariat, et praecipue in morbis putridis ſe ſe oſtendat. Tandem et oleoſa rancida et biliſa cacochymia §. 949. ex iis repetenda eſt, quae §. 1022. 1023. 1024 de oleoſo rancido et nidoroſo diximus, et §. 1029 de aromatica acrimonia ſubiunximus; in omnibus enim his acrimoniarum euolutionibus, ad ipſum uſque morboſum effectum, ſucceſſiua euolutio aſſumenda eſt.

§. 1061.

Quo modo vero temperamenta varia ad morbos diſponant, ex iis, quae de eorum indole in ſemiotica phyſiologica §. 624 ſeqq. diximus, et ex praecipuis ſolidorum et fluidorum mutationibus in noſologia §. 932 ſeqq. conſideratis, abunde patent. Cum enim temperamenta ſolidorum et fluidorum diuerſam rationem in diuerſis hominibus exhibeant, morbi iam dici poſſe primo intuitu videntur: ſed proportio ſolidi et fluidi, cuilibet homini conueniens morbi ideam limitatam reddit, ita, ut ibi non niſi facilem diſpoſitionem ad varios morbos inueniamus, quam rem pauciſſimis indicare placet.

§. 1062.

Phlegmatici §. 636. nimirum, cum relaxata habeant ſolida et fluida copioſa, ſimulque viſcida immeabilia, partim ad ſeroſam, partim ad pituitoſam cacochymiam procliues ſunt. Robur elaſticum et vitale, quod iam per ſe in hisce ſubiectis eſſe ſolet debile, ulterius infringitur, hinc catarrhoſae diſpoſitiones inducuntur, quibus tamen raro validae febres excitantur, quam ob rem congeſtiones et decubitus, immo ſomnolentiam, experiuntur phlegmatici. A ſomno quidem melius interdum ſe habere

videntur, saepius vero morbis chronicis pituitosis et soporosis obnoxii fiunt.

§. 1063.

Sanguinei §. 637. multos unaque mobiles humores eosque in solidis laxis, habent, hinc saepius eruptiones sanguinis morbosas experiuntur, quibus ad morbos habituales disponuntur. Validi motus haemorrhagias saepius inducunt, temperati vero, quod aequalem circulum sanguinis efficiunt, easdem corrigunt. Hinc febres moderatae catarrhales et aliae continuae talibus subiectis solennes sunt, quae tamen, si apto regimine excipiuntur, raro nociuae reperiuntur. Acrimonias, quas ex diaetae vitiis colligunt, facile euoluunt, aptis tamen excretionibus saepius dissipant; acida acrimonia, ob solidorum laxitatem, non raro vexantur.

§. 1064.

Cholerici §. 638 mobiles humores in solidis strictioribus celeriter et fortiter propellunt, susceptam acrimoniam euoluunt, et vehementius mouent; hinc febribus acutis, continuis vehementissimis saepius obnoxii sunt, nec raro a valido motu haemorrhagias patiuntur. Bilem ex sanguinis mixtione facile extricant et copiosius secernunt, cuius impetuosa saepius excretio intestina laedit, digestionem turbat, et ita non tantum ictero, sed et febribus biliosis vehementioribus ansam praebet.

§. 1065.

Melancholici §. 639 fluida densa, viscida et acrimoniam atrabilariam colligunt, nec ob solidorum robur elasticum, nimis auctum, motu aequabili euol-

uunt,

uunt, ſubigunt et expellunt, ſed decubitus acrium et ſpiſſorum humorum in primis ad viſcera abdominalia experiuntur: hinc lympha, nutritioni minus conueniens, et neruoſum fluidum, ad vitales motus ineptum, redditur. Febribus anomalis et corruptis ſaepius vexantur, quae rebelles ſunt, nec coctionem et mutationem materiae morboſae facile admittunt.

§. 1066.

Si corpuſculum aliquod ſolidum, e. g. grumulus ſanguinis concreti in quodam loco haeret, ubi fluidum aliquod lente tranſit, et quaſi praeterfluit, tunc ſubtilis terra et mucus tenax eidem continuo applicatur et cruſtae tartareae inducuntur, quae molem eius augent et ita calculos formant. Concreta talia tartarea in glandulis ſcirrhoſis ſaepius deprehendimus, et in variis corporis cauis, v. c. in naribus, ductibus ſaliualibus, cet. ſimilia corpuſcula interdum inueniuntur, quae partes vicinas premunt, motus fluidorum cohibent, neruoſa ſtamina laedunt et dolores inflammatorios, ulcera aliaque incommoda producunt.

§. 1067.

In primis vero in bilis et urinae viis talia corpuſcula, caſu concreta, tartareis particulis augentur, a muco viſcido, in his humoribus haerente, cum terreis particulis iuncto, in calculos variae magnitudinis et conſiſtentiae compinguntur, qui deinde tractu temporis inſignem ſaepius molem acquirunt, liberam horum humorum excretionem impediant, partes vicinas premunt, vellicant, interdum inſigniter dilacerant, hinc haemorrhagias inducunt, ſola obſtructione et mora icterum, nauſeam, vomitum,

 ſtilli-

ſtillicidium urinae, vel eius cohibitam prorſus excretionem, aliaque vitae incommoda efficiunt.

§. 1068.

Oua inſectorum varia ſaepius ratione, vel ſuperficiei cutis, vel eiusdem ſubſtantiae, vel internis corporis cauis applicantur. Si in his magnus caloris gradus accedit, tunc deſtruuntur, ſi vero mediocri calore et immunditie fouentur, tunc creſcunt et multiplicantur. Hinc vel vellicando et irritando intolerabiles pruritus, continuum ſcalpendi deſiderium, varias exulcerationes et noctes inſomnes inducunt, vel optimos quoque ſuccos ſugendo, defectum ſucci nutritii et ita maciem et varias cacochymias inferunt.

§. 1069.

In primis vero in canali alimentorum, vermium euolutio ſaepius obſeruatur. Ouula enim cum variis alimentis, in primis vegetabilibus crudis, ingeſta in muco inteſtinali haerent, nec ſemper valida digeſtione deſtruuntur et motu periſtaltico propelluntur; ſic lumbrici, aſcarides et taeniae, interdum alia quoque animalcula, in inteſtinis haerentia, ſuccum alimentorum optimum depaſcunt, et corporis nutritioni detrahunt, praeter ea vero vellicando et irritando, ſpaſmos, dolores colicos, immo, ſi vehementius ſaeuiunt, morbos conuulſiuos, epilepticos et inflammatorios excitant, et ita varia ratione homines miſere excruciant.

§. 1070.

Sunt tandem et aliae morboſae diſpoſitiones, quae ſenſim in corpus inductae, accedentibus variis occaſionalibus cauſis, ad morbos diſponunt. Sic ima-

imaginationis maternae vitia, foetui impressa, in terrore, a rebus quibusdam ingratis, in potulentorum et alimentorum quorundam auersione et appetitu insigniori, in desiderio peruerso rerum, ad nutritionem ineptarum, singulari modo sanitatem laedunt. In aliis quoque hominibus, ceteroquin sanis, ab imaginatione laesa, aut ab aliqua idea ingrata, morbos nasci comperimur. Verae causae in his saepius dubiae sunt, effectus tamen potissimum in nausea, vomitu, animi deliquio et ipsis conuulsiuis motibus se exserunt.

§. 1071.

Tandem et fabrica organorum et viscerum corporis laesa a natiuitate, a vitiis in partu et in primis in educatione inducta, homines ad morbos disponit. Sic pueri, varia ratione gibbosi facti, aortae, tanquam principis canalis, situm peruersum habent, et inde in actionibus circulationis laeduntur, immo thorax eo ipso arctatus, et varie depressus et eleuatus pulmones compressos, pleurae adhaerentes et difficilius in respiratione extendendos, sistit; immo vero in his saepius abdominalia viscera comprimuntur et vario modo laeduntur.

CAPVT IV.

DE CAVSA PROXIMA.

§. 1072.

Vidimus itaque ex hactenus dictis, quo modo errores diaetae a sanis in se hominibus commissi sensim paulatimque solida et fluida mutent, et dispositiones ad morbos producant, porro quoque cognouimus, quo modo dispositiones morbosae, in corpore apparenter sano natae, accedentibus variis causis occasionalibus incommoda vitae et varios morbos excitent. Dum itaque principem labem, ad quam tot causae concurrerunt, medicus considerat et cognoscit, tunc causam proximam deprehendit.

§. 1073.

Est itaque causa proxima morbi ea corporis mutatio, quae per remotiores causas inducta, tandem immediate praesentes et conspicuas laesiones functionum corporis viui efficit. Si itaque ideam morbi, in genere considerati §. 917, cum hac nostra definitione comparamus, causam proximam idem ens esse cum ipso morbo, omnino deprehendimus. Vt homo cholericus, cuius temperamentum est causa praedisponens, aestuante corpore admittit refrigerium ad pulmones, hoc est, inducit causam occasionalem: hinc stasin fluidorum, vehementer motorum, in vasis pulmonis spastice constrictis, hoc est, causam proximam inducit, quae definitionem ipsam morbi, scilicet inflammationis pulmonum exhibet.

Quod si quis causam proximam morbi ab ipso morbo distinguere vellet, symptomata essentialia ad huius ideam referre posset, quae manifesto a causa proxima discer-

diſcernuntur, tunc vero morbus complexus eorum, quae in aegroto corpore eueniunt, dicendus eſſet §. 918.

§. 1074.

Cum igitur cauſa proxima ſit medium illud inter effectus morboſos corporis, et cauſas, quae hoc corpus aegrotum reddiderunt, in eius diſquiſitionem duplici via ducimur; ſymptomata enim, quae ab aegro et adſtantibus recenſentur, vel in illo obſeruantur, ad primariam laeſionem, hoc eſt, morbum ducunt, et dum medicus in vitam ante actam, hoc eſt, in cauſas praegreſſas inquirit, geneſin cauſae proximae inde intelligit. Cognitio igitur cauſae proximae et morbi medico, curationem ſuſcipienti, valde neceſſaria eſt.

§. 1075.

Sed hoc examen, quod in morbis ſimplicioribus facile omnino eſt, in morbis complicatis difficillimum deprehenditur. In illis enim paucae ſe offerunt mutationes, vel diſpoſitiones morboſae, in his plures. Interim in ſcrutinio morborum ex plurimis his, quae occurrunt, primarias ſeligit mutationes et ſucceſſiue conſiderat medicus: v. c. in malo hypochondriaco ſaburra, in primis viis collecta, acrimonia humorum, immobilitas fluidorum, laxitas ſolidorum, infarctus, vel obſtructio viſcerum, et aliae plures, quae diſpoſitionem hanc morboſam faciunt, cauſae principes deprehenduntur, quae ſingulae diſtinctae perpenduntur et in curatione, vel ſucceſſiue, vel pro ratione ſymptomatum alternatim conſiderantur.

Morbus quidem ſimplex in praxi non occurrit, talis vero, qui ex paucioribus cauſis oritur, et haud copioſis ſymptomatibus ſtipatus eſt, nobis reſpectu complicatorum ſimplicior dicitur.

§. 1076.

Ita namque plurimos particulares morbos, tanquam ſymptomata, conſideramus, et, ſi ad uniuerſalem quandam cauſam proximam pertingere haud poſſumus, illam, quae maxime urget, primo inuertere, deinde reliquas ſucceſſiue mutare, et tandem id, quod reſtat, ultimo loco cognoſcere et curare ſtudemus, ſic in exemplo dato ſaburram humorum in primis viis primum, poſt ea acrimoniam et immeabilitatem, tandem robur ſolidorum deficiens attendimus, et ita tandem cauſam proximam compoſitam, tanquam plures ſpeciales morbos, tollere annitimur.

PARS III.

SYMPTOMATOLOGIA SIVE CONSIDERATIO EFFECTVVM MORBOSORVM.

§. 1077.

Caufa proxima eft ea corporis mutatio, quae praeternaturalem difpofitionem, actiones laedentem, immediate inducit §. 918. 1073. Hinc caufa proxima, per plurimas remotiores ita aucta, ut tandem effectus, fenfibus cognofcendos, producat, id efficit, ut actiones, in corpore fano hactenus obferuatae, non ea ratione fuccedant, fed, vel debilitatae, vel auctae, vel alio modo mutatae, abfoluantur. Haec corporis morbofi confideratio effectus caufarum morbofarum, hoc eft, fymptomata fiftit, de quibus nunc in tertia pathologiae parte agendum eft.

CAPVT I.

DE SYMPTOMATIBVS IN GENERE.

§. 1078.

Actio laefa, ex praeternaturali difpofitione partium corporis, vel folidarum, vel fluidarum, vel utrarumque fimul oriunda, fymptoma dicitur. Eft itaque vi vocis accidens fiue effectus, ex caufa de-

 pen-

pendens; et, uti saepius incurii de sanitate sua conseruanda homines causas, corpus morbose mutantes, non attendunt, sic tum maxime de morbo conqueruntur, quando actiones, quas olim praestiterunt, non amplius, vel saltem cum aliquo incommodo, perficiunt.

§. 1079.

Aegroti igitur, qui medici auxilium quaerunt, raro ad causas regrediuntur, sed symptomata tantum ipsi indicant, et ab eo petunt, ut ea tollere et liberum actionum exercitium restituere velit. Male vero agit medicus, si effectum morbosum solum attendit, nec in causam proximam, nec in remotas alias inquirit. Cum enim unius effectus plures esse possint causae, cum porro non, nisi causa sublata, tollatur morbus, cum tandem, sublato morbo nulli eiusdem sint effectus, omnium morborum genesin in causis, et effectus in symptomatibus disquirere medico rationali omnino conuenit.

§. 1080.

Quoniam vero in accurata corporis aegroti consideratione, non una semper, sed plures actiones laesae, hoc est, symptomata attendi possint, in earum disquisitione ordinem obseruet medicus, ita, ut effectus, a morbo ipso, a causa morbi, et ab alio effectu seu symptomate pendentes, sedulo distinguat, et ita rite coordinatos effectus non tantum in se melius cognoscat, sed etiam ad eorum causas, eo accuratius perlustrandas, reducatur.

§. 1081.

Haec quidem consideratio in exemplis erit clarior. Ventriculus non digerit alimenta ingesta, quoniam

quoniam ſaburra cruditatum in eo haeret: en morbum et cauſam proximam. Anorexia ſiue appetitus proſtratus eſt ſymptoma morbi; nauſea et ructus nidoroſi ſunt ſymptomata cauſae; vomitus ſpontaneus eſt ſymptoma ſymptomatis. Bilis redundat ad ſanguinem, quoniam vaſa biliaria obſtructa ſunt: en morbum et cauſam proximam. Icterus eſt ſymptoma morbi primarium, bilis reduntantiam declarans, digeſtio, a bilis defectu laeſa, eſt ſymptoma cauſae, flatus et borborygmi, ſunt ſymptomata ſymptomatum.

§. 1082.

Cum autem in aegroto plura ſimul accidere poſſint, medicus quoque ſymptomata ſeu accidentia, morbo, nunc diſquirendo et primario viſo, propria, ab accidentibus, ab alia mutationum ſerie dependentibus, diſtinguat, quae epigenomena, reſpectu morbi examinandi, dicuntur. Ita enim anorexiae inflammatio oculorum ſuperuenit, quae vel eſt ſymptoma ſymptomatis, quod a vomitu violentiori et difficili, vel epigenomenon, ab alia prorſus cauſa, v. c. ab illapſo corpuſculo irritante pendens. Sic ictero pleuritis accedit, vel ſpuria, a ſpaſmis, per flatus inductis, quae eſt ſymptoma ſymptomatis, vel ſpuria, aut vera, ab alia cauſa, v. c. refrigerio oriunda, quae eſt epigenomenon.

§. 1083.

Cum itaque inſignis actionum in corpore ſano ſit varietas, earumque valde complicatus nexus, nullum eſt dubium, quin varietates laeſionum plura adhuc conſideranda offerant phaenomena. Difficilis ideo redditur ſymptomatum diſquiſitio et ordinata diſpoſitio, quae tamen, cum in morbis cognoſcendis

ſumme

ſumme neceſſaria ſit, negligenda non eſt. Nos, qui nec indiuidualem in definitis ſubiectis, nec eandem definitorum morborum geneſin recenſere poſſumus, ad ductum phyſiologiae, generalis et ſpecialis a nobis traditae, actiones laeſas ſiue ſymptomata generatim tantum expoſituri ſumus. Satius tamen duximus eum ordinem eligere, quem in lectionibus introductoriis §. 75 ad 78 ſummatim exhibuimus, in actionibus vitalibus, animalibus, naturalibus et ſexus exempla ſymptomatum praecipua declaraturi.

§. 1084.

Nemo vero miretur, nos in recenſendis his ſymptomatibus, nominibus morborum, v. c. anorexiae, lienteriae, apoplexiae cet. uti. Si quis enim perpendat, nos morbum diſpoſitionem praeter naturalem, qua actiones laeduntur, appellaſſe §. 917. et morborum differentias eſſentiales generales Part. I. Cap. II. propoſuiſſe, is facile perſpiciet, aſſumta ut plurimum morborum nomina, quoniam actiones laeſas indicant ad ſymptomata referenda eſſe. Vti enim cauſa proxima et morbus conueniunt, §. 1073 ſic morbus quoque et ſymptoma primarium, unam quaſi rem indigitare videntur.

§. 1085.

Non ſufficit vero actiones laeſas tantum indicare et cum ſanis quodam modo conferre, ſed breuiter ad cauſas recurrendum eſt, quo eadem ratione, ut in Parte ſecunda a cauſis ad ſymptomata et morbos progreſſum fecimus, nunc etiam a ſymptomatibus ad cauſas reſpiciamus. In accurato enim hoc examine officium medici, circa aegrotos verſantis, conſiſtit.

CAPVT

CAPVT II.

DE ACTIONIBVS VITALIBVS LAESIS.

§. 1086.

In actionibus vitalibus laesis considerandis circulatio sanguinis et respiratio potissimum occurrunt; licet enim actio neruorum et fluidi neruei in his sit necessaria, ideoque simul perpendi mereatur, tamen, cum ipsam laesionum huius generis naturam vix satis perspicere queamus, nunc in hoc et sequenti capite actionis eius effectus tantum in transitu dataque occasione attendemus, eandem vero separatim exponere vix necessarium ducimus.

§. 1087.

Motus sanguinis per cor et vasa coniuncta arteriosa et venosa, aut acceleratur aut languescit, aut irregulari modo perficitur; quae quidem differentiae sequentia potissimum motus circulatorii symptomata consideranda offerunt. Febrem enim, ut celeriorem sanguinis motum et lentum motum sanguinis et humorum primum consideramus, porro defectum virium cordis in animi deliquio, et tandem motus irregulares in palpitatione cordis, praecipue attendimus.

§. 1088.

Celeriorem per cor et vasa coniuncta sanguinis motum febrem diximus §. 972, et contrarium lentoris humorum statum eidem subiunximus. Febris itaque oritur, si maior, quam in statu sano esse debet, resistentia, in extremis vasis nata, cor ad crebriores

briores contractiones excitat. Spasmus vero est causa motus accelerati proxima, et vel a lentore humorum ipso, non nisi a vi cordis valida superando, vel ab obstructione inflammatoria, in parte quadam corporis praesenti, vel ab acri irritante, tum in remotis vasis, tum in ipso corde inducitur.

§. 1089.

Lentus sanguinis motus a viscido eius, praeter naturam aucto, inducitur; hic autem raro immeabilitatem in ipso systemate sanguinis producit, sed ad morbos in lymphaticis vasis, e. g. ad leucophlegmatiam et hydropem disponit. In ipsa tamen massa sanguinis, viscidae partes cohaerentes, grumosum scilicet, ad coagulum pronum et polyposum, in densas fibras concrescentem, sanguinem faciunt: prior, in viuis facile solubilis, post mortem saepius adest, alter in vera concreta tenacia, membranacea et carnosa variae figurae transit, et verum polypum, circulationem impedientem, gignit.

§. 1090.

Languida humorum circulatio animi deliquia, plus minus diuturna, efficit. Oritur vero, tum a defectu sanguinis, scilicet in haemorrhagiis variis, cum magna inanitione vasorum coniunctis; tum a defectu fluidi neruei, vel a qualibet causa, influxum fluidi neruei in cor impediente, uti in animi affectu grauiore, spasmis hystericis, in primis in hominibus, in quibus summa solidorum est debilitas, obseruare licet.

§. 1091.

Animi deliquia gradu diuersa sunt, ita, ut vel insignis virium, quibus sustineri debet homo, defectus, vel

vel caloris naturalis et pulſus abſentia cum ſudore frigido, vel vera mortis imago in corpore, in quo actiones omnes deficere videntur, obſeruentur. Veteres itaque illa pro diuerſo gradu diſtinxerunt in λειποθυμιαν, λειποψυχιαν, συγκοπην et ασφυξιαν, licet vera differentia in his vix poni poſſit.

§. 1092.

Irregularis tandem fit circulatio in palpitatione cordis, pulſu intermittente et inaequali. Si enim, vel inſignis iactura ſanguinis caua cordis et vaſorum depleta ſiſtit; vel cor viribus ſuis reſiſtentias proximas, in cruore ſpiſſo, polypoſo, aut acri ipſi, aut vicinis vaſis inhaerente, non ſuperare valet; vel machinae, in motu cordis concurrentes, e. g. valuulae, oſſeae et ad aequalem motum ineptae fiunt; vel ſpaſmus fibrarum cordis, aut inflammatio eius partisque vicinae motus regulares impediunt; vel arteriae continuatae, nimis rigidae immo oſſeae, motum eius non adiuuant, tunc illud crebro, vehementer, et inordinate contrahitur et ideo palpitat.

§. 1093.

Ab omnibus his circuli ſanguinis laeſionibus varia oriuntur vitae incommoda, anxietas nimirum praecordiorum, reſpiratio anxia et difficilis, languor et debilitas totius corporis, ſomnus vel nullus, vel inquietus. Si etiam hae laeſiones diutius durant reliquarum actionum corporis ſingularis plane deprauatio obſeruatur, cum ab hoc principe motu, inordinate peracto, et reliqui in corpore perficiendi motus langueant, nec rite ſuccedant, id, quod in morbis, ſaepius abſconditis, varietate tamen ſymptomatum conſpicuis, ſaepius experiuntur medentes.

§. 1094.

§. 1094.

Cum circulatio ſanguinis per pulmones quoque celebretur, impedimenta varia liberae circulationis, per laeſam organorum, reſpirationi dicatorum, in primis pulmonum actionem explicanda ſunt. In primis vero ſanguificatio laeſa, a debili vel aucta nimis pulmonum actione, dependet: in priore caſu enim chylus, non rite cum ſanguine commiſcetur, nec ſanguis venoſus ad nouam per corpus circulationem ſubeundam praeparatur; in altero vero celeris et violenta ſanguinis, ex corde ad pulmones propulſio, mixtionem illius optimam turbat, et diatheſin inflammatoriam inducit.

§. 1095.

Quatenus vero reſpirationem, hoc eſt, aeris in pulmones ingreſſum, eiusque ex iis egreſſum attendimus, hanc actionem laeſam aſthma ſiue difficultatem ſpirandi dicimus. Huius differentiae, pro varietate cauſarum, inſignes ſunt, ita, ut humidum et ſiccum, pituitoſum, ſanguineum, ſcirrhoſum, flatulentum cet. in praxi ſpeciali diſtinguantur et explicentur. Ipſa vero actionis laeſae ratio, ex cauſis nunc recenſendis, patet, quae quidem, vel in ipſo viſcere pulmonis, vel in reliqua thoracis fabrica, vel in partibus vicinis poſitae ſunt.

§. 1096.

In pulmonibus ipſis pituita, ſanguis, concreta tophacea, vel corpus peregrinum in cauo laryngis, tracheae, vel bronchiorum haerent; aut obſtructio pituitoſa, vel ſcirrhoſa, in glandulis et cellulis pulmonalibus obſeruatur; aut ſanguis inflammatorius, ſpiſſus, in vaſis aegre circumducitur; aut pulmones

mones pleurae accreſcunt. Porro quoque ad thoracem reſpiciendum; interdum enim aer, aqua, ſanguis, pus, aut corpus aliud peregrinum in cauitate pectoris et pericardii inueniuntur; aut inflammatio pleurae, muſculorum intercoſtalium et diaphragmatis obſeruatur; aut mala thoracis conformatio, aut diſtorſio et fractura in vertebris, coſtis et ſterno cognoſcitur, aut tumores glandularum colli, circa laryngem, oeſophagum et tracheam ſitarum, attendi merentur.

§. 1097.

Non vero haec tantum in pectore obſeruata aſthma inducunt, ſed in vicino quoque abdomine crebriores eius cauſae inquirendae ſunt; hoc enim a viſcere ſcirrhoſo, flatibus, aqua cet. diſtentum et tumidum factum, per muſculorum abdominalium vim verſus diaphragma nimium urgetur et difficultatem ſpirandi facit. Vti vero varia, quae aequalem et liberum ſanguinis tranſitum per cor impediunt §. 1087 ſeqq. inter cauſas aſthmatis quoque referri merentur, ſic praecipue ſpaſmi, in vicinis aeque ac remotis partibus et vaſis oriundi, dum facilem ſanguinis per vaſa remota tranſitum impediunt, cordi validiorem reſiſtentiam et pulmonibus maiorem ſe dilatandi et ampliandi niſum inducunt, quod praecipue hypochondriacorum et hyſtericarum exemplo declaratur.

§. 1098.

Gradus huius difficultatis ſpirandi, a veteribus iam ita definiti fuerunt, ut *δυσπνοια* dicatur, ſi cum aliquali moleſtia et cita defatigatione, interdum cum dolore frequens ſit reſpiratio: *ορθοπνοια* vero nuncupetur, ſi ſtertens et anheloſa, non niſi erecta cer-

uice et musculis, ad respirationem non proprie pertinentibus, violenter intensis, respiratio perficitur §. 441. Si tandem sensim sensimque respiratio omnis intercipitur, vel ex quacunque causa subito eadem tollitur, in illo casu ἀπνοια, in hoc autem catarrhus suffocatiuus appellatur.

§. 1099.

Tussis et singultus sunt actiones laesae, circa respirationem quoque attendendae; cum vero haec incommoda, circa respirationem oriunda, frequentius sine insigni molestia conspiciantur §. 445. 446. et in augmento suo non nisi ex causis, superius recensitis, §. 1095 seqq. explicari possint, ulteriorem horum symptomatum explicationem omittimus. Raucedo tandem est laryngis et connexarum partium laesio, qua aer per siccas, vel pituita tenaci obsessas, vias aereas, cum molestia et voce in loquela et cantu suppressa, emittitur.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

CAPVT III.

DE ACTIONIBVS ANIMALIBVS LAESIS.

§. 1100.

Duo hic potissimum occurrunt momenta, scilicet laesio sensus et motus, per causas uniuersales, in circulo sanguinis et distributione fluidi neruei positas, vel laesio organorum particularium, sensus et motus perficientium. Hae vero sensus et motus laesiones, vel simultaneae sunt, vel una licet actione defi-

deficiente, altera adhuc viget. Cum vero neruorum fabrica et actio difficile cognoſcatur §. 315 et organorum ſenſoriorum muſculorumque ſtructura maxime compoſita inueniatur, laeſionum harum ratio vix ſemper tradi poterit. Nos itaque uniuerſales ſenſus et motus laeſiones ex phaenomenis et cauſis generalibus quodam modo explicabimus, particulares vero, quo et haec doctrina breuiter declaretur, paucis exemplis illuſtrabimus.

§. 1101.

Si in homine ſubito, rarius ſucceſſiue, ſenſus externi et interni obnubilantur, et prorſus aboliuntur, motusque voluntarii nulli perficiuntur, ita, ut ſtipitis inſtar iaceat, eum apoplexia tactum eſſe dicimus. Interea tamen vitam euidentem in vitalibus motibus deprehendimus, dum ut plurimum validius reſpirat, et pulſus cordis et arteriarum vehementior obſeruatur.

§. 1102.

Si aegri poſt tales inſultus, vel viribus vitae vel apta medendi via ad ſe redeunt, ſaepe tamen reſolutio neruorum, quam paralyſin dicunt, remanet; haec eſt ineptitudo muſculorum ad actiones perficiendas, quae potiſſimum a neruo pendet. Paralyſis vero non ſolum poſt apoplexiam praegreſſam remanet, ſed ſaepius quoque illam praecedit, et ex cauſis ſuis ſola oritur. Interdum quidem poſt inſultus apoplecticos et ſenſuum externorum et internorum debilitas quaedam obſeruatur, de qua tamen alibi dicturi ſumus.

§. 1103.

Diſtinguunt porro paralyſin pro ratione partium, quae afficiuntur; ſi enim omnes muſculi ſub

capite siti resoluuntur, paraplegia dicitur; si musculi, in uno latere siti, immobiles fiunt, hemiplegia appellatur; si tandem pars quaedam singularis, ut lingua vel brachium, actionem suam perficere nequit, paralysis partialis nuncupatur.

§. 1104.

Ad apoplexiam disponit et saepe eius initium est vertigo, quae est apparens rotatio omnium obiectorum, quae visu percipiuntur, ita, ut trementes et vacillantes homines incedant, nec tantum in visus organo agitationem, sed et susurrum in auribus et molestam aliquam sensationem corporis et capitis potissimum obseruent. Quam ob rem graues insultus vertiginosi apoplecticis simillimi videntur.

§. 1105.

Spasmus est valida et violenta musculosae partis contractio, quae non tantum in musculis siue massis carnosis, quae artus aliasque corporis partes mouent, sed et in omnibus membranis, quae fibras carneas intertextas habent, e. g. in musculosa intestinorum tunica, obseruatur. Ipsa vero contractio vel continua, vel alterna est: in priori casu spasmus, speciatim assumtus, dicitur, ubi per longius temporis interuallum durat, non nisi causa proxima agere desinente remittens, hinc parte spasmo affecta prorsus rigida existente; in altero casu conuulsio appellatur, ubi spasmo in uno musculo, vel fibra musculari vix remittente, antagonista, aut fibra opposita eo corripitur, motusque sic alternatim fiunt.

Non nulli spasmum et conuulsionem synonymice assumunt et alterne remittentem spasmum motum conuulsiuum dicunt.

§. 1106.

§. 1106.

Validiora ſpaſmorum genera, pro indole directionis, motus et inde pendentis actionis laeſae, ſequentia a veteribus aſſumuntur. Tetanus eſt rigiditas corporis totius, a ſimultanea et uniuerſali muſculorum, flexioni et extenſioni membrorum inſeruientium, contractione oriunda; partialem vero rigiditatem crampum, barbaro vocabulo, dicunt. Emproſthotonus appellatur, ſi omnes corporis partes antrorſum; opiſthotonus, ſi omnes retrorſum flectuntur, et diu in eo ſitu retinentur. Sed mira in his eſt varietas, non ſatis definienda, ſed ex generali idea ſpaſmi tantum diiudicanda.

§. 1107.

Epilepſia eodem modo, ut apoplexia, actionem ſenſuum tollit, et homines proſternit, ideoque morbus caducus dicitur: ſed miri ſimul in corpore oriuntur conuulſiui motus et ſpaſmi, ita, ut aliae partes rigidae retineantur, aliae alternatim conuellantur, donec, exacerbatione morbi finita, languor partium omnium, ſenſus et motus perficientium, ad tempus remaneat; hinc etiam in habituali epilepſia, extra paroxyſmum quoque, ſaepius ſtupiditas in ſenſibus externis internisque et languor in motu muſculorum obſeruantur.

§. 1108.

In ſummo ſenio, praecipue in iis, qui laboribus et meditationibus per vitam agitati fuerunt, et motus animalis imbecillitas et ſenſuum hebetudo inducitur. Haec ultima *ἀναισθησια* ſiue ſenſuum defectus appellatur, ubi non tantum organa ſenſoria obiecta imperfecte et confuſe percipiunt, ſed et potiſ-

ſimum ſenſuum internorum imbecillitas obſeruatur, ut in memoria debili et iudicii acumine deleto cognoſcimus. Quam quidem imbecillitatem ſenilem, per cauſas ſingulares, in aetate non adeo prouecta interdum accedere conſpicimus: v. c. per delirium febrile, maniam, melancholiam, abuſum veneris, in iuniore aetate cet.

§. 1109.

A ſenſibus internis laeſis ad ſomnum, ſimili modo laeſum, progredimur. Peruigilium enim illum ſtatum corporis denotat, in quo, corpore licet quieto, ſenſus externi internique vigent, et diſpoſitio ad motus muſculares adeſt, ſomnus vero nullus, quamuis eum maxime exoptent aegroti, eundemque ad vires reſtaurandas ſumme neceſſarium habeant. Somnolentia e contrario eſt ille corporis ſtatus, ubi illud, etſi ad ſenſus et motus exercendos, per cauſas externas cogitur, eosdem tamen non facile exercet, ſed mox ſummam procliuitatem in ſomnum capiendum, experitur.

§. 1110.

Mira eſt in his actionum laeſarum varietas, in qua definienda non ſatis conueniunt pathologiae doctores (vid. B. MOOR in pathologia cerebri Cap. VII. p. 188). Nos ſequentes indicamus differentias: coma vigil eſt procliuitas in ſomnum non diu durantem, ſed excitatione per cauſas internas iterum diſſipatum; coma ſomnolentum e contrario eſt ſomnus poſt excitationem per cauſas externas, iterum iterumque inductus, nulloque modo diſſipandus. Carus et lethargus continuum ſomnum indicant, ita tamen, ut alii carum ſine febre, et lethargum cum febre aſſumant, alii contrarium ſtatuant. Haec vero

ro ſymptomata non raro ad apoplexiae calidae et frigidae genera reduci poſſunt.

§. 1111.

Omnes hae mutationes morboſae ſeu actiones laeſae ideo in animalibus actionibus crebrius occurrunt, quoniam in ſtatu naturali quoque in his actionibus interruptus ſemper, et ex inſtanti mox viuidior, mox lentior redditus, motus deprehenditur, unde partiales et uniuerſales eius perturbationes; ſi cauſas remotas reſpicimus, facilius hic eueniunt, quam in reliquis actionum vitalium et animalium organis, ubi ſemper aequalis eſt ſpirituum motus, qui, ſi etiam mutatur, per gradus quaſi intenditur et imminuitur.

§. 1112.

Cauſarum ſcrutinium, in his actionibus laeſis definiendis, maxime difficile deprehenditur, cum in cerebro et neruis, et fluido, hic ſecreto et moto, poſita ſit actionum laeſarum ratio. Motus vero fluidi neruei in ſtatu ſano aegre intelligitur et diiudicatur, ideoque ille in morboſo quoque ſtatu, vel auctus, vel imminutus, vel irregularis redditus, difficulter diſquiritur et cognoſcitur. Si tamen vel cerebrum ipſum eiusque laeſiones, vel motum circulatorium ſanguinis et humorum laeſum, vel ipſam denique neruorum, vel fluidi, in ipſis moti, indolem curatius attendimus, non nullas cauſas apte perſpici, et alias inde deduci poſſe exiſtimamus.

§. 1113.

Reſpectu cerebri caluaria minus apte conformata, fracta, depreſſa, vel ab exoſtoſibus immutata, vel

corpora peregrina, per vulnera in caluam introducta, ſenſiles cerebri membranas ipſamque eius ſubſtantiam irritant et deſtruunt. Porro quoque humores ſanguinei, vel ſeroſi, inter membranas, cerebrum inuoluentes, vel in cauitates eius ipſas effuſi, ſtagnantes et corrupti, teneram eius fabricam laedunt. Ipſa tandem cerebri ſubſtantia, inflammatione, ſuppuratione, gangraena, ſphacelo et ſcirrho corrupta, aequabilem diſtributionem ſanguinis in cerebro et inde fluidi neruei ſecretionem et diſtributionem mire perturbant.

§. 1114.

Reſpectu vero circuli ſanguinis et humorum, in genere conſiderati, plethora et motus ſanguinis inteſtinus et progreſſiuus vehementior redditus, capiti potiſſimum moleſtus, mixtio ſanguinis et humorum morboſa, pituitoſa, atrabilaria, ſecretionem, in cerebro perficiendam, ſuo modo laedunt. Similis diſpoſitio per varia medicamenta, in primis narcotica et venenata, inducitur, ut opii et cicutae exemplo cognoſcimus. Languor motus circulatorii, a rigiditate et laxitate fibrarum oriundus, quem in ſenibus et obeſis conſpicimus, ſimili modo actiones cerebri et neruorum languidiores reddit.

§. 1115.

In neruis vero eo in loco, ubi ex medulla oblongata et ſpinali viciniſque partibus educuntur, ſtaſes ſanguinis, vel ſeri, vel cuiuslibet materiae morboſae peregrinae corruptae in celluloſa tela, neruos cingente, obſeruantur, quae ſimili modo, ut alii tumores exorti, neruos comprimunt, et, quemcunque aſſumamus, fluidi neruei motum intercipiunt. In

neruis

neruis quoque, per corpus diſtributis, ſimilis collectio inter telam celluloſam, eos inueſtientem, vel alia cauſa comprimens, aſſumenda idem praeſtat. Nerui principes, ut par vagum et intercoſtale, tenſi et ab obſtructione viſcerum, vel repletione ventriculi et inteſtinorum, ſpaſtice affecti, ſymptomata quoque morboſa, per conſenſum aliorum neruorum oriunda, efficiunt.

§. 1116.

An fluidum nerueum in ſua indole et mixtione mutari, idque diuerſas inde actiones laeſas inducere poſſit, dubia quaeſtio eſt. Natura huius fluidi obſcura eſt: cum vero, tanquam liquor, ex ſanguine ſecretus, conſiderari mereatur, naturalem quandam mixtionem partium ut habeat, neceſſe eſſe videtur, quae forte per morboſas cauſas mutari et in praeternaturalem mixtionem deduci poteſt. Diſpoſitio atrabilaria, ſuo modo in ſanguine et lympha exiſtens, et melancholiam et maniam inducens, haud obſcure declarat mixtionem fluidi neruei, modo haud cognoſcendo, mutari poſſe.

§. 1117.

Diuerſitas inſignis cauſarum, nunc a nobis indicatarum ita quidem comparata eſt, ut ſingulis ſymptomatibus, ſuperius recenſitis, propriae non ubique aſſignari et geneſes morborum inde declarari poſſint, niſi ad indiuidualem diſquiſitionem in definitis ſubiectis accedamus. Sufficiat igitur, in obſcura hac pathologiae parte, generalis ſymptomatum et cauſarum recenſio, in primis, cum experientia doceat, in morbis his neruoſis non ſemper accuratum ſymptomatum ordinem obſeruari, ſed haud raro

morbos, inde natos, nouas quasi ſcenas ludere, pathologis haud adeo deſcriptas, ex his fundamentis tamen diiudicandas.

§. 1118.

Similes cauſae, circa neruos organorum ſenſoriorum haerentes, ſenſus externos vario modo perturbant et laedunt. Ipſa etiam organorum fabrica vario modo laedi poteſt, quod in guſtus, olfactus, et tactus organis, utpote non adeo compoſitis, facile oſtenditur. De viſus vero et auditus organis, quae magis compoſita deprehenduntur, pauca exempli loco adducenda et ulterius a nobis explicanda ſunt.

§. 1119.

In viſus nimirum organo et partes inuoluentes, et mouentes primum conſiderari merentur, poſt ea viae lacrimales, porro tunicae, bulbum oculi efficientes, et tandem humores, varia ratione in his diſpoſiti, attendenda, et in laeſionibus ſuis examinanda ſunt. Haec vero generalius et tantum in exemplis hic demonſtrari poterunt, cum ſpecialior tractatio ſymptomatum nos in ampliſſimam, qui circa oculum obſeruantur, morborum hiſtoriam ducerent, quae hic loci ex inſtituto pertractari nequit.

§. 1120.

Partes, oculum obtegentes et bulbum cingentes, praecipue hic loci attendendae ſunt. Palpebrae nimirum in tunica coniunctiua potiſſimum inflammationem, ſuppurationem et eroſionem patiuntur; in limbis earum glandulae ſebaceae obſtruuntur et grandinoſae fiunt, tarſi eroduntur, et uti cilia male diſponuntur, quibus omnibus, licet viſus non abo-

liatur, acies tamen eius imminuitur. In pinguedine, in qua oculi bulbus haeret, immo in ipſis orbitarum oſſibus, tumores varii ſcirrhoſi, cyſtici et exoſtoſes oriuntur, qui bulbum oculi premunt, eumque a ſitu naturali deturbant, et ideo axin viſus peruertunt.

§. 1121.

Muſculi, palpebras et ipſum bulbum oculi varie mouentes, paralyſi, ſpaſmis aliisque muſculoſarum partium laeſionibus afficiuntur, unde laxitas palpebrarum earundemque rigiditas, nec non inordinata bulbi directio dependet. Ipſi etiam tumores, circa bulbum enati, ut hunc e ſede ſua dimouent §. 1120, ſic et muſculos a naturali directione detorquent, et liberum oculi motum, a quo ſumma eius perfectio pendet, impediunt; hinc ſtrabiſmus et aliae viſus torui ſpecies enaſcuntur.

§. 1122.

Glandula lacrimalis obſtructa, indurata, et ſcirrhoſa, vel ut tumor premens, vel ob defectum lacrimarum viſum laedit, ipſa vero, nimis laxa exiſtens, copioſiores lacrimas ſecernit, quae, niſi per puncta lacrimalia reſorbeantur, in oculo haerent, acres fiunt, carunculam et membranulam anguli interni, nec non palpebras ipſas arrodunt, et ita in oculo illacrimante per genas defluunt. Saccus lacrimalis obſtructus et ſcirrhoſus redditus, lacrimas ſuſceptas non in nares dimittit, quae ideo ſtagnando corrumpuntur, has partes erodunt et ulcera et fiſtulas lacrimales inducunt.

§. 1123.

Ex tunicis oculi cornea pelluciditatem, vel ex toto, vel ex parte, amittit, et ita progreſſum radiorum

rum per bulbum impedit. Serosae enim acrium humorum congestiones, multo magis vero inflammationes, pustulas, ulcuscula, cicatrices et pannos relinquunt, quibus tunica haec minus pellucida efficitur. Choroidea ipsa, inflammationem oculi internam, dolores, spasmos et suppurationem patitur, et ita visus mire turbatur, saepiusque prorsus tollitur, magis vero uuea similibus laesionibus tentatur. Ob has vero, vel alias, causas motus pupillae destruitur, si illa vel nimis contracta, vel nimis dilatata et immota, persistit, et ita visum, vel in lucido, vel in obscuro, tantum loco permittit.

§. 1124.

Retina tunica, ob fibras medullares nerui optici in ea expansas, vel partialem, vel uniuersalem sensus abolitionem patitur, hinc in priori casu maculae et scintillae, ante oculos volare visae, in posteriore amaurosis oriuntur: ipsa vero vasa lymphatica, quae medullaribus fibris intexuntur, similia producere possunt incommoda, dum stagnationes serosae et inflammatoriae in iis oriuntur, quibus organum hoc visus primarium destruitur. Sed, retina etiam, rite constituta, neruus tamen opticus obstructus, compressus et aridus factus, plenariam visus abolitionem siue amaurosin efficit, vel alia leuiora visus vitia inducit, prout, vel quaedam, vel omnes, fibrae medullares et vasculosae comprimuntur et exsiccantur.

§. 1125.

Humores oculorum obscuri et minus pellucidi fiunt, nec radios transmittunt, nec conuenienti ratione refringunt. Hoc in aqueo obseruatur, si a viscido, ibi concrescente, cataractae spuriae oriuntur,

tur, humor tamen ipſe ceteroquin ſanus et augeri, et imminui poteſt, et inde vel corneam nimis eminentem et conuexam, vel nimis depreſſam et flaccidam reddit. Et vitreus obſcurior redditur, ſi humores non aequabiliter circulantur, ſed ſtaſi ſpiſſiores redduntur. Maxime vero lens cryſtallina et in membrana inuoluente, qua vitreo iungitur, v. c. per inflammationem, et in interna ſubſtantia, ex lamellis concentricis facta §. 520, per humorum ſtaſin corrumpitur. Interdum enim corpus lentis in laminis minimis, ex quibus componitur, marceſcit, interdum ab impuris humoribus, ibi depoſitis, obſcurum redditur, unde hebetudo viſus et cataractae variae ſpecies oriuntur.

§. 1126.

In auditus organo laeſo, vel nimis acutum, vel grauem auditum, vel plenariam ſurditatem, obſeruamus. Si igitur primo viam, per quam aer ad tympanum tranſit, conſideramus, conformatio peruerſa auriculae, vel eius defectus occurrit. Magis vero meatus auditorius attendi meretur, quippe qui, vel a ſeroſa colluuie relaxatur, vel cerumine copioſo, ſordibus remixto et indurato, vel tumore, inflammatione et ulcere, ita quidem mutatur, ut ſonus, vel prorſus non, vel difficile et cum moleſtia ad tympani membranam pertingere eandemque ferire, et ita ad interiora penetrare poſſit.

§. 1127.

Et membrana tympani auditum varie laeſum reddit, quippe quae vel finditur, vel relaxatur, vel rigida et non nunquam oſſea fit, et ita tremores minus apte, ad cauitatem tympani transferendos, ſuſcipit.

pit. Sed non haec tantum via aeris praeclusa auditum laedit; alia enim ex ore in aurem internam patula, scilicet tuba eustachiana pituita, ichore, pure vel alio corpore peregrino repleta, vel post ulcera faucium, in primis venerea coalita, impedit, quo minus aer atmosphaericus renouari et ita soni accurate ad labyrinthum continuari possint.

§. 1128.

Si cauitatem tympani in se consideramus, tunc inflammatio periostii, colluuies serosa et purulenta, ibi collecta, auditum perturbant. Si ossa et musculos attendis, illa a mala conformatione et dispositione, hi a spasmo, paralysi et aliis partium musculosarum vitiis ita mutantur, ut peruersus, vel nullus inde oriatur auditus. Simile quid in labyrintho, quoad osseam, vasculosam et neruosam partem considerato, euenit, ita, ut in primis inflammationes internas, dirissimos dolores, praesertim in percipiendis sonis, producant. Neruus etiam acusticus ipse marcescit, et ad sonos percipiendos et propagandos ineptus redditur.

CAPVT IV.

DE ACTIONIBVS NATVRALIBVS LAESIS.

§. 1129.

In actionibus naturalibus laesis examinandis vitia digestionis, ad ductum canalis alimentorum, primum disquirimus et chylificationem inde impeditam simul coniungimus; post ea se et excretionis laesae

laesae rationem, in genere declaratam, exemplis quibusdam illustramus, tandem et nutritionis negotium, vario modo turbatum, diiudicamus.

§. 1130.

Et primo quidem appetitus ciborum naturalis, vel imminuitur, vel augetur. *Δυσορεξια* nimirum imminutum, *ἀνορεξια* prorsus deletum, appetitum declarant; *ἀποσιτια* vero fastidium ciborum, quale est carnium in febribus acutis, indicat. Insatiabile fere ciborum desiderium *βȣλιμος*, seu fames bouina dicitur, quo in casu, si assumta vomitu iterum reiiciuntur, famis caninae nomine venit: pica vero appetitus deprauatus alienarum rerum, quae in nutrimentum corporis, vel prorsus non, vel difficillime conuerti possunt, appellatur.

§. 1131.

Appetitum imminutum faciunt pituita et alimenta in ventriculo relicta, minus digesta, sed corrupta, liquor gastricus vel deficiens, vel quoad indolem suam vario modo deprauatus, bilis viscida, iners. Auctum vero reddunt liquores, digestioni inseruientes, iusto acriores redditi, valida ventriculi vis, a robore musculosarum fibrarum nimio oriunda, vermes, irritatione sua digestionem accelerantes, vis imaginationis in grauidis laesa.

Sub initium plurimorum morborum appetitus naturalis vix non semper perit: num a toto systemate neruoso tum temporis male affecto? an ab humoribus, digestioni inseruientibus, non rite affluentibus?

§. 1132.

Sitis §. 383 insigne potulentorum desiderium, ab assumtis fluidis vix leniendum, denotat, et ab acrimonia,

monia, in primis viis et praecipue in ventriculo haerente, e. g. muriatica, excitatur. In pluribus vero morbis ſymptoma eſt, ab immeabilitate humorum oriundum, per quam nimirum ex variis cauſis productam, ſaliuae et liquoris gaſtrici defectus nimiaue tenacitas inducitur.

§. 1133.

Manducatio laeſa muſculorum, huic actioni dicatorum, ſpaſmo vel paralyſi, a luxatione alioque vitio, circa maxillam inferiorem eiusque potiſſimum articulum deprehendendo, a dentibus carioſis et deficientibus, et tandem a qualibet congeſtione ſeroſa et inflammatoria oris et linguae, inducitur. Saliuae etiam defectus, vel diſpoſitio eius deprauata, actionem hanc difficiliorem reddit. Hinc deglutita, non maſticata, difficile vel prorſus non digeruntur.

§. 1134.

Deglutitio laeſa dicitur, quando ad ventriculum deferenda, per pharyngem non deſcendunt, ſed aliena loca petunt, dum ex faucibus ad os, nares et laryngem regeruntur §. 366 ſeqq. In partibus itaque, ab ore ad pharyngem uſque ſitis, huius actionis laeſae ratio poſita eſt, quae vel in tunica interna oris et faucium laeſa, congeſtionibus ſeroſis et pituitoſis, vulnere, inflammatione, ulcere, ſcirrho, gangraena et ſphacelo, has partes afficientibus, vel in muſculis, ad eum motum concurrentibus, paralyſi et ſpaſmo affectis, vel in aliis partibus vicinis, ad collum ſitis, deprehenditur.

§. 1135.

Angina non tantum deglutitionem, ſed et reſpirationem laeſam indicat, quoniam et deglutienda et

aer

aer per vias, utrique huic actioni dicatas, nunc morbo affectas, difficile transeunt: in respiratione autem laesa anginae mentionem non fecimus, quoniam laryngem et tracheam, ut partes, hoc in casu potissimum laesas, cum deglutitionis viis connexas, considerare possumus. Optime distinguunt anginam a causa laedente, in serosam, inflammatoriam, cet. Veterum enim nomina κυναγχη et συναγχη, quae grauiorem laesionem, παρακυναγχη et παρασυναγχη, quae mitiorem laesionem indicare videntur, minus accurate definita inueniuntur. Vid. VAN SWIETEN in Commentariis in aphorismos BOERHAAVII Tom. II ad §. 783. p. 618 seqq.

§. 1136.

Alimenta assumta interdum in ventriculo non digeruntur, idque vel liquorum digerentium, vel actionis ventriculi et motus respiratorii, digestionem in statu naturali adiuuantis, vitio. Hinc digestio laesa cruda in ventriculo colligit, quae cibos, bonae notae accedentes, corrumpunt. Δυσπεψια et βραδυπεψια digestionem difficilem et languidam, απεψια digestionem plane deprauatam indicant, quando vero alimenta in ventriculo, pro varia sua indole, corrumpuntur, διαφθορα dicitur.

§. 1137.

Acris et corrupta indoles contentorum ventriculi cardiam, oesophagum et inde diaphragma, male afficit; hinc oritur singultus §. 446, qui et ab aliis causis, ventriculum aut diaphragma male afficientibus, excitatur, et conuulsiuam quasi pectoris succussionem efficit. Ructus fiunt violenta aeris explosione ex ventriculo, per oesophagum, spastice constri-

ctum, per interualla et cum impetu profiliente, et a vitiis digestionis, tanquam symptoma pendent, dicuntur enim a causa, nidorosi, acidi cet.

§. 1138.

Alimenta et medicamenta, cum auersatione ingesta, vel acria et cruda, in ventriculo collecta, neruos, in primis paris vagi circa cardiam copiose dispersos, male afficiunt, inde nauseam, conatus vomendi et tandem vomitum ipsum inducunt §. 381. Vomitus vero et a plenitudine ventriculi et ab acribus et nauseosis stimulis excitatur, et violentam euacuationem contentorum ventriculi per os inducit. Haec vero cuncta, non tantum a causis, in ventriculo haerentibus, sed et ab aliis, neruos in genere male afficientibus, oriuntur, e. g. ab idea rei ingratae, laesione capitis, calculo, cet.

§. 1139.

Digestio in ventriculo, male peracta, saepius etiam in intestinis male continuatur, quando inertia bilis atque liquoris pancreatici et intestinalis, et languor motus peristaltici simul concurrunt. Hinc saepius alimenta, vel prorsus non mutata, vel minus perfecte digesta, per intestina ducuntur, et ita reiiciuntur, quod vitium laeuitatem intestinorum, siue λειεντεριαν dicunt medici. Tunc vero potissimum alimentorum celeris progressio obseruatur, si reliquis actionibus, ad digestionem bonam concurrentibus, laesis, respiratio tamen valida motum peristalticum celeriorem efficit.

§ 1140.

Interdum quidem organa digestionis et liquores digerentes in concoquendis alimentis egregie cooperan-

rantur, ſed viae chyliferae vel obſtructae, vel relaxatae ſunt, et ideo optimam digeſtorum partem aſſumere nequeunt, quae hanc ob cauſam ſimul cum excrementis ad inteſtina craſſa propelluntur. Actio haec laeſa affectio coeliaca dicitur, et laudabilis nutritionis defectum omnino indicat.

§. 1141.

Non tantum vero alimenta, minus rite elaborata, ex canali alimentorum eiiciuntur, digeſtione et chylificatione laeſa; ſed et ſerum, copioſius ad inteſtina fluens, bilis corrupta et acris, impetuoſe mota, acrimonia rancida, acida aliaue, ex alimentis relicta, ſanguis floridus, ſtagnans, nigricans, corruptus, et alia, vel mole ſua, vel acri ſtimulo male afficiunt canalem alimentorum, ideoque ſpaſmos excitant, quos dolores colicos in genere a colo inteſtino dicere ſolemus, licet et ſaepius tenuia inteſtina acrimonia ſcateant et irritentur. Ipſe vero effluxus eiusmodi materiae, pro differentia cauſae et indole ſecreti humoris, variis nominibus inſignitur.

§. 1142.

Quando enim materia acris et corrupta alimentorum, ſeri et bilis, in ventriculo et inteſtinorum tractu collecta, urgetur, maximo cum impetu mouetur, ſpaſticisque doloribus plus minus coercetur, tunc ſurſum deorſumque propellitur, vomitum cum excretione aluina coniunctum excitat, et cholera morbus appellatur, ac ſi bilis acris, in duodeno mota, et ſurſum verſus ventriculum et deorſum verſus inteſtina materiam, morboſe collectam, maximo cum impetu expelleret.

§. 1143.

Diarrhoea frequentem et copioſam fluidae materiae euacuationem per aluum indicat, ita, ut in ſeroſam vel bilioſam, vel porro ratione effectus in ſalutarem et morboſam diſtinguatur. Saepius, ubi materia non adeo acris et ſtimulans eſt, ſine ullo dolore tranſit, ſaepius borborygmis et flatibus ſtipata deprehenditur; ſemper tamen diarrhoeae nomen in leuiori caſu tantum aſſumitur, ſi nec febris ingens accedit, nec ſpaſtici motus atque dolores enormes ſunt, nec peregrina adeo corpora eiiciuntur.

§. 1144.

Grauius vero malum eſt, dyſenteria ſcilicet, ubi difficulter, cum moleſtia inſigni et ſummo dolore atque teneſmo non tantum acris pituita abſtergitur, et euacuatur, ſed laeſa quoque inteſtina ſanguinem fundunt, eumque una cum carunculis pure et aliis morboſis humoribus euacuant; hinc ut plurimum in dyſenteria, increbreſcentibus deiectionibus, tormina exaſperantur, quae vero in diarrhoea aluo depoſita ſe remittunt. Vterque vero morbus per affluxum humorum, plus minusque acrium, poſt refrigerium externum ad inteſtina conuerſum, non tantum oritur, ſed ſaepius maxime augetur.

§. 1145.

Non tantum vero acrimonia, in inteſtinis nata et collecta, ſed ex viſceribus abdominalibus laeſis quoque eo deducta, morboſe euacuatur: cum itaque ut plurimum materia putrida bilis et ſanguinis grumoſi, corrupti, non nunquam cum pure remixti, copia ex hepate per inteſtina tenuia et ſaepius quidem cum dolore et teneſmo deſcendat, fluxus hepatici nomine

nomine insignitur, licet et ex aliis visceribus huc deferatur, et non raro tubus intestinalis, ex glandulis scirrhosis et carcinomaticis, pituitam albam et acrem ichorosam fundat, et ita fluxus ventris morbosos diuersissimos reddat.

§. 1146.

Vti vero feces aluinae, sic et alia ad canalem intestinorum morbose fluentia, in progressu suo ad anum impediuntur, motu peristaltico inuerso versus superiora propelluntur, et vomitu reiiciuntur, quae actio laesa, iliaca passio, siue ileus morbus dicitur. Causae, in quolibet impedimento, progressum fecum aluinarum ad inferiora prohibente, positae sunt, et scybala duriora, inflammatio, spasmus, volvulus siue intestinorum morbosa conuolutio, eorumque in se inuicem facta retractio atque intorsio, et alia plura, huc referri merentur.

§. 1147.

Saepius vero vel siccitas intestinorum, et inde orta scybalorum durities, vel motus peristalticus languidus, ab actione respirationis non satis adiutus, vel laxitas intestinorum, v. c. a calido et aquoso potu inducta, feces aluinas in motu suo cohibet, et obstructionem aluinam efficit, quae etiam a spasmo, in recto potissimum intestino per haemorrhoides excitato, oriri solet, et pondus abdominis molestum, flatus intestina distendentes, et dolores tensionesque producit. Spasmus ab his, vel aliis causis, potissimum acri aliqua materia, ut in dysenteria, in intestino recto inductus, tenesmus appellari solet, qui crebrius, at inane, desidendi desiderium producit.

§. 1148.

Secretio variorum, ex ſanguine producendorum, humorum omnia, quae circulum ſanguinis uniuerſalem, vel intendunt, vel imminuunt, inſigniter perturbant. In febribus oritur ſitis, quia ſaliua vel ſpiſſior redditur, vel prorſus deficit; ſimili prorſus ratione et perſpiratio inſenſibilis et urina aliique humores, in libero per colatoria acceſſu atque tranſitu impediuntur. Ipſa quidem deprauata ſanguinis et humorum mixtio ad reliquas quoque ſecretiones ſeſe extendit, hanc tamen laeſionem, cum non niſi ex acrimoniarum diuerſa ratione explicari poſſit, hic non tangimus, alii vero ſecretionis laeſae modi per exempla quaedam, nunc proponenda, patebunt.

§. 1149.

Perſpiratio inſenſibilis laeditur, ſi laxitas tubulorum cutaneorum ipſaque humorum tenuitas ſudorem copioſiorem effluere facit, qui ſaepe vires corporis eneruat et acria ad cutim deriuat, ut, fluidiſſimis partibus diſſipatis, puſtulae et maculae variae formae exſurgant, uti in exanthematicis febribus conſpicimus, quae plus minusque inſignes inflammationes, puſtulas ſeroſas et alia varia incommoda, ſaepius pruritum et eroſionem in cute, producunt.

§. 1150.

Bilis ſe et excretio laeſa alia incommoda in hepatis viſcere, alia in canali alimentorum et reliquo corpore excitat. In hepate enim infarctus, obſtructio et ſcirrhus, in viis biliariis et veſicula fellea calculus obſeruatur, bilis vero acris, per vias biliferas mota, ſpaſmos et inflammationes producit, ad duodenum

denum vero delata diarrhoeas biliosas, choleram et alios morbos excitat. Bilis exitus denegatus cachexiam biliosam et icterum, scilicet effusionem bilis in sanguinem, producit; cum vero bilis in intestina non fluit, digestio laeditur, stimulo deficiente feces aluinae figuntur et argillaceae redduntur.

§. 1151.

Et succus pancreaticus, qui ex glandula pancreatis obstructa et scirrhosa fluere nequit, bilem nec diluit, nec digestioni aptam reddit; hinc stimulus nimius, a bile acri oriundus, chylificationem turbat. Liquor intestinalis deficiens eodem modo siccitatem intestinorum inducit et duriora scybala figit. Mucus intestinorum, si deficit et abrasus est, quemlibet stimulum intestinis molestum reddit, et dirissimam illam colicam, pictonum dictam, efficit; eius vero augmentum et nimia inspissatio glutinosum in primis viis auget, resorptionem chyli impedit et vermibus generandis ansam praebet.

§. 1152.

Vrina in renibus secreta, interdum copiosius affluit, et spuriam diabetem inducit, si vero, quod rarius euenire solet, optimas et nutritioni aptas particulas simul secum ducit et lympha nobili scatens deprehenditur, tunc vera adesse cognoscitur diabetes, quae summam debilitatem et prostrationem virium inducit. Causae in laxitate vasorum et tubulorum renalium, nec non in mixtione deprauata sanguinis quaerendae sunt. Interdum parcior est urina, cuius ratio et in viis ipsis, et in mixtione urinae quaerenda est.

§. 1153.

In via enim urinae, a renibus per ureteres, veſicam et urethram deducta, arenulae et calculi, ſanguis grumoſus, pus, carunculae cet. progreſſum huius humoris impediunt. Ipſa enim urina, acris reddita, mucum naturalem, in viis urinariis exſudantem, abſtergit, tuncque ſtimulo moleſta, ſpaſmos, excretionem urinae intercipientes, concitat. Hoc ultimum potiſſimum obſeruamus, ubi acria, in primis ex potu, minus rite fermentato, nec non ex medicamentorum diureticorum et aphrodiſiacorum abuſu huc deducuntur, quae vias has nimium irritant, uti exemplo cantharidum abunde declaratur.

§. 1154.

Ex his potiſſimum cauſis δυσȣρια oritur, ſi ſcilicet urina cum moleſtia et ardoris ſenſu excernitur, ita, ut inſpiratione tantum leuiter intenſa, protrudi nequeat, ſed vehementi demum conatu exprimatur. Species huius mali eſt ϛραγγȣρια, ubi urina guttatim et cum intenſo dolore excernitur. Si tandem hic humor excrementitius prorſus intercipitur, ita, ut ne gutta quidem excerni poſſit, tunc valida haec urinae retentio ἰσχȣρια dicitur, quae vel a ſpaſmo vehementiſſimo, vel ab inſigni partium, urinae ſecernendae inſeruientium, obſtructione, inflammatione aliisque pluribus cauſis producitur.

§. 1155.

Quando urina, in veſica collecta, praeter voluntatem ſponte effluit, incontinentia eius appellatur. Haec a ſola laxitate, paralyſi vel deſtructione ſuppuratoria et gangraenoſa fibrarum, orificium veſicae cingentium, oritur, et ut plurimum poſt partum,

cum

cum insigni molestia editum, rarius etiam ex calculo, diutius haerente, et ob angulosam figuram partes has irritante et destruente, euenire videtur.

§. 1156.

Nutritio laesa atrophia dicitur, in quâ reparatio particularum, fibras minimas componentium, post destructionem quotidianam necessaria, vel prorsus non, vel non apte satis perficitur, ita, ut inde vis et robur solidorum destruatur: licet enim vires vitae, a fluidi neruei secretione et distributione potissimum dependeant, vires tamen vitales et elasticae corporis ad vires vitae, in genere praestandas, simul concurrunt, utraque vero elaboratio et appositio optimorum humorum iuuat, eaeque similem ut plurimum causam habent.

§. 1157.

Ad nutritionem enim ultimam, non rite praestitam, multae faciunt causae: Defectus vel deprauata indoles alimentorum et potulentorum; imbecillitas actionum digestionis, chylificationis et sanguificationis; dissipatio optimorum humorum per se et excretiones varias; acrimonia quaelibet, in morbis nata, vel corrumpendo mixtionem bonam in fluidis, vel irritando solida minima, indeque appositionem optimi succi impediendo, id, quod in cacochymia qualibet, et in febribus acutis quoque animaduertitur, in quibus praeter ea circulatio humorum vehementior et motus inde destructorius est. Defectus tandem virium, ea, quae iam quodam modo apposita sunt, ita assimilandi §. 254, ut requisitam partium indolem exprimant, et cuius causa in nerueo fluido, quoad motum et indolem

 peccante,

peccante, quaerenda eſt, in laeſa nutritione attendi meretur.

§. 1158.

Videmus itaque nutritionem laeſam eſſe: in infantibus, quorum glandulae meſaraicae obſtructae ſunt, vel quibus vermes optimum chylum ſubducunt, qui morbus atrophia infantum dicitur; in feminis imbecillioribus, quae foetum in utero gerunt, vel paruulis lac ex mammis praebent; in viris, qui venere abutuntur et ſperma nimium excernunt, unde tabes dorſalis; in hypochondriacis et cachecticis, in iis, qui viſcera ſcirrho, ulcere, vel alia labe affecta gerunt, unde variae febres lentae, phthiſica in primis et hectica, oriuntur; in ſenibus, ubi defectus humorum nutrientium et nimia fibrarum rigiditas nutritionem impediunt, quem hominis ſtatum ſenilem maraſmum appellamus.

§. 1159.

In iis vero, in quibus nutritio deficit, primo marcor et macilentus corporis ſtatus obſeruatur, ubi humores cellulas illius contextus, qui inter omnes corporis partes atque membranas interſeritur, replentes deficiunt, et corpus quaſi exſuccum reddunt, in quo ſtatu tamen vigor ſolidorum non nunquam diutius conſeruatur: poſt modum vero et quando fibra, vel nimis laxa, vel nimis rigida reddita, appoſitionem et aſſimilationem particularum non praeſtat, nutritionis defectus euidentior euadit; in utroque enim ſtatu actio languida ſolidorum particulas nutrientes, nec rite applicat, nec contractione conuenienti unit.

CAPVT

CAPVT V.

DE ACTIONIBVS SEXVS LAESIS.

§. 1160.

Partium ſingularium utriusque ſexus concurſus nouum hominem producit; in utroque igitur ſexu harum partium actiones laeſae interdum obſeruantur, quibus in viris impotentia virilis, in feminis ſterilitas inducitur. Licet vero obſcurum generationis negotium has actiones laeſas ſaepe etiam abſconditas reddat, non incongruum tamen erit, aliquod et actionum laeſarum et cauſarum ſcrutinium ſuſcipere, quo medicus in iisdem diiudicandis dirigatur.

§. 1161.

Impotentia virilis eſt defectus virium in ſexu potiori, ad coitum celebrandum, et ut decet perficiendum, neceſſariarum; in hac igitur diſquirenda et ad penem eiusque erectionem et ad ſpermatis ſecretionem et indolem reſpiciendum eſt. Penis vel in figura laeditur, vel in alia ac eius extrema parte perforatur; vel proportionem ad feminae vaginam non habet; vel corona glandis eiusque praeputium inflammatione, ulceribus aliisque incommodis male afficiuntur; vel mentula virilis tota viribus neruorum ad erectionem inchoandam et ſuſtinendam deſtituitur, vel cauum urethrae, vel corpora cauernoſa ipſa ulceribus, callo, carunculis et cicatricibus obſeſſa, ad aequalem ſeminis emiſſionem inepta redduntur.

1162.

§. 1162.

Seminis elaboratio ex ſanguine longam exigit viam; in tenerrimis itaque his canalibus obſtructio aut laxitas, ſeminis ſe et excretionem impediens, oritur; et uti in infantibus haec ſecretio nondum perfecta eſt, ſic in ſenibus et defectus humorum optimorum ad ſecretionem ſeminis praeſtandam et collapſus tenerrimorum horum vaſculorum aut eorum rigiditas obſeruantur: an ſperma quidem verum, ad foecundationem tamen ineptum, ſecerni poſſit, dubia quaeſtio eſt. Vlcera proſtatarum et glandularum urethrae ſecretionem optimi ſeminis vix impediunt, excretionem tamen interdum laedunt.

§. 1163.

Sterilitas eſt ineptitudo feminae ad foetum concipiendum. Haec a laeſione partium internarum et externarum inducitur; externae nimirum partes, vario modo coalitae, viae anguſtatae, eroſae, penem virilem vix admittunt. Porro uteri cauitas calloſa, anguſtata, coalita, ulceribus et pituita obſeſſa, menſtruorum, vel deficientium, vel non rite ſuccedentium cauſae, tubarum viae diſtortae et laeſae, nec non ouaria morboſa, ulceribus, tumoribus cet. obſita, coitum, licet etiam celebrari adhuc poſſit, minus foecundum reddunt.

§. 1164.

Femina etiam, quae foetum concepit, eundem in utero perfectum reddere, quandoque non valet, ſed abortum patitur. Eſt vero abortus praematura foetus excluſio, quae vel a laxitate partium et debilitate uniuerſali, vel a copia nimia ſanguinis, ad uterum

rum appulſi, vel ab embryonis et ſecundinarum vitio, vel ab aliis cauſis externis, uterum male afficientibus, producitur.

Si partus ante initium ſeptimi menſis editur, abortum feciſſe dicitur femina, poſt ſextum vero menſem editus partus praematurus ſeu praecox dici ſolet, abortus itaque vocabulum in generali ſenſu hic aſſumitur.

§. 1165.

Femina infanti, ex utero excluſo, ſaepe mammas praebere nequit, quo in caſu ſe et excretio lactis in mammis laeditur. Vel enim nimia lactis appulſi copia matris vires eneruat; vel femina nimis obeſa, et in proprio corpore bene nutrita, nullum ferme humorem ad mammas deriuat, vel obſtructio, ſcirrhus, carcinoma in corpore mammarum glanduloſo deprehenditur, vel papillae nimis eleuatae et magnae, vel nimis depreſſae, et paruae lactationem impediunt, vel tubuli lactiferi prorſus obſtructi et coaliti deprehenduntur.

PARS

PARS IV.

SEMIOTICA

SIVE

TRACTATIO DE SIGNIS MORBORVM.

§. 1166.

Cauſae et ſymptomata ita ſe inuicem in morbis excipiunt, ut illae rationem actionum laeſarum, hoc eſt, ſymptomatum in ſe contineant et plures cauſae remotae, ratione effectuum, tandem in cauſa proxima et ipſo morbo concurrant, in quo primaria laeſio in plures alias, in corpore deprehendendas, diuiditur quaſi et ita multiplicatur. Succeſſiua haec cauſarum et effectuum mutatio morbos in integro ſuo ambitu ſiſtit; §. 918. Ea igitur ſymptomata, quae in morbis eueniunt, laeſionis praegreſſae, praeſentis et futurae ſigna exhibent, de quibus nunc in ſpecie et in genere acturi ſumus.

CAPVT I.

DE SIGNIS MORBORVM IN GENERE.

§. 1167.

Mutationes, quae in corpore humano eueniunt, vel apertae ſunt, vel tectae. Vti itaque in priori caſu morbus facile cognoſcitur, ſic in poſteriori phaeno-

phaenomena occurrunt, ex quibus diiudicari poteſt: v. c. ſanguis floridus tuſſi reiectus ſignum eſt interne laeſi pulmonis. Phaenomena igitur haec, a medicis attente conſiderata, ſigna exhibent, quibus ſtatus corporis mutatus declaratur, quae ideo, vel ex cauſis agentibus et corpori applicatis, vel ex actionibus, varie impeditis, petuntur. Nos, qui ſigna ſanitatis in Phyſiologiae Part. III. §. 590 ſeqq. diſquiſiuimus, nunc etiam ſigna morborum conſideranda nobis ſumimus.

§. 1168.

Cum vero in hominis aegroto ſtatu, rite diiudicando, medicus uni vel altero ſigno tuto confidere non poſſit: in eo potiſſimum elaborare debet, ut praeſentem actionum laeſarum ſtatum cognoſcat, quod tamen ab eo non exacte fieri poteſt, niſi ad praeteritam quoque hominis vitam regrediatur, quo facto tandem ex omnibus, probe inter ſe comparatis, futuram, vel ſanitatis, vel morbi, vel mortis indolem atque conditionem, praeuidere poterit. Hinc omnino, ut in phyſiologia §. 591 diximus, ſigna in anamneſtica, diagnoſtica et prognoſtica diſtinguenda erunt.

§. 1169.

Anamneſtica ſigna ex earum mutationum examine petuntur, quae euenerunt, antequam praeſenti morbo correptus fuerit homo. Haec ſigna ideo ex cauſis petuntur, ex quibus iam olim praeuidimus, talem effectum in corpore productum iri, et nunc ex iisdem vere hanc mutationem morboſam ortam eſſe intelligimus; quo in caſu etiam morbi antecedentes alii, tanquam cauſae praeſentium conſiderandi

di ſunt. De his ſignis igitur in capite ſecundo acturi ſumus.

§. 1170.

Diagnoſtica ſigna ex attenta conſideratione mutationum, quae nunc in aegro praeſentes ſunt, petuntur. Patent itaque ex generali conſideratione omnium affectionum morboſarum, quae et ſolidis et fluidis corporis humani partibus accidere poſſunt. Haec ſigna poſt modum in ſpecialioribus morbis examinandis vario modo coniuncta occurrunt, et ſigillatim enumerata, coniunctim tamen conſiderata, ideam ſtatus praeſentis aegroti exhibent. De his in capite tertio dicendi erit occaſio.

§. 1171.

Ex his ſignis ſaepius unicum eſt, quod ſtatum morbi praeſentem declarat, et ideo pathognomonicon dicitur, ſcilicet unicum illud, quod immediate ex ipſa morbi indole prouenit, et quo conſpecto medicus morbum praeſentem diiudicat: v. c. color flauus cutis in ictero, ſanguis floridus ſpumeſcens in haemoptoe. Hoc quidem ſignum peculiarem attentionem meretur, cum nos breui quaſi via ad veram morbi cognitionem ducat. Attamen, cum vix ſemper unicum dici poſſit, ſed ex pluribus, varie inter ſe comparatis, ſignis, ab intellectu medici cuiusdam exercitati, in unam quaſi ideam coactis, exſurgat, tirones ſaepius confundit, et exercitatum in morbis iudicium requirit.

§. 1172.

Prognoſtica ſigna ſunt concluſiones, ex variis diagnoſticis interdum etiam anamneſticis, ſignis, in auxilium ductis, petitae, quae ſtatum morbi futurum

ſiue

ſiue mutationem eius in ſanitatem, morbum alium vel mortem ipſam, declarant. Quando itaque certa ſigna ex actionibus variis, vel morbo etiam praeſente, in vigore perſiſtentibus, vel vario modo laeſis, vel prorſus ſublatis deſumta adeſſe cognoſcimus, et vel unam vel alteram, ex nunc commemoratis mutationibus, euenire animaduertimus, tunc ad alios quoque caſus ſimiles concludimus, et ita prognoſin, in aliis morbis factam, non ſolum huc reducimus, ſed et per ſigna ipſa rationem mutationis deprehendimus. De his aget caput quartum.

§. 1173.

Quoniam vero ob amplam nimis tractationem ſingulorum morborum ſigna ſigillatim exponere vix poſſumus, in unico et praecipuo exemplo, ſcilicet in febribus acutis, capite quinto praxin ſemiotices expoſituri ſumus, dum de ſignis mutationis morboſae in cruditate, coctione et criſi dicturi ſumus. Hoc vero eo magis utile iudicamus, cum obſeruationes veterum de morborum mutationibus ſimul examinare, et hanc, ex febribus acutis petitam, theoriam ad alios acutos et chronicos quoque morbos applicare potuerimus.

CAPVT II.
DE SIGNIS MORBORVM ANAMNESTICIS.

§. 1174.

In hoc quidem capite pertractando fini noſtro conuenientius vix verſari poterimus, quam, ut, quibusdam morbis aſſumtis et praeſuppoſitis, ad cauſas

remotas et praediſponentes, nec non ad morbos ipſos, ut cauſas conſideratos, reſpiciamus, et quo modo ex his mutationibus morbus praeſens oriri poſſit, declaremus. Explicabimus igitur in laxitatis et phthiſeos exemplis attentionis medici ad vitam praegreſſam, in diiudicandis morbis praeſentibus utilitatem et varias cautelas circa colligenda ſigna anamneſtica ſubiungemus.

§. 1175.

Laxitas ſolidorum, tum uniuerſalis, tum potiſſimum in primis viis, ex cauſa remota occaſionali ſcilicet potu aquoſo, in primis calido copioſe ingurgitato, pendet. Simili modo ſudores, nimium prolecti, cutis habitum relaxant, vel balnea calida illam mutationem producunt, hinc in laxitate, quam per ſigna diagnoſtica iam deprehenſam ſupponimus calida et humida vel toti corpori vel quibusdam eius partibus, nimium applicata, hanc laxitatem produxiſſe reminiſcimur.

§. 1176.

Porro laxitas nimia iis corporibus propria eſt, quae humorum copiam alunt, et inde ſolida, tanquam partes continentes, nimis diſtenta obtinent hinc temperamentum phlegmaticum morbos, a laxitate ſolidorum oriundos, fouet et auget. Quod ſi igitur hydropem, laxitatem ſolidorum inuoluere cognoſcamus, hunc ipſum morbum adeſſe per ſigna anamneſtica, ex temperamentis petita, perſpicimus, ex quorum theoria phlegmaticis et obeſis talem morbum quaſi proprium eſſe cognoſcimus.

§. 1177.

In morbis grauioribus, diu et vehementer corpus afficientibus, e. g. in febribus intermittentibus et

et continuis validioribus, reparatio apta ſolidorum per nutritionem ſufficientem fieri non potuit, hinc poſt eosdem ſuperatos oedemata et hydrops ſaepius accedunt. Si igitur hi morbi, poſt febrem validiorem praegreſſam, oriuntur, tunc febrim hanc laxitatis cauſam et laxitatem oedematis et hydropis cauſam eſſe cognoſcimus. Sic morbus praegreſſus fit ſignum anamneſticum, ex quo praeſentem accuratius diiudicare valemus.

§. 1178.

Phthiſis pulmonalis corruptionem viſceris pulmonum, ex ulcere in eo nato, declarat: ſi hominem itaque conſideramus, qui motu vehementiore, cantando vel clamando, olim pulmones multum exercuit, qui in aere, particulis mercurialibus, ſulphureis, arſenicalibus ſcatente, diu vixit, tunc morbum hunc praeſentem facile induci poſſe, ex nimia vi, pulmonibus illata, iudicamus; ſigna itaque morbi huius anamneſtica ex cauſis occaſionalibus petimus.

§. 1179.

Homo in iuuenili aetate, vegeto et ſano corpore praeditus, alimenta aſſumta optime digerens et chylum et ſanguinem copioſum inde conficiens, cuius praeter ea corpus, motu exercitatum, in longitudinem inſignem excreſcit, et qui ſimul pectus depreſſum anguſtum obtinet, tantam ſanguinis copiam non facile per pulmones mouere poteſt; hinc ſtaſes ſanguinis in iis, inflammationes et inde ortas ſuppurationes patitur, hinc ad ulcera et phthiſin pulmonalem producendam diſponitur, quae ſunt ſigna phthiſeos nunc ortae anamneſtica.

§. 1180.

Quicunque ex aeris externi aestuantis vitio et sanguine vehementius per pulmones acto, indeque coagulato, inflammationem pulmonum, siue peripneumoniam patitur, is quidem, inflammatione etiam utcunque discussa, laesionis cuiusdam, in pulmonibus relictae, metum excitat, scilicet, quod stases liberum circulum sanguinis per pulmones impediunt, ulcera et phthisin pulmonalem inducunt. Sic inflammatio praegressa est signum anamnesticum phthiseos praesentis.

§. 1181.

His binis et laxitatis et phthiseos exemplis satis declaratum fuit, quo modo medicus morbos praesentes considerans, in vitam ante actam hominis regredi, et in ea fundamenta morborum iacta inuenire debeat, ita, ut ulteriori explicatione supersedere queamus. Non incongruum tamen fore putamus, si regulas quasdam generales, quae circa iudicium medici in morbis, ex vita antecedente declarandis, notari merentur, proponamus.

§. 1182.

Facilius est mederi aegro, cuius naturam iam antea habuimus cognitam, quam peregrino, cum in iudicio, de morbis ferendo, nexum omnium caussarum et effectuum nobis sistamus, si vires corporis, in statu sanitatis olim praesentes, errores diaetae et successiuas aetatum mutationes perpendimus. Inde etiam patet, medicum circa sanos adhuc homines cum cura atque attentione versari, eumque in finem semiotica physiologica uti debere, quo eo exercitio, ad diiudicandos morbos aptior euadat. Cum eorum

rum ſemina antea, quam euoluantur, ſaepius per plures annos in corpore lateant.

§. 1183.

Quo facilius eſt in aegroto, nobis ſatis noto, morbum ex cauſis praegreſſis, ſiue per ſigna anamneſtica diiudicare, eo maior cura requiritur in peregrino, cuius vitae ante actae rationes nos latent. In tali itaque diſquirendo cautus atque ſollicitus ſit medicus, quando eum curae ſuae commiſſum obtinet; nulla enim alia datur via, qua in veram morborum geneſin inquirere, et ad accuratam praeſentis ſtatus cognitionem pertingere poſſit, cum ratio praeſentis ſtatus in praecedenti omnino poſita ſit.

§. 1184.

Licet vero haec ipſa diſquiſitio in plurimis aegrotis ſaepe ſatis facilis ſit, ea tamen et in iis, qui in ſano corporis ſtatu ſe ipſos non attendunt, ideoque cauſas morborum recenſere neſciunt, et in iis, qui ex ignominia, quae cum non nullis diaetae viuendique generis vitiis coniuncta eſt, cauſas morborum antecedentes reticere ſolent, difficillima redditur. Quod ſi igitur v. c. de morbo venereo, de grauiditate etc. tanquam cauſis praeſentis morbi, ſuſpicio oriatur, medicus iudicium ſuum de iis ſuſpendat, donec per ſigna diagnoſtica de ſtatu aegri certior reddatur.

CAPVT III.

DE SIGNIS MORBORVM DIAGNOSTICIS.

§. 1185.

Morbi praeſentis conditionem ex iis cognoſcimus phaenomenis, quae nunc in aegro a ſanitatis regula recedere inuenimus. Dum itaque ſani hominis ideam, vel generalem, vel praeſentis aegroti ſingularem cum iis, quae nunc eueniunt, comparat medicus, ad cauſas atque effectus, cum ipſo morbo nunc praeſentes, reſpicit. Cum vero in generali noſtra tractatione ad morbos ſpeciales progredi nimis prolixum foret, in enumeratione ſignorum diagnoſticorum ad eſſentiales morborum differentias in partis primae capite ſecundo propoſitas tantum reſpicimus.

§. 1186.

Signa tamen morborum, qui in particulis ſolida et fluida componentibus, haerent, §. 925 ſeqq. nimis obſcura ſunt; his igitur relictis in prima ſectione, ſigna morborum, in fluidis haerentium et ſpeciatim plethorae, cacochymiae et acrimoniarum pertractabimus, in ſecunda ſectione ſigna morborum, in ſolidis occurrentium, inueſtigabimus et ſpeciatim ad laxitatem, rigiditatem et unitatem ſolutam, reſpiciemus, in tertia tandem ſectione ſigna morborum compoſitorum in exemplis quibusdam declaraturi ſumus.

SECTIO

SECTIO I.

DE SIGNIS MORBORVM IN FLVIDIS HAERENTIVM.

§. 1187.

Plethorae, tanquam abundantiae ſanguinis et humorum generalius conſideratae, praeſentia cognoſcitur, ex difficili ſanguinis tranſitu per pulmones, et inde poſt leues corporis commotiones orta difficultate ſpirandi; ex ingrato caloris ſenſu poſt potum ſpirituoſum, victum nutrientem et aromaticum; ex ſomno inſomniis turbato; ex cita delaſſatione poſt motum corporis ſuſceptum; ex ſudore poſt ſimiles cauſas largius promanante; ex voracitate corpori proportionata.

§. 1188.

Plethora vera §. 936 praeter ea dignoſcitur, ex bono corporis habitu, facie florida, ſub aucto corporis exercitio rubicunda et tumente; ex pulſu forti et tardo, per cauſas externas facile accelerando; ex reſpiratione libera et magna, motu corporis facile anheloſa reddenda; ex ſomno inquieto, aluo ſaepe ſicca et urina ſaturata; ex facili iracundia; ex moliminibus crebrioribus ad haemorrhagias, aetati conuenientes; ex ſanguine e vena miſſo, in placentam denſam et atram coeunte, cum ſuperficie rubicunda et pauco ſero.

§. 1189.

Plethora obeſa §. 937 praeſens eſſe cognoſcitur ex habitu corporis tumido, ſpongioſo et inſigni pinguedinis augmento; ex facie florida, niſi iam cache-

cachecticus factus fuerit obesus; ex pulsu paruo, non raro debili; ex respiratione in corpore quiescente satis libera et plena, anhelosa tamen post quamlibet causam externam, motum sanguinis accelerantem; ex somno profundo et stertoroso, aluo saepe liquida et urina saturata, ex animi affectibus facile emotis, sed diu non durantibus; ex impatientia frigoris et caloris; ex sudore viscido; ex sanguine, e vena misso, viscido et non satis cohaerente.

§. 1190.

Plethora, a debilitate orta §. 937, perspicitur ex habitu corporis macilento, facie pallida, post leuem animi corporisque agitationem florida et rubicunda; ex pulsu debili facile accelerando; ex respiratione libera, post corporis animique agitationem anhelosa; ex somno inquieto, aluo varia et mutabili, mox sicca, mox liquida, urina pallida; ex tremore membrorum et subsequente imbecillitate post quaelibet animi pathemata; ex impatientia frigoris et caloris; ex venis tumidis; in primis in extremitatibus; ex sanguine e vena misso, magna copia seri et pauco cruore rubicundo constante.

§. 1191.

Cacochymia serosa §. 940, quae cum insigni humorum tenuitate coniuncta est, dignoscitur ex macilento corporis statu, facieque pallida; ex tumoribus oedematosis in pedibus praecipue facile oriundis; ex se et excretionibus serosis, primo auctis, post modum suppressis; ex frigore partium, in primis extremitatum; ex debilitate corporis a nutrimenti defectu, vel inepta applicatione; nec non a fluidi

a fluidi neruei incompleta actione in motibus vitalibus.

§. 1192.

Cacochymia pituitosa §. 942, quae cum insigni humorum lentore coniuncta est ex habitu corporis tumido, non resistente, sed spongioso et molli, facieque pallida, adesse iudicatur. Cum his simul sunt: frigus extremorum; excretiones pituitosae, ex sanguine spisso et sero simili, in secretionibus inde secedente, prouenientes, in primis in sudore et muco narium fauciumque conspicuae; respiratio praeter ea molesta praeparationem humorum vix perficiens; repletio contextus cellularis aucta; robur elasticum et vitale in solidis imminutum per sua signa detegendum.

§. 1193.

Cacochymia atrabilaria §. 943, quae cum insigni et picea quasi humorum tenacitate coniuncta est, ex habitu corporis exsucco et rigido, facie in primis, in rugas contracta, dignoscitur. In ea quoque calor depascens, per motum corporis et animi affectum facile excitandus, secretiones serosas parciores reddit, quae etiam, si vi circuli humorum intenduntur, maxime difficiles euadunt. Aluus sicca est; bilis atra, spissa, copiosa, stimulo aliquo vehementi accedente valde noxia, spasmos, praecipue abdominales, creat, nutritio autem lenta, vel fere nulla obseruatur. Hinc etiam, si acrimonia haec, quod interdum fieri solet, ex causis suis in bene nutrito corpore generatur, nutritionem laedit et imminuit viresque neruorum insigniter infringit.

§. 1194.

Acrimonia acida §. 946 alia in primis, alia vero in ſecundis viis exhibet praeſentiae ſuae teſtimonia. In illis enim ructus acidi cum ſapore acido, vel ipſis dentibus infenſo, ſitis nulla, vel exigua; appetitus ingens cum reſolutione alimentorum celeri, torminibus ventris et borborygmis; faeces alui fuſcae in viridem ſaepius vergentes colorem, ab acido quolibet noxa et moleſtia aucta, leuamen vero ab antacidis ſalinis et terreis deprehenduntur.

§. 1195.

In ſecundis autem viis ſequentia phaenomena acidam hanc acrimoniam declarant: Sudor largus, acidum ſpirans, cutis laxa, urina ſtranguarioſa, turbida, quaſi lacteſcens, ſedimentum ſaepe craſſum deponens; ſanguis ſat floridus, obſtructiones lentae, raro in inflammationem abeuntes, coagula lymphae, id, quod exemplo infantum, quibus intumeſcit abdomen, declaratur, porro eroſiones cutaneae, lentae, pallidae, vix ulceroſae.

§. 1196.

Acrimonia muriatica §. 947, quae in corpore animali ſaepius ammoniacalis fit, ex ſiti ingenti cum ſiccitate oris ſaporeque ſalſo dignoſcitur. Obſeruantur praeter ea ſiccitas cutis, eroſiones cutaneae rubrae, poſt ſudorem multum vehementer prurientes, urina ſpiſſa, acris, lente putreſcens, ſuperficie eius apparenter oleoſa, ex ſpiculis ſalinis coactis et ſplendentibus conſtante. Iuuamen ab aquoſis.

§. 1197.

Acrimonia alcalina §. 948 ex ſiti inſigni, cum ſapore putrido, urinoſo, foetore oris ingrato, cada-

uerofo

uerofo et proftratione appetitus, in primis cum naufea carnium coniuncta, intelligitur. Faeces aluinae minus cohaerentes funt, foetidiffimae, fplendefcentes, ex fufco nigricantes; ficcitas continua in variis organis fecretoriis ferofis; erofiones cutaneae, cineritiae, vel nigrae, facile proferpentes, gangraenofae; inflammationes faciles, facile etiam ad gangraenam et fphacelum procliues; urina craffa fpumefcens, vix excreta putrefcens. Sanguis ex vena miffus vix concrefcens, in putredinem procliuis. Iuuant fola acida.

§. 1198.

Acrimonia biliofa §. 949, quae ad oleofam rancidam inclinat, ex fiti vehementi, clamofa, ficcitate oris, lingua arida fiffa, vel muco tenaci obducta, fapore amaro, rancido, ructibus nidorofis, faftidio ciborum, in primis pinguium et iurulentorum, dignofcitur. Faeces alui fimul effe folent fplendefcentes, feruidae, foetidiffimae, cutis arida erofionibus cineritiis et nigris foeda, urina parca feruida, foetens, colore obfcuro rubicundo, cruor e vena miffus nigricans, fpiffus, accedunt inflammationes celeres, peffimae indolis, ferpentes, deftructoriae. Omne pingue in primis exuftum laedit. Iuuant aquofa, faponacea, acida.

§. 1199.

In his fignis omnibus imperfecta faepe et dubia eft obferuatio, cum mixtionis ratio, qua fola haec declarantur, non femper fignis certis innotefcat. Nocentia et iuuantia omnium optime differentiam, et indolem acrimoniarum indicant. Cum autem varia fit hominum diuerforum idiofyncrafia,

quae

quae in morboſo ſtatu innumeras ferme mixtiones, machinam corporis laedentes, producit, certa ubique ſigna inuenire difficillima res eſt.

SECTIO II.
DE SIGNIS MORBORVM, IN SOLIDIS HAERENTIVM.

§. 1200.

Ex fluidis nutrimentum ſuum accipiunt ſolida; vitia itaque fluidorum ſuo modo quoque ſolidis communicantur. Cum vero ſolida non, niſi ob malam nutritionem et appoſitionem morboſa dici queant, laeſionem quoque non, niſi in minutiſſimis particulis nutrientibus quaerere debemus. Quoniam tamen hoc impoſſibile eſſe apparet, in praeſenti tantum ratione nexus particularum et motus elaſtici, in genere conſiderati, rigiditatis atque laxitatis vitia §. 951, reſpectu autem fluidi neruei influentis et motus vitalis, ſpaſmus et debilitas §. 956, tanquam vitia ſolidorum conſiderari merentur, quibus adhuc unitas ſoluta additur, de quorum ſignis nunc breuiter acturi ſumus.

§. 1201.

Rigiditas, in genere conſiderata §. 953, cognoſcitur ex habitu corporis exſucco, carne dura, pinguedine parca interſperſa; ex pulſu forti, non nihil duro et tardo, ſanguine ſpiſſo, nigro et ſecretionibus ſeroſis parcioribus: partialis vero rigiditas in extremitatibus corporis, ex tremore, in motibus violentioribus et articulis tum ſonoris et quaſi crepantibus,

tibus, dignoſcitur. Aluus ſicca et tarda indicat rigiditatem primarum viarum.

§. 1202.

Laxitas, in genere conſiderata §. 954 ex habitu corporis obeſo et ſucculento mollique carne cognoſcitur. Pulſus eſt mollis et debilis, ſanguis ſero et pituita abundat, ſecretiones ſeroſae ſunt et pituitoſae. Partialem extremitatum laxitatem ineptitudo ad motum et laſſitudo cito inducta, aluus vero laxa et humida laxitatem primarum viarum denotat.

§. 1203.

Spaſmus, in genere conſideratus §. 957, in partibus externis ex inuita et violenta contractione muſculorum dignoſcitur; haec vero cum duritie et plus minusque inſigni partis affectae dolore et tenſione coniuncta eſt. Tremor et formicationis ſenſus vel ſpaſmum praecedit, vel eum comitatur, vel etiam ſequitur. In internis partibus dolor vehemens, ſine ſignis inflammationis ortus ſpaſmum indicat, in primis, ſi partes membranaceo muſculoſae, v. c. inteſtina afficiuntur. Inflammatio tamen ſaepius ſpaſmum grauiorem ſequitur.

§. 1204.

Debilitas, in genere conſiderata §. 958, in partibus externis ex earum languore et diſpoſitione ad motum difficili, conntinuatione eiusdem impoſſibili atque ex flaccidis tandem muſculis; in illis autem internis ex defectu, vel imminutione actionum, a viſceribus perficiendarum, adeſſe perſpicitur, praeſertim, ſi obſtructionis lentae vel inflammatoriae ſigna non ſimul obſeruantur. Sic oculorum imbecillitas

cillitas et obnubilatio visus in hypochondriacis, quae saepius ad tempus durat, nec non memoriae defectus et debilitas cognoscuntur et diiudicantur. Licet enim haec cuncta spasmos sequantur, in debilitate tamen fibrarum neruearum post vehementiores spasmos relicta eorum ratio posita est.

§. 1205.

Vnitas soluta §. 959 in fibris et vasculis minimis, ex pustulis vel humore quolibet, extra vasa sua haerente, cognoscitur; in compositis vero partibus maxima eiusdem differentia deprehenditur, quam in sectione sequenti in vulneris et ulceris inuestigatione ex variis signis declaraturi sumus.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

SECTIO III.

DE SIGNIS MORBORVM COMPOSITORVM.

§. 1206.

Cum in praesenti tractatione ad omnes morbos compositos excurrere nequeamus, febris tantum, obstructionis lentae pituitosae et inflammationis, nec non vulneris et ulceris signa generalia speciminis loco expositori sumus, quo inde ratio pateat, qua in variis et specialioribus morbis ad praesentis status considerationem ducimur; id, quod in his quidem morbis apte satis fieri poterit, cum plurimi alii ad hos, tanquam generales reducantur.

§. 1207.

§. 1207.

Febris quidem §. 973. 1088 ex motu ſanguinis celeriore, cum languore corporis definitur et cognoſcitur, quibus vero ſequentia potiſſimum ſymptomata accedunt: dolor capitis et anxietas praecordiorum a motu ſanguinis, in his partibus quodam modo retardato, et impedito: porro ſiccitas cutis et oris, et inde ſitis obſeruantur, quoniam ſecretio in minimis vaſis impeditur. Haec vero ſigna vario gradu adeſſe ſolent, ita, ut aucta febris alia quoque ſymptomata, e. g. delirium excitet.

§. 1208.

Obſtructio lenta §. 974. 1089 ex tumore partium, vel molli, vel duro, ſine euidenti febrili motu cognoſcitur, in priore caſu oedema, in poſteriore ſcirrhus adeſſe dicuntur. Reſpiciendum vero eſt ad differentiam partium in ſtatu naturali, ad ambitum tumoris, ad materiam, in obſtructo loco contentam, ſanam adhuc, vel morboſe mutatam, ibi natam, vel aliunde delatam; ex quibus omnibus, accurate perpenſis, ſpecialis obſtructionum ſtatus apparet.

§. 1209.

Inflammatoria obſtructio ſeu inflammatio §. 975 tumorem quoque oſtendit, ſed durum et renitentem, cum dolore inſigni et pulſatione, tum in parte inflammata, tum in toto corpore, a febre ad inflammationem accedente. In externis partibus ruborem ſimul conſpicimus, ſanguinis ſtagnantis indicium. In internis partibus dolor fixus et auctus, cum febre acuta certa inflammationis ſigna praebent, cum ille ſpaſmum, haec vero celerem ſanguinis

nis motum indicent, quibus binis praeſentibus inflammatio generatur. Pulſus ipſe ut plurimum fortis, ſaepiſſime durus eſt.

§. 1210.

Vulnus §. 971 pro differentia partium diuerſum eſt; in externis vero partibus facile dignoſcitur inſpectione et diſquiſitione per ſpecilla chirurgica. Iuuat inueſtigationem anatomica ſitus partium et inſtrumenti laedentis cognitio. Fracturas oſſium in ſpecie cognoſcimus et oculis, et tactu ex tumore eminentis oſſis, vel partis vicinae depreſſione, motu voluntario laeſi membri impedito, vel dolore, ſi mouetur, aucto, inaequalitate oſſis, aſpritudine, ſi fracta ſuper ſe mouentur, audita, ex tenſione et dolore partium vicinarum ſub vario oſſium nexorum ſitu. Interna vulnera ex actionibus laeſis partium, vel ex fluidis contentis prodeuntibus cognoſcimus.

§. 1211.

Vlcera quidem §. 978 etiam vulnera ſunt, ſed humoribus contentis corruptis conſpicua. Amplitudo vel via abſcondita ulceris, inſpectione, ſpecillis chirurgicis, per accuratam partium cognitionem anatomicam adiutis, diſquiritur. Indolem ulceris humor excretus purulentus, ichoroſus, foetens declarat; ſic in ulcere oſſium carioſo foetor peculiaris et color in ſpecillis argenteis in primis mutatus obſeruatur, ulcera partium internarum, e. g. pulmonum ex materia, vel tuſſi reiecta, vel reſorpta et ex febre lenta atque tabe cum ſuis ſignis inde accedente.

CAPVT

CAPVT IV.
DE SIGNIS MORBORVM PROGNOSTICIS.

§. 1212.

Signa diagnoſtica, cum anamneſticis comparata, futurum morbi ſtatum et mutationem eius indicant. Vti enim ex cauſis variis diſpoſitio praeternaturalis actiones laedens inducitur, ſic, ex actionibus, vel laeſis, vel abolitis, vel perſiſtentibus, mala vel bona futuri ſtatus indicia ſiue ſigna prognoſtica colliguntur. Quae quidem doctrina in hoc capite ex actionibus vitalibus, animalibus et naturalibus potiſſimum proponitur et exemplis illuſtratur.

SECTIO I.
DE SIGNIS EX ACTIONIBVS VITALIBVS.

§. 1213.

Circulatio ſanguinis eiusque indolem declarans cordis et arteriarum pulſus, nec non reſpiratio hic potiſſimum in cenſum veniunt. Sunt hae primariae actiones, quibus reliquae in corpore perficiendae, excitantur et diriguntur. Quae virium vitae rationem, augmentum et decrementum, et ſimul materiae morbi reſiſtentiam indicant, ideoque praecipue ſub examen reuocari debent, cum ſine earundem conſideratione nullus morbus accurate diiudicari poſſit.

SVBSECTIO I.

DE PVLSV VT SIGNO.

§. 1214.

Licet pulſus indolem tantum in arteriis diſquiramus, inde tamen ad uniuerſam circulationem ſanguinis et ex parte ad aliorum quoque humorum, ex cruore prodeuntium, rationem concludimus. Qualis itaque ſit partium, cor componentium, conditio et vis cordis, ſanguinem propellens, porro natura et indoles ſanguinis ipſius, tandemque conſtitutio arteriarum, ſanguinem ad extremos apices propellentium, accurata pulſus obſeruatio denotat.

§. 1215.

Pulſum in morbis inueſtigaturus, eundem in ſanis hominibus accurate diiudicare diſcat, §. 207, quo differentias et aetatibus variis et temperamentis, aliisque vitae circumſtantiis proprias, bene diſtinguat ante, quam morboſam corporis conditionem inde diiudicet. Sub ipſo autem examine arteriam in carpo, vel aliam, diſquiſitioni aptam, non nimium premat, ſed eidem blande et ſucceſſiue digitos applicet, et attente et iterato affectiones pulſus eiusque mutationes examinet. Dantur etiam morbi, v. c. polypus cordis, in quibus pulſum pluribus in locis ſimul attendere expedit.

§. 1216.

In pulſuum affectionibus et differentiis diſquirendis, primo ad impetum eius reſpiciat medicus, fortisne ſit, an debilis, magnus, an paruus; durus, an mollis? qua quidem re perſpecta, ratione velocitatis celerem et

et tardum disquirat pulsum, tandem interualla ipsa inter singulos arteriarum ictus, quo modo hi inter se inuicem collati se se habeant, probe examinet, et aequalem, vel inaequalem, tandemque intermittentem diiudicet. Hae enim differentiae primariae sunt, quae circulationem sanguinis in morbis diuersam definiunt.

§. 1217.

Pulsus fortis est, qui in digitum appositum viribus corporis conuenienter impingit; e contrario debilis dicitur, qui impetu, viribus corporis minus conueniente, digitum ferit, sed aegre et post validam demum arteriae compressionem sentitur. Vehemens et exilis, qui ab aliis allegantur, pulsus a forti et debili vix differre videntur.

§. 1218.

Fortis pulsus vitae vigorem indicat, scilicet fluidum nerueum constanter et copiose satis in fibras cordis et arteriarum irruere, cor itaque valide contrahi et arterias a sanguine impulso distentas, valide iterum se contrahere, sanguinemque ulterius promouere, cruorem itaque et copiosum satis esse et ut plurimum bonae mixtionis. Hinc in eo humorum circulantium statu omnes secretiones et elaborationes humorum rite fieri posse intelligimus.

§. 1219.

Debilis pulsus contrarium indicat. Dependet enim a debili et insufficienti fluidi neruei influxu, hinc actionem cordis et arteriarum in sanguinem et humores imbecillem, nec non defectum sanguinis post magnas haemorrhagias declarat, quibus omnibus

vires vitae insigniter infringuntur. Obesi ut plurimum ob copiosam pinguedinem, circa arteriam positam, licet de reliquo sani sint, debilem ostendunt pulsum.

§. 1220.

Fortis itaque pulsus semper bonus est, et in primis etiam talis, vel in ipsis morbis iudicatur, si criseos tempore accedente ex debili insurgit; e contrario autem debilis ex forti factus vires naturae deficientes, nec morbi impetum superantes ostendit. Fortis quoque pulsus in soporosis morbis saepius bonus est, si augmentum febris simul obseruatur, interdum tamen fallit, si obstructio in neruis tanta est, ut superari nequeat. Debilis pulsus in morbis acutis interdum lentam morbi resolutionem indicat, dum modo materia morbi non adeo maligna esse deprehendatur.

§. 1221.

Pulsus magnus et paruus a praecedentibus parum differunt, et cum pleno, qui et undosus dici posset, et vacuo non nullorum auctorum omnino conueniunt. Vbi enim copia sanguinis et libera ubique eius via est, viresque mouentes non deficiunt, ibi magno volumine extenditur arteria, his omnibus vero deficientibus, eadem parum eleuatur. Licet enim non nulli ad diametrum arteriae, non vero ad eiusdem vim in nostro pulsu definiendo respiciant, copia tamen sanguinis sola sine viribus cordis arteriam non distendit. Hinc quando ex pulsu forti felicem morborum euentum auguramur, illum et magnum dicere possumus, et plenum, auctis quasi undis sanguinem appulsum in arteria facile dilatanda percipientes; contrarium autem iudicium formamus in pulsu vix digitis percipiendo.

Pulsus

Pulſus, qui cum aliquo arteriae ſpaſmo eſt, fortis adhuc dici poſſet, magnus vero et plenus tunc temporis appellaretur, ubi arteria a ſpaſmo libera criſin feliciter perficit; in illo tamen caſu fortis pulſus ut plurimum quodam modo durus eſt.

§. 1222.

Pulſus durus, licet etiam validus ſit, a praecedentibus tamen differre videtur, quoniam arteria cum maiore reniſu mouetur, et aegre quidem extenditur et iterum contrahitur. Hinc oſtendit arteriam immobilem, ſaepius oſſeam in ſenibus, vel interdum in tunicis ſuis inflammatam, obſtructionem etiam inflammatoriam in arteriis minimis, valide ideo reſiſtentibus; cruorem ſpiſſum, coagulatum, non tam pituitoſum, ſed magis inflammatorium. Mollis cum debili multum conuenit et aſſumitur plerumque in pulmonum obſtructione inflammatoria, ubi ſanguis ad ventriculum cordis ſiniſtrum aegre et parciore copia reuehitur, et ita arterias inde continuatas parum extendit.

§. 1223.

In hominibus ſanis intra datum tempus certo modo definitus, licet in variis varius pulſuum numerus obſeruatur; magis tamen in morbis attenditur, ſi pro indole ſubiecti maior copia pulſuum, quam in ſtatu ſano intra datum tempus animaduertitur, tunc enim celer appellatur; ſi vero intra datum tempus pauciores pulſus numerantur, tunc tardus dicitur. Similis ratio et frequentis, et rari eſſe videtur. Licet enim aliis celer dicatur, ubi ipſi ictus celeres et interualla maiora ſunt, et frequens, ubi ictus longiores, ſed interualla minora ſunt, differentia tamen magis in compoſitione celeris et fortis, et celeris et debilis poſita eſſe videtur.

§. 1224.

Celer itaque vel frequens, vel velox pulſus febrim indicat, in qua fluidum nerueum agitatum et copioſius in cor influens illud ſtimulat, ut crebriore contractione, contra tenſiones ſpaſticas et non nunquam inflammatorias obſtructiones in extremis arteriarum nitatur, vel ubi ſimul acrimonia ſanguinis, male mixti, irritationem cordis efficit. Tardus vero, rarus et lentus pulſus, niſi ex naturali indole corporum pendeat, defectum virium, cor et arterias mouentium deſignat. Fortis et tardus arteriam ab irritatione et ſpaſmo liberam declarat.

§. 1225.

Pulſus aequalis, tum ratione interuallorum, tum ratione roboris ſingulorum ictuum, talis dicitur: ſcilicet ubi, dum ictus arteriae numeramus, impulſus et interualla ſibi ſimilia deprehendimus, ita, ut vigor unius ictus arteriae cum vigore praecedentium et ſequentium accurate conueniat, et interualla inter ſingulos pulſus ſemper idem ſpatium temporis teneant. Inaequalis igitur pulſus ex utraque conditione contraria aeſtimandus erit. Intermittens vero ille dicitur, ubi numerando ictus, unum vel alterum deficere animaduertimus, ita, ut arteria in eo momento, quo agere deberet, quieſcat, vel languidius moueatur. Sic in diiudicando pulſu intermittente, vel quartum, vel ſeptimum, vel alium ictum non nunquam intermittere experimur.

§. 1226.

Æqualis itaque pulſus et aequalem et regularem fluidi neruei in fibras cordis et arteriarum, et ſanguinis in vaſa continuata, influxum indicat, ideoque ſem-

per

per boni praeſagii eſt. Inaequalis vero et intermittens vires has mouentes irregulari impetu agere declarat, hinc mali praeſagii eſt; uterque non raro polypum maiorem, in corde vel vaſis praeſentem, vel etiam aneuryſma oſtendit. Sed et in his ſaepius diſpoſitio aliqua ſingularis, organis circulationis lente inducta, alia praedicere iubet: v. c. gibboſi, quibus ſpina dorſi diſtorta eſt, vel ſenes, quibus valuulae cordis, vel arteriae oſſeſcere incipiunt, cum pulſu tali intermittente diu ſatis viuere et de reliquo valere poſſunt.

§. 1227.

Ex hac quidem pulſuum propoſita differentia medicus et vitam praeſentem, et ſtatum morbi et eius mutationes et exitum diiudicare valet; nec eorum ſubtiliori definitione et diſtinctione, quae diſcentes et accuratos ſaepius obſeruatores confundit, opus eſſe videtur. Cum vero non ex una, ſed ex omnibus ſimul ſumtis, pulſus conditionibus iudicium ferendum ſit, exercitatus tandem medicus ita concludit: quo plures ſunt bonae pulſus affectiones, eo magis vita viget, et morbus ſuperari poteſt; quo plures vero ſunt malae affectiones, eo debiliores ſunt vitae vires, eoque magis exitus morbi ambiguus eſt ac aeger de vita periclitatur.

§. 1228.

Curioſiores pulſuum mutationes, quae in validis morborum mutationibus, v. c. perturbationibus criticis, vel criſi accedente, vel morte imminente, occurrunt, non ſatis definiri poſſunt. Sic dicroti, ſerrati, myuri et caprizantes pulſus non niſi inconſtantes et irregulares influxus fluidi neruei, in cordis et

 arte-

arteriarum fibras, et ſimul motum ſanguinis progreſſiuum perturbatum indicant, ideoque iudicium, ex pulſu ſumendum, medicus eo uſque ſuſpendat, donec vel irregulares impulſus iterum percipiat, vel vita ipſa ſub his motibus irregularibus cum morte commutetur.

§. 1229.

Effectus validae circulationis calor eſt; quocunque enim modo eius geneſis declaratur §. 190 ſub progreſſiuo tamen et inteſtino ſanguinis motu eum increſcere experientia docet. Frigus igitur tunc temporis obſeruatur, ubi vel vires mouentes nondum emergere poſſunt, ut in febribus intermittentibus, vel corruptio ſphaceloſa, in internis oriunda, ultimam quaſi reſiſtentiam mouenti cordi extorquet. Quod ſi igitur poſt grauem morbum praegreſſum calor in interioribus, et frigus in exterioribus corporis partibus obſeruetur, deſtructionem compagis minimorum ſolidorum, et mixtionis fluidorum plenariam factam eſſe auguramur. Spaſmo per mortem ſoluto saepius in extremitatibus calor redit, et ſanguis, motu inteſtino agitatus et quaſi feruidus, ad extrema ſe diffundit.

SVBSECTIO II.
DE RESPIRATIONE VT SIGNO.

§. 1230.

Non ſolum vero pulſus, ſed et reſpiratio circulationis ſanguinis et humorum rationem indicat; pulmo enim intra breue temporis ſpatium magnam ſan-

ſanguinis copiam transmittit, et immediato nexu cum cordis, tanquam motoris principis, cauis coniungitur, ideoque in morbis variis acutis et chronicis diiudicandis medicum attentum inſtruit; ſpeciatim etiam in thoracis et abdominis morbis ſigna egregia exhibet, cum actio diaphragmatis, utramque cauitatem diſtinguentis, a reſpiratione perficienda adeo neceſſaria ſit, et mutationum variarum indicia praebeat.

§. 1231.

Reſpirationis indolem et diuerſas inde in morbis mutationes diiudicaturus, non tantum thoracis cauitatem, ex vertebris, coſtis et ſterno mire compoſitam, et variis muſculoſis ſtratis circumductam, ſed et pulmonum fabricam et ſitum, cum trachea et larynge, nexumque thoracis cum abdomine in ſano ſtatu cognoſcat; praeter ea quoque conformationem quibusdam hominibus ſingularem, aeris indolem, abdominalia viſcera, diuerſo modo diſpoſita, et inſuper etiam animi affectus praeſentes et alia conſideret, quibus reſpirationem in ſanis etiam hominibus turbari experimur.

§. 1232.

Reſpiratio autem potiſſimum ratione impetus et virium conſideranda eſt, ubi vel partes, reſpirationi vitali inſeruientes §. 440 in motu ſuo aucto, vel imminuto fortem, vel debilem reſpirationem ſiſtunt, quarum illam plenam, magnam et profundam quoque, hanc vacuam quaſi paruamque dicimus. Si vero partes violentae, reſpirationi dicatas §. 441 in vehementem ſimul motum deduci perſpicimus, altam, ſublimem et ſuffocatiuam illam appellamus. Porro ratione velocitatis, vel celerem et frequentem,

vel lentam et raram diſtinguimus; tandem ratione menſurae interuallorum aequalem, inaequalem et intermittentem attendimus, et ex his omnibus maximam inter pulſus et reſpirationem conuenientiam declaramus.

§. 1233.

Reſpiratio in corpore etiam aegroto, ex ratione virium corporis ſani aequaliter ſuccedens, boni ominis eſt, interdum vero intenditur, et in et exſpirationis progreſſu maiorem pectoris eleuationem et depreſſionem oſtendit, tumque fortis, magna, plena et profunda appellatur. Si vero inſpirationem vix inceptam iam excipit exſpiratio, tunc debilis, parua et vacua dicitur. Licet enim et in his aliqua differentia inueniri queat, vix tamen ea in morbis ſufficienter diſtingui poterit.

§. 1234.

Sic etiam reſpiratio alta et ſublimis uno quaſi modo fieri perſpicitur. Si nimirum pectus plurium muſculorum niſu eleuatur, quo tanta copia aeris, quae pulmonibus diſtendendis par ſit, intret, eosque expandat, ideoque contra inſignes reſiſtentias, in pectore obuias, nitatur: tunc ea reſpiratio, difficilius peracta, alta et ſublimis dicitur, quae quaſi in ſupremo tantum pectore abſoluitur, atque continuum ſuffocationis metum, aerisque impoſſibilem ferme ingreſſum indicat, et ideo quoque a non nullis auctoribus ſtertoroſa et ſuffocatiua appellatur.

§. 1235.

Reſpiratio itaque fortis, magna, plena et profunda, vires vitae bonas, ſanguinem vel expedite ſatis, vel certe auctis aliquo modo viribus, per pulmones

mea-

meabilem, pulmones ad ſanguinem et aerem ſuſcipiendum aptos atque dilatabiles, cauitates thoracis et abdominis, per ſuas cauſas facile ampliandas, diaphragma liberum, ideoque morbum, viribus his ſuperandum, indicat. Debilis, parua et vacua vero vires vitae debiles, ſanguinem minus mobilem, ſpiſſum, inflammatorium, reſiſtentem, pulmones non dilatabiles, morboſa materia, vel infarctu in cauo tracheae et bronchiorum obſeſſos, organa reliqua reſpirationis laeſa et morbum difficile ſuperandum oſtendit.

§. 1236.

Alta itaque et ſublimis reſpiratio, quae cum intenſo plurium organorum motu, et cum ſibilo ſtertoroſo et roncho perficitur, peſſimam pulmonum indolem, e. g. deſtructionem purulentam, ſcirrhoſam obſtructionem, difficilem cruoris tranſitum, ſanguinem reſolutum in pulmones delatum, ideoque ut plurimum lethalem morbi exitum indicat. Si talis ex ſpaſmo oritur, ut in hyſtericis, ſpaſmo per conuenientia remedia ſoluto, bona redit, nec adeo mali ominis eſt. Quae longa conſuetudine tolerata ex peruerſa thoracis diſpoſitione talis eſt, licet de reliquo moleſta ſit, diu tamen cum aliquali corporis vigore perſiſtere poteſt.

§. 1237.

Intra datum tempus in homine ſano et quieto reſpirationum, hoc eſt, in et exſpirationis actuum, certus numerus abſoluitur, qui tamen et ex voluntate hominis, et pro differentia cauſarum concurrentium, vel augeri, vel imminui poteſt; ſi tamen in quieto aegroto per cauſas internas numerus reſpirationum

augetur,

augetur, vel imminuitur, in priori caſu reſpiratio celeris et frequens, in altero lenta et rara dicitur. Differentia inter celerem et frequentem reſpirationem talis aſſumi poſſet, qualem de pulſu §. 1223 indicauimus, ſed ſubtilioris huius diſtinctionis vix uſus eſſe videtur in praxi.

§. 1238.

Celeris et frequens reſpiratio magnam copiam ſanguinis intra tempus ſolito breuius, per pulmones moueri denotat; ſi itaque ſine magna moleſtia perficitur, boni ominis eſt, ſi vero ſimul anheloſa et ſtertoroſa apparet, tunc peſſimam humorum, per pulmones mouendorum, aut ipſius huius viſceris, indolem declarat. Sic lenta quoque, nec moleſta, pulmones facile dilatabiles, organa reliqua reſpirationis libera, et cruorem ſatis mobilem indicat; ſi vero cum frigore extremorum aliisque debilitatis uniuerſalis ſignis occurrit, tunc peſſimam morbi indolem oſtendit.

§. 1239.

Si in toto reſpirationis actu perficiendo, et in et exſpiratio intra definitum tempus abſoluitur, et interualla utriusque in variis reſpirationis actibus ſimilia deprehenduntur, tunc aequalis dicitur reſpiratio; inaequalis vero eſt, ubi vel inſpirationi non reſpondet exſpiratio, vel interualla inter varias reſpirationes diſſimilia ſunt. Intermittens eſt, ubi vel reſpiratio diu non percipitur, ut in lipothymicis, vel ubi in agone mortis diu ſaepius quieſcit, et interdum uno vel altero impetu reuertitur reſpiratio.

§. 1240.

Aequalis reſpiratio, aequales motus ſanguinis et aeris, in pulmones delati, ideoque vires vitae bonas

et

et organorum ſtructuram aptam indicat, et ſemper bona iudicatur. Inaequalis, quae contraria denotat, ideo peſſima dicenda eſt: attamen in validis febrium paroxyſmis et bona coctione, et in primis circa criſin morborum aliqua exceptio concedenda eſt, quoniam immutata ſanguinis mixtio ipſius quoque motum, et ideo etiam reſpirationem turbat. In gibboſa quoque vel in alia organorum deprauata conformatione, aut laeſione, quae in conſuetudinem abiit, inaequalis interdum ſine magno incommodo fertur. Intermittens reſpiratio vires vitae deficientes denotat et ſemper peſſima declaratur.

* *

SECTIO II.

DE ACTIONIBVS ANIMALIBVS VT SIGNIS CONSIDERATIS.

§. 1241.

Actiones animales in ſenſu, motu, et ſomno, ex his potiſſimum declarando, poſitae ſunt; uti itaque vigor ſenſus et motus vigorem corporis totius declarat, ſic horum imbecillitas, in genere conſiderata, parum boni praenunciat. Sed hic quoque ratione actionum partialium quaedam exceptio ſaepe locum habet, cum v. c. ii, qui viſus debilitate laborant, de reliquo valida ſanitate frui poſſint. Nos quidem hac in re pertractanda non nulla phaenomena colligimus, et ad indolem et mutationem morborum declarandam applicamus.

§. 1242.

Laſſitudines ſpontaneae morbos praenuntiant, cum imbecillitas motus, vel ex fluidi neruei defectu,

aut eius minus promta actione, vel ex difficili ſanguinis tranſitu per vaſa muſculorum dependeat. Sic morborum uniuerſalium, praecipue febrium, acceſſum grauatiuus ſenſus corporis indicat. Proſtratio etiam virium cum iis ſaepe coniuncta eſt; quae, licet morborum cauſas et ſymptomata, diu in corpore saeuientia, ſequatur, tamen, ſi mox in principio morborum ingredientium obſeruatur, malignitatem morbi declarat, quod praecipue in epidemicis morbis obſeruamus.

§. 1243.

Facilis itaque membrorum motus in morbis quibuslibet boni ominis eſt, et in primis felicem morbi progreſſum auguramur, ſi aegri erecto capite ſedere poſſunt; peior autem ſtatus eſt, ſi aegroti corpus et in primis caput ſuſtinere nequeunt, ſi membra ſub leuiſſimo motu vacillant et tremunt, et decumbentes melius ſe habent, quam erecti. Haec cuncta tamen in morborum catarrhalium decurſu mitius iudicium ferre iubent, praeſertim, ſi aegri iam antea viribus infirmi fuerint: metum tamen excitant, ne tales quoque morbi diutius durent.

§. 1244.

Spaſmi et conuulſiones, morbis grauioribus ſuperuenientes, vehementiam eorundem, ſcilicet acrimoniam et ſubtilitatem miaſmatis morboſi, et validam ſatis ſolidorum reſiſtentiam indicant. Si tempore cruditatis et coctionis occurrunt, ut plurimum peiora cuncta pronunciant; in criſi vero appropinquante ſeparationem et excretionem materiae morboſae iuuant. In infantibus, utpote quibus genus neruorum mobile adhuc eſt, motus conuulſiui non tam mali

ominis

ominis ſunt, quam in adultis et robuſtioribus corporibus, praeſertim ſi cauſam, morbum excitantem vel exaſperantem in primis viis deprehendimus.

§. 1245.

Senſuum internorum et externorum conſtantia in morbis bonum ſignum ſiſtit: deliria vero et obnubilationes ſenſuum vehementes morbi impetus declarant. Deliria continua, cum ſignis inflammationis coniuncta, eaque ferocia peſſimum morbi ſtatum praenunciant, moderata vero in paroxyſmis vehementioribus febrilibus difficilem quidem morbum, non tamen ſemper lethalem, indicant. Delirium ſine febre, in morbis oriundum, quod maniam appellant practici, inſignem morbi pertinaciam denotat. Si delirium febrile, febre euaneſcente perſiſtit, peſſimum praebet ſignum, ſique tunc flocculos in lecto legunt, muſcasque captant aegroti, mortis ſaepe imminet periculum. Deliria, ex inſomniis nata, ſi de reliquo mens aegri ſibi conſtat, vix extimeſcenda ſunt.

§. 1246.

Oculorum hebetudo, tanquam ſymptoma, in morbis ſine euidenti laeſione organi viſus conſiderata, in validis febribus debilitatem ſaepius uniuerſalem, in hypochondriacis et hyſtericis affectibus vehementem paroxyſmorum inſultum declarat. Palpebrae demiſſae, non niſi magna vi eleuandae, idem oſtendunt. Vti vero oculorum vigor bona quaeuis in morbis promittit, ſic oculus toruus ſiue bulbus oculi, in fixo ſitu detentus, et ſpaſmos internos et deliria inſtantia, ideoque peſſimum morbi ſtatum praenunciat. Cacochymiae ſigna ſaepius in palpebris magis,

gis, quam in aliis partibus faciei, ſi nimirum eae colore liuido et obſcuro ſunt conſpicuae, cognoſcuntur.

§. 1247.

Aurium ſuſurrus, ſine laeſione euidenti organi auditus, in febribus acutis potiſſimum grauem morbum praenunciat. In his tamen ſurditas ſaepius, vel grauis tantum auditus bonum ſignum eſt, ſi coctionis tempore accedit, nihil enim niſi ſeroſae materiae decubitum ad aures denotat, quem et in faucibus ſaepius ſimul obſeruamus. Sapor rerum alienus et lingua, viſcido muco obſeſſa, primarum viarum ſaburram variasque acrimonias declarant. Optimum eſt in morbis, ſi aeger ſapores et odores rerum acceptarum et admotarum diſtinguit, peſſimum, ſi admota vix percipit.

§. 1248.

Somni placidi effectus eſt optima elaboratio humorum per miſcelam aptam, in aequali ſanguinis circulo praeſtitam, §. 541 hinc ſolus ſaepe ſomnus morboſam diſpoſitionem humorum corrigit et ſanitatem reſtituit. Abſentia vero ſomni ut vires ſani corporis debilitat, ſic morbi vehementiam in aegrotis indicat, ſi haec a ſpaſmis et dolore inducitur, his diſſipatis et ſopitis, redit ſomnus, nec mali ominis eſt; ſi vero a nimio humorum motu et acrimonia, in minimis vaſis irritante, vigiliae continuae oriuntur, cum vires magis magisque conſumant, ſtatum aegri omnino peiorem reddunt.

§. 1249.

Somnus inſomniis turbatus, ideoque minus tranquillus, magis debilitat, quam reficit; actiones enim ani-

animales non quiescunt, sed anxie perficiuntur. Varia quoque insomniorum genera diuersos morbos praenunciant; uti enim grata insomnia, matutino tempore excitata, vix laedunt, sic ingrata, quae sanguinem profusum, incendia, inundationes et tristes, cum vehementioribus animi affectibus coniunctas, sensationes inducunt, nec tantum morbos praenunciant, sed et alios iam praesentes augent, pessimumque aegroti statum indicant, praesertim si oculis vix clausis, et sub initium somni excitantur.

§. 1250.

Somnus nimis profundus ipse morbosus est, et morbis aliis accedens, praesertim si continuae excitationes eum comitentur, pessimum aegroti statum praenunciat. In crisi appropinquante talis saepius sine insigni periculo obseruatur, qui demum in ipsa crisi, in primis per sudores facta, profundus et tranquillus redditus, omnino boni ominis est. Somnus profundus in morbo diutius durante sine febre et spe criseos, lethalem morbi exitum denotat, cum vel a sola debilitate, vel ab obstructione et compressione, vel sic dicto collapsu vasorum cerebri oriatur.

SECTIO III.

DE ACTIONIBVS NATVRALIBVS VT SIGNIS.

§. 1251.

In hac tractatione primo quidem appetitus, digestio, chylificatio et excretio aluina, ut signa, ex actione primarum viarum deducenda, post ea autem

ſecretiones variae, ex ſanguine factae, ipſaeque cum iis coniunctae excretiones, ex quibus quidem ipſa humorum vel mutandorum vel mutatorum indoles apparet, conſiderari merentur. Sanguificatio enim iam ex actionibus vitalibus patet, nutritio vero ultima ex apta humorum elaboratione et ex alibi declaratis ſignis patet.

Nos quidem iam paſſim, potiſſimum vero in hac ſectione varia ſigna diagnoſtica prognoſticis immiſcuimus, quoniam ex huius doctrinae nexu patent, nec in capite praecedenti apte ſatis adduci potuerunt.

SVBSECTIO I.
DE ACTIONE PRIMARVM VIARVM VT SIGNO.

§. 1252.

Si appetitus ciborum in morbis non deficit, sed moderatus perſiſtit, vel parum imminuitur, bonum ſignum eſt; ſi ille in morbis praecipue uniuerſalibus, cum febre coniunctis, imminutus quidem eſt, ideo tamen mali ominis eſſe, non dici debet niſi faſtidium inſigne ſimul appareat. Nimium vero cibi deſiderium, ut ſemper acrimoniam in primis viis natam et ſtimulantem oſtendit, ſic in morbis grauioribus, febrilibus in primis, peſſimum ſaepe ſignum eſt, ita, ut interdum delirii ſpecies appellari queat.

§. 1253.

Sitis, commune febrium symptoma, si grauior est, peiorem morbi statum et summam immeabilitatem humorum declarat, eaque magis extimescenda est, si clamosa, assumto potissimum fluido vix compescenda, et cum siccitate faucium, lingua arida, nigra, fissa, sanguinolenta coniuncta est. Sitis nulla cum siccitate faucium idem ostendit, cum defectus fluidi salivalis, ab aegro vix perceptus, delirium denotet. Sitis immanis cum horrore, a fluidis quibuscunque admotis excitato, in hydrophobia occurrit.

§. 1254.

Deglutitio, vario modo laesa, in symptomatologia exposita, anginae nomine potissimum insignita fuit §. 1135. Facilis deglutitio in morbis optimum, difficilis vero et potissimum sonora pessimum signum est. Singultus siccitatem oesophagi et acrimoniam, circa cardiam potissimum haerentem, declarat, continuus vero existens in morbis grauioribus inflammationem et spasmum oesophagi, ventriculi, diaphragmatis, hepatis, renum in iisque natum calculum ostendit, quae cuncta ex praecipuorum corporis humani neruorum nexu declarantur.

§. 1255.

Ardor ventriculi acrimoniam, in eo contentam, prodit, cuius indolem ructus, cum sapore peregrino insurgentes, declarant. Materiae alienae, per vomitum reiectae, indoles et differentia sensibus fa-

cile cognoscitur. Cardialgia materiem acrem, in ventriculo detentam, sed immobilem denotat. Vomitus biliosi magis duodeni, quam ventriculi vitia produnt, qui quidem, si debilitatur iis aeger, pessimum dant signum, si vero post euacuationes factas vires redeunt, nihil mali ulterius indicant.

§. 1256.

Digestionis tempore pondus, in ventriculo et abdomine perceptum, repletionem, nec non digestionem et chylificationem tardam indicat. Tensio hypochondriorum et dolores colici saburrae, in primis viis collectae, indicia sunt; ex his debilitas primarum viarum et chylificatio laesa perspicitur, ex qua demum infarctus viscerum infimi ventris, malum hypochondriacum, et inde pendentia mala facile praeuidentur. Haec cuncta, si in morbis acutis occurrunt, difficilem crisin inducunt, et symptomata peregrina, quibus morbus intenditur, praenunciant.

§. 1257.

Aluus iusto laxior et frequentes diarrhoeae debilitatem intestinorum, aut pituitae copiam, non nunquam vermes indicant; si tenesmus accedit, acrimoniam vel ascarides, in intestino recto nidulantes, adesse coniicimus. Copiosior mucus et sine dolore excretus, pituitam primarum viarum, cum tenesmo autem secedens, mucosas haemorrhoides, easque cum acrimonia coniunctas, prodit. Si ichorosa simul aut putrida materia excernitur, scirrhum et cancrum, in intestinorum glandulis natum vel

breui

breui oriturum, praedicit. Aluus ſicca ſiccitatem inteſtinorum, a fibra rigida et defectu feri laudabilis oriundam, oſtendit.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

SVBSECTIO II.

DE SE ET EXCRETIONIBVS VT SIGNIS.

§. 1258.

Hic loci quidem potiſſimum de urina, ut ſigno, dicendum eſt, quoniam hic liquor, ex ſanguine ſecretus, ſuo modo collectus et tandem excretus, characteres mutationis humorum diu retinet, et ideo attentione et obſeruatione medici non indignus eſt. Non incongruum tamen erit, pauca de excretione cutanea, perſpiratione inſenſibili et ſudore praemittere, cum et huius veſtigia iudicium medici, circa morbos formandum, dirigant. De ſaliua nihil repetendum erit, quoniam §. 1253. de ſiti agentes, conſiderationem eius ſuſcepimus. Reliquae vero ſe et excretiones vix ſigna externe apparentia praebent, quae non ex praecedentibus colligi poſſent.

§. 1259.

Cutis mollis, perſpiratione facili quaſi humectata, bona quaeuis in morbis praenunciat, ſicca vero et aſpera perſpirationem minus rite ſuccedere, ideoque morbi grauitatem et difficilem coctionem indicat;

 cat;

eat; ſi autem viſcido humore ſcatet, et tactu quaſi pinguis eſt, humores crudos, nec ſatis elaboratos, valida vi ad ſuperficiem motos, laxamque cutim declarat. Exanthemata cuncta materiam acrem et viſcidam, perſpiratione non diſſipandam, ſed in vaſis haerentem, declarant: varietas vero exanthematum ex ſpecialibus morborum hiſtoriis patet.

§. 1260.

Sudor largus in principio morborum ſummam humorum tenuitatem, et ipſius morbi cruditatem difficilemque coctionem indicat, praſertim, ſi viſcidus et lenteſcens deprehenditur, ſummamque cutis laxitatem inducit. Idem in validis quidem et ſucciplenis corporibus ſaepius morborum progreſſum cohibet, in ſiccioribus autem et macilentis ſymptomata exaſperat et coctionem difficilem reddit. Sudor, poſt bonam coctionem tempore criſeos erumpens, morbum feliciter diſſipat. Foetens ſudor ſemper acrimoniam, in corpore natam et ſubtilem factam, prodit, quae quidem his motibus interdum diſſipatur, interdum vero deprauatae mixtionis humorum indolem declarat, et, fluidiſſima humorum parte diſſipata, acres illorum particulas in corpore relinquit.

§. 1261.

Sola urinae conſideratio vix ſufficientia ſigna ad morborum diagnoſin et prognoſin formandam ſiſtit. Medicus igitur rationalis ex aliis ſignis, cum urina reddita comparatis, morbos diiudicet, aetatem, ſexum, temperamentum, uſum et abuſum ſex rerum non naturalium, in primis alimenta et potulenta

lenta aſſumta et varia quoque medicamenta, in morbis exhibita, quae urinam mutare poſſunt, accurate attendat, tandem et tempora morborum varia, et paroxyſmorum indolem reſpiciat, quoniam, ſine his in auxilium ductis, urinae indoles diiudicari nequit.

§. 1262.

Vrina quidem naturam et indolem circulationis ſanguinis et humorum ex parte declarare poteſt, interim tamen, cum eam ex pulſu et reſpiratione melius perſpicere poſſimus, ex urina potius humorum indolem in cruditate, coctione et criſi diiudicamus, quoniam mutationes ſanguinis, quae in omnibus quidem humoribus ſe ſe exſerunt, per hanc tamen ſecretionem melius patent, quam per aliam quamlibet, ita, ut varias quoque acrimonias, in ſanguine natas, urina denotet. Praeter ea etiam in morbis viarum urinariarum certa praebet indicia, quibus in iis declarandis carere non poſſumus; tandem et digeſtionis et bilis quaedam vitia non nunquam indicat.

§. 1263.

Vrina illico ex veſica emiſſa, dum adhuc calet, raro ſigna certa exhibet, ſed in vitro collecta ſeponi, tumque frigida obſeruari debet, num ſcilicet in eadem mixtione permaneat? an ſedimentum deponat varium? an ſuperficiem mutet? quippe quae cuncta in examine eiusdem bene attendenda ſunt. Omnem vero urinam huic diſquiſitioni minime aptam eſſe iudicamus, ſed eam tantum, quae matutino

tutino potiſſimum tempore, vel poſt paroxyſmos varios morborum, in primis febrilium, reddita fuit, attentione praecipue dignam eſſe cenſemus.

§. 1264.

Ratione quantitatis quidem et qualitatis urina diſquiritur, frequentius tamen reſpectu poſterioris, quam prioris indolis. Dum enim contenta urinae diiudicamus, colorem eiusdem potiſſimum conſideramus, a tenui aquoſo pellucido ad intenſe rubrum progrediendo, inde vero, num aliquid in urina ſuſpenſum haereat, vel ſedimentum in fundo depoſitum reperiatur, attendimus. Licet etiam ex odore et ſapore non nulla peti queant ſigna, medicus tamen in nauſeoſo et excrementitio hoc humore rarius haec ſigna colligere tenetur.

§. 1265.

Si urina iuſto copioſius emittitur, tunc ad abundantiam potus aquoſi aſſumti et alias ſeroſas ſecretiones, in corpore imminutas, reſpiciat medicus, quibus ex cauſis etiam in ſtatu naturali urina augetur. Simili ratione etiam deficiens urina ex defectu potus et ex augmento aliarum ſecretionum ſeroſarum, in primis ſudoris, declaratur. Ex his itaque, in ſe conſideratis, nec bonum, nec malum ſignum unquam colligi poterit.

§. 1266.

Quodſi vero in morbis copioſa urina excernatur, ſcire licet, vel mixtionem ſanguinis imperfectam,

ctam, aquosas partes facile dimittentem, hanc in primis secretionem augere, vel laxitatem tubulorum urinariorum in causa esse, quod lotium larga copia transcolatur. In priore casu acria relinquuntur, in massas irresolubiles coguntur et obstructionibus ansa praebetur, in altero vero eadem quidem eueniunt, sed blanda simul nutrientia educuntur, ita, ut pessimus diabetes morbus sequatur.

§. 1267.

Vrina vero parcius redditur, vel propter vias urinarias obstructas aut spasmo contractas, cuius quidem impedimenti ratio ex aliis signis specialioribus petenda et declaranda est, ut vel ad tubulos renales ipsos, per quos urina in peluim renum secernitur, vel ad viam per ureteres, vesicam et urethram respiciamus, uti in calculosis vel gonorrhoea affectis potissimum obseruamus; vel quoque propter serum, ad alia corporis caua deriuatum, ut in hydropis diuersis speciebus fieri solet.

§. 1268.

Vrina tenuis, aquosa, nisi post ingentem copiam aquae haustam talis mingatur, spasmum, in primis in abdomine ortum et ad renes delatum, vel tenacem olei, salis et terrae in sanguine mixtionem, quam aquosa pars difficulter ingreditur, indicat. Talis in morbis acutis, ubi humores valide agitantur, non nunquam pessimi ominis est; denotat enim partium internarum destructionem, immo ipsum sphacelum, in primis, si praegressa fuerit flammea, ut summi inflammationis gradus

et metuendae gangraenae teſtis. Vti tamen ſemper, ad minimum in his morbis acutis difficilem coctionem et criſin, ſic in chronicis debilitatem viſcerum et obſtructiones pituitoſas declarat.

§. 1269.

Vrina tenuis porro in morbis ſpaſticis, hypochondriacis et hyſtericis, graues paroxyſmos et inſignia morbi augmenta inſtare ſignificat; interdum vero poſt animi affectus, vel poſt partum, ſpaſmum, breui tranſiturum, denunciat. In calculo etiam veſicae interdum ſimilis urina deprehenditur, tunc vero ſaepe vel arenulae, flocculi aliaque corpora peregrina ſimul occurrunt, vel ſedimentum mucoſum in fundo ſubſiſtere ſolet.

§. 1270.

Vrina citrini coloris, plus minusque ſaturata, ab homine ſano reddi ſolet. Rubra vero et ſimul pellucida, ita, ut in ſummo morbi gradu flammea quaſi appareat, in febribus potiſſimum acutis conſpicitur, in quibus ſummam cruditatem humorum, in tenaci particularum mixtione conſiſtentem, ideoque ex his oriundam difficilem coctionem et criſin denotat. In violento enim ſanguinis et humorum circulo, ſummoque inde oriundo attritu, oleoſa, ſalina et terrea, nimis ſubtilia facta principia, fortiter aquoſis adhaerent, ideoque difficile inde ſeparari et in nouas mixtiones duci poſſunt.

§. 1271.

Quodſi vero urina talis rubra, flocculis ſparſim haerentibus quodam modo turbida appareat, licet verum ſedimentum non deponat, mitiorem tamen morbi acuti gradum indicat, ita, ut vel breui temporis interuallo felicior coctio et criſis, vel, ſi etiam morbus protrahatur, lenta tamen eius reſolutio expectari poſſit. Si tandem ſedimentum, idque vel album, vel rubellum, in tali urina deponitur, tunc criſin, ex voto ſuccedentem, vel breui ſucceſſuram, indicat. Sedimentum vero copioſum et ponderoſum mox demiſſum, valido motu criſin fieri deſignat, quae tunc, licet per alia colatoria non impediatur, in primis tamen per renes perfici ſolet.

§. 1272.

Vti vero haec propoſita in morbis acutis potiſſimum attendenda ſunt, ſic et in morbis chronicis urina rubra et ſaturata, ſedimentum rubrum, copioſum, ſquamoſum quaſi et furfuraceum deponens, cum pellicula, apparenter pingui, acrimoniam, in ſanguine et humoribus natam, cacochymiam et ſcorbutum in primis deſignat. In hydropicis etiam, in quibus acrimonia humorum adeſt, talis deprehenditur, quo etiam in caſu boni ominis non eſt, ſed difficilem et vix ſuperandum morbum declarat. Tandem, cum et in atrophicis et phthiſicis talis ſaepius inueniatur, in genere deſtructionem lentam, per acria, in humoribus contenta, factam, ſignificat.

§. 1273.

§. 1273.

Simili modo inſignem acrimoniam humorum a bile, in ſanguinem effuſa, indicat urina crocea cum ſedimento, quod in ictericis non raro conſpicitur; interdum vero in his urina crocea, lintea eodem colore tingens, ſine ullo ſedimento apparet. Si color urinae in hoc vel alio morbo in viridem et nigrum vergit colorem, peſſimae indolis iudicatur; nam acrimoniam humorum atrabilariam indicat, quae tamen tunc temporis ſanguini et humoribus non intime immixta et iis quaſi inuoluta deprehenditur, ſed iam ita aucta eſt, ut vehementi motu continuoque attritu ſolidas partes deſtruat, et vario modo in colatoria corporis effundatur.

§. 1274.

Vrina ſpumoſa, quae ſcilicet ſpumam diu retinet, aut difficilem criſin, hoc eſt, difficilem et tenacem particularum, morboſe mixtarum, reſolutionem, aut febrim lentam depaſcentem denotat, quae ſuccum nutritium reſoluit et ſecum per ſeroſam hanc ſecretionem abripit, ita, ut interdum ſuperficies pinguibus olei moleculis ſcateat. Saepius tamen ſuperficies urinae in morbis ſcorbuticis apparenter tantum pinguis deprehenditur §. 1272. ſi nimirum ſalia copioſa, per urinam ſecreta, pelliculam quaſi ſplendentem concipiunt, quae ob copiam ſuam tali ſaturatae et ſcorbuticae urinae inhaerent. In his ſimilibusque caſibus ſuperficies urinae, oblique conſiderata, colores iridis non raro repraeſentat.

§. 1275.

§. 1275.

Vrina, quae vix in vitrum demiſſa turbida apparet, validos ſaepius paroxyſmos in febribus intermittentibus oſtendit, tunc tamen mali omnis non eſt, licet morbum viribus inſidioſum declaret. In morbis autem acutis magis attendi meretur, ſi cruditatis tempore talis reddita, iumentorum urinae ſimilis exiſtens, vehementem morbi gradum et vires debiles indicat; in primis vero hoc inde concludendum eſt, ſi diu turbida manet et ſedimentum vel prorſus non, vel tardius deponit.

§. 1276.

Si urina foetida, vel in ſanis, vel potius in iis, qui leuiori morbo laborant, demittitur, tunc particulas plurimas noxias per colatorium renum ex corpore expelli, ideoque morbos imminentes et peruerſam humorum indolem, per excrementitium hunc humorem ſponte excretam, corrigi concludendum eſt. Si vero in acutis aeque ac chronicis morbis grauioribus urina vix in matulam delapſa foetet, peſſimum eorum ſtatum ideo oſtendit, quoniam ſalia et olea ſubtilia reddita mixtionem fluidorum turbant, deſtructionem partium minimarum, ſolida componentium, et corruptiones viſcerum inducunt.

§. 1277.

Mucoſum et viſcidum ſedimentum, in urina ſubſidens, vel diſpoſitionem ad calculum generandum, vel morbos colli veſicae et urethrae denotat. §. 1269. Sic etiam ſanguis, vel fluidus vel grumoſus, purulenta plus minusque viſcida materia,

teria, arenulae, filamenta, ſub pilorum forma et alia, praeter naturam in urina apparentia, corpuſcula viarum urinariarum, nec non veſicularum ſeminalium, proſtatae et glandularum urethrae eroſiones et ulcera declarant, et in ſpeciali horum morborum hiſtoria examinari merentur.

§. 1278.

Signa haec, ex ſecretione urinae et aliis corporis actionibus petita et hactenus declarata, generalia tantum ſunt, paucisque ſubinde exceptionibus definita, quae ideo, cum non omnem morborum hiſtoriam abſoluant, vel tantum collectiue ſumta ſtatum aegri declarent, in praxi ſpeciali et ſingulorum morborum diſquiſitione accuratius ordinari et cum eorum diagnoſi et prognoſi explicari debent. Quo vero in difficili hac pathologiae parte aliquod ſpecimen coordinationis ſignorum exhibeamus, in ſequenti capite de ſignis mutationis morborum in cruditate, coctione et criſi acturi ſumus.

CAPVT V.

DE SIGNIS MVTATIONIS MORBORVM IN CRVDITATE, COCTIONE ET CRISI.

§. 1279.

In corpore ſano mutationem et praeparationem fluidorum per actionem ſolidorum fieri, ex phyſiologia cognouimus, quae quidem actio, ſi minus rite perficiatur, morboſis, hoc eſt, praeternaturaliter mixtis humoribus, vario modo in corpore generandis, occaſionem praebet, ita, ut ipſa ſolidorum nutritio minus conuenienter praeſtari queat. Motus tunc in corpore oriuntur noui, a ſanis diſtincti, quorum ope materia morbi agitatur, mixtio humorum deprauata reſoluitur; quo facto materia haec morbi vel corpus deſtruit, vel mutata demum per varia corporis colatoria educitur.

§. 1280.

Hoc, licet in omnibus morbis, ideoque etiam in chronicis, modo iam deſcripto, eueniat, potiſſimum tamen in acutis attenditur, in quibus nimirum motus, febriles dicti, vel ſalutares vel deſtruentes, obſeruantur. Mutatio haec morborum in cruditate, coctione et criſi, per diuerſa temporis interualla abſoluitur, medicum igitur attentum eſſe iubet, quo hos motus dirigat, ita, ut iſtos deſtruentes compeſcat, moderatos permittat,

mittat, et salutares iusto debiliores sustineat et augeat.

§. 1281.

Has vero mutationes dirigere nequit, nisi ex signis certis statum morbi varium eiusque vehementiam cognoscat, vires vitae agentes cum viribus morbi comparet, et diuersa morbi stadia accurate perpendat. Cuius rei breuem et generalem tantum dabimus explicationem, quo auditores nostros in morbis quibuslibet acutis, accurate cognoscendis, exerceamus et exinde etiam ad cognitionem progressus morborum chronicorum ducamus.

§. 1282.

Cruditas est deprauata humorum mixtio, quae aequabilem motuum, in corpore sano occurrentium, progressum turbat, nec dum excretioni apta est. In massa scilicet humorum, in primis in sanguine; moleculae diuersae figurae, densitatis cet. generantur, uti Part. I. Cap. II. sect. 1. et 2. declarauimus, quae moleculae morbosae, vel crudae, vel etiam ab aliis miasma malignum, vel materia peccans, appellantur. Licet enim in statu cruditatis solidae quoque partes suo modo laedantur, v. c. in partibus inflammatis vasa quoque in pus conuertantur, potissimum tamen ad fluida eorumque corruptiones ratione qualitatis respicimus, et inde reliquas, in corpore aegroto oriundas, mutationes declaramus.

§. 1283.

§. 1283.

Signa cruditatis ſunt actiones laeſae, quae variis modis a ſtatu ſano recedunt, et morbum praeſentem indicant. Sic igitur actionum vitalium incrementum et earundem decrementum, actionum animalium languor et ad eas perficiendas ineptitudo, in primis laſſitudo ſumma et proſtratio virium, tandem et actionum naturalium laeſio, in primis in ſecretis et excretis humoribus conſpicua mutatio morboſa, non tantum cruditatem ipſam oſtendunt, ſed eam iam in corpore moueri declarant.

Definitio haec et deſcriptio nimis quidem generalis videtur, ſed varietas morborum ſpecialiorem non admittit, niſi forte temporis rationem habere, et motus, ab initio morborum oriundos, aſſumere vellemus.

§. 1284.

Haec ipſa ſymptomata leuiora interdum ſunt, interdum vero ſigna malignitatis in cruditatis ſtatu occurrunt, ut ſunt: pulſus celer, debilis, durus, inaequalis; ineptitudo ad motum muſcularem, ita, ut aeger caput ſuſtinere nequeat, tremores, conuulſiones; ſenſuum externorum obnubilatio, deliria; ſomnus vel nullus vel perpetuus; ſitis ingens clamoſa; appetitus plane proſtratus, vel nauſea cum vomitu materiae bilioſae, putridae; deiectiones aluinae copioſae, foetidiſſimae; urina tenuis rubra, vel etiam mox emiſſa turbida facta, vel cum ſedimento copioſo; ſudor copioſus viſcidus vel ſiccitas cutanea et his ſimilia.

§. 1285.

A ſymptomatum conſideratione ad diſquiſitionem cauſae proximae ducimur, quae ex diſpoſitione

ne morbosa cognoscitur, et vel a vitiis diaetae, vel ab aliis, corpori applicatis sensim paulatimque inducta fuit. Ad contagia enim simul respicimus, ex quibus quidem cognitio morborum epidemicorum declaratur. Ipsam vero particularum indolem morbosam, nec accurate nec certo ostendi posse, omnes pronunciant, qui ex veris principiis chemicis et pathologicis cognouerunt, esse aliquid actiui in mixtione humorum, quod accurate definiri nequit, sed tantum ex symptomatibus siue effectibus cognoscitur.

§. 1286.

A causis et symptomatibus ad magnitudinem periculi in morbis concludimus, et prognosin inde formamus, ita, ut leuiores causae leuioraque symptomata cum viribus vitae, satis euidentibus, et plurimis actionibus sanis simillimis, morbi superandi spem faciant, e contrario vero causae pertinaciores et symptomata grauiora, cum viribus vitae debilibus et actionibus, a sanis multum recedentibus, morbum vix superandum nobis indicent. In dubio autem statu nihil certi pronunciare possumus, quoniam vires vitae et morbi in aequilibrio quasi positae deprehenduntur.

§. 1287.

Coctio est agitatio particularum, morbose mixtarum, in circulo sanguinis et humorum, hoc est, in eorundem motu progressiuo et intestino, qua fit, ut particulae istae ratione mixtionis resoluantur, et in nouas formas cogantur. Licet vero bona coctio, quae et stricte sic dicitur, humorum indolem deprauatam in bonam vertere debeat, ita,

ut vel eae particulae, quae antea morbosae erant, sanis nunc fiant simillimae, vel iis noxiis separatis atque ex corpore eliminatis, reliquae adhuc bonae circulationem aequalem ingrediantur, illa tamen interdum imperfecta manet, et tunc metastasin format, qua nimirum materia morbi collecta in alium locum defertur, ibi haeret, nouique morbi faciem induit, vel noxias particulas magis extricat, ideoque destruens redditur. In priore casu coctio est incompleta, in posteriore vero nulla.

§. 1288.

Causae, quibus morbose mixta coquuntur, eaedem sunt, quae circulum humorum in sano corpore praestant, quae tamen a materia morbosa excitata vehementius agunt. Ex una enim parte motus humorum intestinus per progressiuum excitatus, morbose mixta, hoc est salinas, oleosas et terrestres particulas, in sero sanguinis haerentes, resoluit et in noua mixta, sanis similia, cogit; ex altera vero parte ipsa particularum indoles in morbo haud adeo graui ita comparata est, ut mutationem ex morbosa mixtione in sanam facilius permittat et coctionem acceleret. Tandem et his binis causis medicus auxilium suum accommodat, et sub alimenti, potulenti, vel medicamenti specie varia ingerere iubet, quibus vel vires fluidorum in mutandis fluidis sustinentur, vel mixtionis deprauatae aequabilis resolutio iuuatur.

§. 1289.

Signa coctionis sunt vires vitae, in actionibus corporis, in primis vitalibus, satis conspicuae, cum aliquali remissione symptomatum morbosorum, ex

 qua

qua vires morbi decreſcere cognoſcimus. Quo magis itaque pulſus et reſpiratio a ſignis malignitatis §. 1284 recedunt, et naturali ſimilem, vel certe non nihil auctam vim oſtendunt, reliquaque morbi ſymptomata imminuuntur, eo maiorem coctionis bonae expectandae ſpem concipimus. Licet enim omnes actiones attendendae ſint, ad eas tamen principes, in pulſu et reſpiratione conſiſtentes, medicus praecipue reſpicit, et reliquas tanquam acceſſorias conſiderat.

§. 1290.

Interdum quidem motus in cruditate morbi vehementes ſunt, et materia morbi quodam modo coquitur, ita, ut aliqua eius pars ex uniuerſali humorum circulo ſecreta, expellatur, attamen ipſa coctio non nunquam incompleta manet, ſic, ut omnis iſta materies nondum per colatoria corporis tranſire poſſit, ſed peculiaria loca occupet, quo ibidem denuo mutetur et nouam quaſi coctionem abſoluat. Haec ipſa materiae morboſae transmigratio metaſtaſis dicitur, vel criſis metaſtatica, quam in abſceſſibus variis et exanthematibus non nullis deprehendimus.

§. 1291.

Hanc vero metaſtaſin in corpore aegroto euenire ex ſequentibus ſignis cognoſcimus. Si motuum, qui circulationem praeſtant, uniuerſalium vehementia quodam modo mitigatur, et aeger quidem melius ſe habere incipit, attamen ſimul quaedam indicia morboſae materiae, adhuc inhaerentis, oſtendit, quae paulo poſt, in aliquo et peculiari corporis loco collecta, ſe manifeſtat, ita nimirum

mirum, ut vel in parotide, vel in aliis glandulosis locis, vel in celluloso contextu, inter musculos extenso, vel in viscere quodam, vel in habitu cutaneo, tumor, dolor, tensio, pruritus cet. collectionem materiae imperfecte coctae in loco quodam factam, vel exanthemata in cute declarent. Quo in casu noua quasi cruditas coctionem reiteratam exigit.

§. 1292.

Interdum accedit, ut ipsa coctio, dum cruditatem resoluere incipit, eandem efficiat adeo malignam, ut miasmata maligna magis magisque resoluantur, extricentur, subtilia fiant, et ad minima corporis ducantur ipsosque neruos male afficiant, quo etiam fit, ut vires solidorum coquendae morbi materiae impares euadant. Hinc pessima malignitatis signa §. 1284 continuo augentur, et aeger tandem sub ipsa cruditatis euolutione perit. In eo quidem casu exanthemata quoque, in cute oriunda, crisin metastaticam mentiuntur, ut in purpura maligna et petechiis fieri obseruatur, sed haec ipsa exanthemata, cum morbum non leuent, corruptionis internae signum sunt.

§. 1293.

Quod si vero coctio bona ex voto succedat §. 1289, tunc quoque morbus ex voto terminatur, ita, ut materia morbi, vel lenta resolutione, quam lysin dicunt, mutatione in secretis humoribus vix percepta pedetentim excernatur, aut valida expulsione per varia colatoria corporis, quam crisin stricte sic dictam appellant, eiiciatur, et ita aegrotus sanitati restituatur. Quod si vero in progressu morbi,

bi, ſatis proſpero, vel ex indole deprauatae materiae coctioni reſiſtente, vel ſaepius ex negligentia aegroti, adſtantium, vel medentis, mutatio inopinata occurrat, tunc vel morbus perdurat, et ſaepius letalis fit, vel alius in ſcenam producitur, quam infauſtam ſaepe morbi mutationem perturbationem criticam dicunt.

§. 1294.

Criſis itaque generali ſenſu, et vi vocis aſſumta, iudicium de morbi euentu denotat. Exitus nimirum morbi omne tandem iudicium de eodem abſoluit, quocunque modo ille eueniat, aut in ſanitatem, aut in alium morbum, aut in mortem. Quoniam vero optimus euentus, aut in criſi reſolutoria ſiue lyſi, aut in criſi euacuante et materiam morboſam euidenter ſeparante, deprehenditur, vel his utrisque mutationibus, vel ultimae praecipue criſeos nomen addi ſolet; aſſimilatio enim, qua materia morbi ſine omni euacuatione iterum in ſanam mutatur, vel nunquam, vel rariſſime, aſſumi, et tunc ſemper ad lyſin referri poterit.

§. 1295.

Lyſis ſiue criſis reſolutoria itaque illam morbi mutationem denotat, ubi materia, male mixta, in humoribus nata, in primis transpoſitione particularum, in materiam ſanis humoribus ſimilem, conuertitur; licet non negandum ſit, quasdam quoque particulas morboſas per varia colatoria corporis ſecedere, excretione tamen vix euidente. Cum enim excretiones conſuetae et in ſano corpore particulas noxias expellant, nullum dubium eſt, in morbis

bis quibuslibet id magis euenire, licet oculis non ſemper pateat.

§. 1296.

Lyſin itaque fieri cognoſcimus, ſi poſt mitiora, interdum etiam ſatis valida, ſymptomata, in cruditate conſpicua, placidior morbi progreſſus obſeruatur, actiones vitales potiſſimum vigent, nec nimis intenduntur, porro, ſi aeger de grauatiuo quodam ſenſu in corpore conqueritur, qui a ſanitatis agilitate differt, ſi in eo infirmitas ſenſuum et ſaepe grauis auditus, ſtupor et torpor in omnibus actionibus obſeruantur. Cuncta haec ſymptomata, et in grauiori morbo non nunquam vehementiora, malignitatem quandam indicantia, ſe et excretionibus, placide interim progredientibus, non niſi lente euaneſcunt, donec aeger, ſibi redditus, praeter debilitatem quandam, a morbo relictam, nullum incommodum ſentiat.

§. 1297.

Criſis vero, ſtricte ſic dicta §. 1294, ſiue euacuans, ita ſe exſerit, ut poſt coctionis ſatis felicem progreſſum motus, qui a circulo humorum dependent, hactenus paulo languidius praeſtiti, iterum intendantur, materia morbi nunc cocta viribus auctis moueatur, per varia colatoria corporis eliminetur, ideoque ipſi morbo finis imponatur.

§. 1298.

Haec quidem mutatio definitis ſaepe temporibus abſoluitur, ita, ut agitatio maior, uno die peracta, ceu fortior paroxyſmus, poſt aliquod temporis interuallum euacuatoriam criſin factum iri praedicat. Dies nimirum ſeptimus eſt index noni, undecimus

 eſt

eſt index decimi quarti, decimus octauus index vigeſimi primi. In omnibus tamen morbis tam regularis materiae morboſae mutatio haud expectari debet, ſed euentus morbi potius ex coctione, huc uſque peracta et ſymptomatibus criticis perſpicitur, licet et indicia criſeos et criſis ipſa pro differentia ſubiectorum et morbi nunc citius nunc tardius eueniant.

§. 1299.

Quoniam vero ſymptomata critica cum morboſis ſaepiſſime conueniunt, attentus omnino ſit medicus, quo eadem annotet, diſtinguat et moderetur. Sunt illa vero, quae ſequuntur, generalia: incrementum virium, vel certe conſiſtens earum robur; aucta febris in aeſtu et ſiti conſpicua; reſpiratio profunda, lenta, moleſta; anxietas inſignis praecordiorum, vel cum vigiliis, inſomniis et deliriis, vel cum torpore et grauitate corporis ſingulari, obnubilatione ſenſuum et ſomnolentia. Specialia vero, diuerſis criſibus propria, ſigna vix enumerari, ſed ex ſpecialibus morborum hiſtoriis peti poſſunt.

§. 1300.

Eadem etiam in metaſtaſi interdum eueniunt, quae tamen non ſemper tam placide procedit, ut ſuperius §. 1290 annotauimus, ſed vera criſis metaſtatica et illa in primis, quae in febribus exanthematicis obſeruatur, grauiora ſaepius ſymptomata oſtendit. His enim tunc temporis accedunt rubor cutis, cum titillatione et punctura, nec non alia ſigna, quae peſſimum ſaepius materiae morboſae, nunc motae, ſtatum declarant, praeſertim, ſi vel copia materiae morboſae, vel defectus virium, abſolutam

propulſionem impediat, et hos morbos diffici-
udicii reddat.

§. 1301.

In ſymptomatibus itaque morboſis et criticis di-
guendis actiones vitales prae reliquis attendendae
, quas, ſi efficaces cognoſcimus, licet de reliquo
ima videantur ſymptomata, haec tamen eſſe cri-
maxima cum probabilitate colligimus. Si vero
ones vitales, ad modum labefactatae inueniun-
morbi ſymptomata vitam ſuperare concludi-
s. Praeter ea vero, de his iudicaturus, conſti-
onem aegri in praegreſſa ſanitate, et progreſſum
rbi in cruditate et coctione bona perpendat, quae
cium de motu critico, vel morboſo facilius red-
it. Si tandem in difficillimo morbi ſtatu et ipſe
dicus dubius haeret, attenta expectatio aliquot ho-
um, vel leuamen, vel augmentum morbi de-
ant.

§. 1302.

In primis vero de felici morbi euentu certiores
dimur; ſi criſis ipſa in excretionibus apparet; ſi
or, alui fluxus, urina, haemorrhagia, ſaliuatio vel
, quae in criſi metaſtatica obſeruantur, abſceſſus
exanthemata cum leuamine, et quiete aegri ac-
lunt et prorumpunt. Si tandem in ratione au-
rum harum excretionum ſymptomata morbi de-
ſcunt, tunc ſpes etiam ſanitatis recuperandae mul-
n augetur.

§. 1303.

Ipſam vero criſin euacuantem bonam et ad mor-
m diſſipandum ſufficientem eſſe, non primo in-
tu, ſed ſaepius poſt decurſum aliquot dierum ex-
peri-

perimur. Rariſſime enim morbi uno impetu uuntur, et, ſi hoc accidit, poſt validam euacuation primariam, v. c. ſudoris, ſucceſſiuae, ſed mitic aliae, v. c. per urinam, ſequuntur. Licet igitur cretiones criticae ab initio ſaepe haud optime in lis eſſe videantur, ſi tamen magis magisque ad num ſtatum accedunt, ut in doctrina de ſud urina cet. paſſim declarauimus, bonae notae iudic tur. Cum etiam criſes interdum ex epidemico m borum ſtatu, ex conditionibus aegri in vitae gen ſexu et aetate variis aliisque circumſtantiis iudic tur, experientia, per praxeos ſpecialis fundame acquiſita, medicum in iudicio ſuo dirigat et cer rem reddat.

§. 1304.

Eo vero tempore, ubi vel criſis euacuans, vel ſolutoria, vel tandem metaſtatica feliciter ſatis p gredi videntur, non nunquam accidit, ut pert batio critica oriatur §. 1293, et materia, iam ad tationem et expulſionem diſpoſita, denuo oberr incipiat, quae quidem res cum in ultimo hoc mo ſtadio, et aegro debili iam per morbum facto a dat, rariſſime bonam coctionem, denuo incipi dam, promittit, ſed materia morbi, vel aegrum o dit, vel alium morbum et chronicum ſaepe re quit.

§. 1305.

Signa itaque malignitatis in perturbatione tica ea ſunt, quae §. 1284 in cruditate adduxim accedunt tamen et alia, v. c. ſiccitas in ore, cum

d

et cruſtis, in lingua et faucibus, ſingultus con-
us, pulſus debilis, vel inaequalis, vel mire mu-
s, ad conſueta interualla vix reducendus §. 1228,
iratio ſtertoroſa, ſuffocatiua, ſublimis, tremores
notus conuulſiui, completi et incompleti, v. c.
ultus tendinum, inquietudo ſumma, vel ſitus in-
ıs corporis, oculi triſtes, lacrymoſi, mox fixi,
ι vagi, deliria, non ferocia, ſed cum motu la-
ioſo et vagis palpationibus aliaque varia, quae
ılitam mutationem in corpore oſtendunt.

§. 1306.

Quamuis vero et in periculoſo hoc ſtatu excre-
ıes variae ſuccedant, minus tamen conuenientes
icantur, ſi vel inſcio aegro ſuccedunt, vel cum
nma moleſtia perficiuntur, nec a viribus vitae,
vehementia morbi oriuntur, vel materia excreta
ſimam et deſtruentem indolem declarat. Sic
icidia ſanguinis, variis in locis obſeruata, ſudor
ticularis cum refrigerio extremorum, isque
tiſſimum pinguis, oleoſus, frigidus, urina, ſae-
ıs reddita, tenuis, vel foetidiſſima et alia plura,
alem morbi exitum, mox ſequuturum, ſaepiſſime
ıenunciant.

§. 1307.

Rariſſime quidem, his euidentioribus letalitatis
nis praeſentibus, vires vitae latentes refocillan-
r. Quod ſi vero aliquando violentia morbi ſen-
n deſinat et aliqua quies reſtituatur, ea tamen
mper medicum de morbo lento, per materiam
alignam, in aliqua corporis parte, potiſſimum in
viſcere

viſcere nobiliori, depoſitam, vel in illo adhuc errantem, excitato, ſollicitum eſſe iubet. Inſig tamen virium proſtratio, cum lenta febre perd rans, ſaepius intra breue temporis ſpatium vi finem facit: ſaltem viribus, utcunque redditis, n leſti ſaepius morbi, ut ſunt cephalaea, aſthma cet. linquuntur, qui quidem, niſi noua oriatur fe bris, ideoque noua coctione immutentur, vix exſtirpandi ſunt.

INDEX.

NVMERVS § INDICAT.

Densit[...]

O. Ob-

Visce-

EMENDANDA.

§. 924. lin. 10. l. ut *lege* vel. §. 937. l. 11. in ſe *adde* non. pag. 16. l. 15. 640. l. 940. §. 947. l. 2. ſal l. ſat. §. 954. l. 3. rerreſtres l. terreſtres. §. 961. l. 4. nimium l. nimiam. §. 962. l. 1. imminuntur l. imminuuntur. §. 962. l. 5. ἑμψϱαξις l. ἐμφϱαξις. §. 971. l. 3. fractum l. fractura. §. 974. l. 6. §. *adde* 932. §. 981. l. 2. idiopathicos *adde* et ſympathicos. §. 997. l. 5. dicet l. decet. §. 999. l. 7. producat l. producatur. §. 999. l. 11. et l. eſt. §. 1014. l. 1. minimae l. nimiae. §. 1033. l. 13. quae l. qui. §. 1053. l. 1. vero l. vera. §. 1081. l. 10. reduntantiam l. redundantiam. §. 1189. l. 7. ſacile l. facile. §. 1204. l. 3. conntinuatione l. continuatione. §. 1228. l. 4. irregulares l. regulares. §. 1231. l. 8. iudolem l. indolem.